

PO MUZIEJAUS BURĖMIS

M U Z I E J I N I N K Ū D A R B A I I R Į V Y K I Ū K R O N I K A

Leidinio rengėjas
Lietuvos jūrų muziejus

Redaktorė
Romualda Nikžentaitienė

Fotografijų autoriai
Alfonsas Mažūnas
Bernardas Aleknavičius

Maketą spaudai parengė
UAB „AKTIN“

Už paramą dėkojame

Lietuvos Respublikos kultūros rėmimo fondui

LIETUVOS
RESPUBLIKOS
KULTŪROS
MINISTERIJA

TURINYS

IŠ PRAEITIES

<i>Romaldas Adomavičius</i> . Kuršių marių burvalčių vėtrungės	8
<i>Simas Knapkis</i> . Istorinių laivų ir valčių replikų atstatymas ir burlaivių kopnstrukcinė kaita Lietuvoje nuo 1970 metų	16
<i>Romualdas Adomavičius</i> . Jūros pašaukti. Lietuviai didžiųjų burlaivių laivyne 1925–1939 metais	20

DABARTIES PULSAS

<i>Vaiva Lankelienė</i> . Jūros teikiamų pramogų, poilsio, seikatingumo paslaugų ir pažinimo parkas Kopgalyje	48
<i>Andra Lukošienė, Loreta Rimkienė</i> . Ar Lietuvos jūrų muziejuje parengti edukaciniai užsiėmimai padeda mokytojui?	51
<i>Rūta Mažeikienė, Vismantas Ragaišis</i> . Skaitmeniname ir dalyvaujame projekte „Lietuvos integralios muziejų informacinės sistemos (LIMIS) sukūrimas ir įdiegimas“	55
<i>Brigita Kreiviniene</i> . Šeimų, auginančių vaikus su sunkia negale, socialinis palaikymas delfinų terapija medicinos, pedagogikos ir socialinėje sistemose	59
<i>Nika Puteikienė</i> . Trys muziejaus matomumo paslaptys: veik, kurk, dalinkis	63
<i>Vaiva Lankelienė</i> . Muziejaus prekės ženklas ar etiketė? Lietuvos jūrų muziejaus atvejis	68
<i>Nika Puteikienė</i> . Kam tarnauja muziejus: sau ar visuomenei?	77
<i>Vaiva Lankelienė</i> . „Museum and Heritage Show“ – Londonas (Didžioji Britanija)	81
<i>Nika Puteikienė</i> . Lietuvos jūrų muziejaus parodos 2010–2011 metais	88
<i>Nika Puteikienė</i> . Lietuvos jūrų muziejaus renginiai 2010–2011 metais	95

MUZIEJAUS LEIDINIAI

<i>Dainius Elertas</i> . „Žvejų kaimelio kroniką“ beskaitant	100
--	-----

MUZIEJAUS SVEČIAS

Pasaulinio vandenyno muziejus (Kaliningradas). Etnokultūrinis projektas „Iš Klaipėdužės link Karaliaučiaus“	106
---	-----

PRATARMĖ

Šie metai Lietuvos jūrų muziejui nebuvo lengvi. Volteras sakė, kad „niekada nebūna didžiųjų darbų be didžiųjų sunkumų“. Priėmę sprendimą rekonstruoti delfinariumą, žinojome, kad darbas itin sudėtingas ir pareikalaus visų jėgų. Rekonstrukcija jau vyksta, delfinai grįžimo į naujuosius namus laukia po Graikijos saule, o muziejuje gyvenimas vyksta įprastu tempu. Šiame metraščio numeryje dalijamės įvykusių renginių akimirkomis, pristatome atliktus mokslinius darbus bei parengtas parodas, dalijamės delfinariumo statybos prisiminimais ir dabartinės rekonstrukcijos lūkesčiais ir rūpesčiais.

2011 metais sukanka dešimt metų, kai Lietuvos jūrų muziejus pradėjo etnokultūrinį projektą „Kurėno sugrįžimas“. Antrasis Lietuvos jūrų muziejaus metraščio „Po muziejaus burėmis. Muziejininkų darbai ir įvykių kronika“ numeris yra skirtas Kuršių marių laivybos tradicijų pristatymui. Per projekto gyvavimo dešimtmetį buvo surengta ne viena tarptautinė ekspedicija, kurių metu reprezentuotos Kuršių marių laivybos tradicijos, renkama dokumentinė bei ikonografinė medžiaga apie senuosius laivybos, išlikusių burvalčių statybos metodus, taip pat buvo eksponuojama keliaujanti paroda „Kurėno sugrįžimas“. Pastarųjų metų mokslinės tiriamosios kurėno ekspedicijos aplankė tarptautinius renginius: burlaivių parodą „SAIL Amsterdam 2005“, Ventspilio miesto šventę 2006 m., 2007 m. kurėnas plaukė Štetino mariomis (Vokietija), 2011 m. kurėnas pasiekė Kaliningradą. Dalyvaudamas renginiuose užsienio šalyse, kurėnas reprezentuoja Lietuvos pamario kultūros paveldą.

IŠ PRAEITIES ▪

KURŠIŲ MARIŲ BURVALČIŲ VĖTRUNGĖS

Romaldas ADOMAVIČIUS

Lietuvos jūrų muziejaus Laivybos istorijos skyriaus vedėjas

Pažvelgę į Kuršių marių apylinkių praeitį, pastebėsime daug savitumų, skiriančių šio regiono istorinę raidą nuo likusios Lietuvos dalies. Politinės ir ekonominės sąlygos, protestantų bažnyčios skelbiamos tiesos formavo savitą etnokultūrinę situaciją, nenutrūkstama kova už būvį dažnai nepalankioje gamtinėje aplinkoje paliko savo atspaudą darbščių žuvininkų, kopininkų ir pelkininkų būde.

Nevienodos gyvenimo ir veiklos sąlygos buvo ir skirtinguose Mažosios Lietuvos jūros – Kuršių marių krantuose. Nuošalioje smėlio pustomoje Kuršių nerijoje įsikūrę žmonės vertėsi daugiausia žvejyba, nes žemdirbystei tinkamų plotų buvo labai nedaug. Didelę rytinio marių kranto dalį užėmė Nemuno deltos protakų juosiami pelkynai, kurių kultūrinimas ir vertimas derlingais dirbamais laukais pareikalavo daug pastangų. Daugelis čia gyvenusių ūkininkų vertėsi ir žvejyba. Bene palankiausios žemdirbystei sąlygos buvo derlingame sausame pietiniame marių krante, tačiau ir čia dauguma pamaro kaimų gyventojų žvejojo mariose. Marių plotai buvo patogiausias susisiekimo kelias tarp trijų krantų: čia žvejota, plaukta į svečius, turgus ar valdžios įstaigas, gabentas šienas, gyvuliai ir kiti įvairiausi kroviniai.

BURVALTĖS

Neabejotina, kad Kuršmarėse buriniai laivai žvejybai naudoti jau Ordino valstybės laikais – XIV–XV amžiuje. Ordino kronikose ir dokumentuose minimi žvejų laivai, kuriais per marias kėlėsi Ordino kariuomenė, įvairūs žvejybos laivų tipai nurodomi Klaipėdos komtūrijos dokumentuose. Vargu, ar tų laivų konstrukcija galėjo smarkiai skirtis nuo dar XX amžiuje mariose naudotų žvejų burvalčių. Juk laivo konstrukcijos ypatumus diktuoja vandenys, kuriuose jam lemta plaukoti, t. y. gyliai, vandenų plotai (kuo didesni, tuo didesnes bangas įpučia vėjas), krantų situacija (galimybė

pririšti laivą ar įrengti uostą). Seklioje Kuršių mariose negalėjo būti naudingas kilinis laivas su didele grimzle. Būtent todėl čia atsirado ir šimtmečius buvo naudojami plokščiadugniai mažos grimzlės laivai, kuriais ir žvejota, ir kroviniai bei keleiviai gabenti. XIX amžiuje tarp Klaipėdos ir Kranto pradėjus plaukioti keleiviniams laivams, buvo pagilintas ir nuolat prižiūrimas farvateris, tačiau grėsmė užplaukti ant sekumos didesnės grimzlės laivams visada egzistavo (egzistuoja ir šiandien). Marių žvejams reikėjo laivo, kuriuo plaukdamis galėtų nepaisyti sekumų ir kuris galėtų stabiliai plaukioti per 1,5 m aukščio bangas (didesnės bangos mariose, nuo jūros apsaugotose nerijos, retai tesukildavo), kuris nereikalautų specialių uostų (tvirtai suręstas ažuolinis laivas puikiausiai jausdavosi plokščiu dugnu užplaukęs „ant sekumos“ smėlėtoje pakrantėje. Galima būtų pasiginčyti ir su autoriais, teigiančiais, kad tokių laivų statybos tradiciją į Kuršmares atnešė kolonistai iš Olandijos, kurių kolonijos minimos Klaipėdoje, Rusnėje ir Labguvoje XVIII a. pradžioje. Manytume, kad tokie laivai čia buvo statomi ir anksčiau, o tai, kad egzistuoja daugybė panašių laivų tipų Olandijoje, paaiškintina analogiškėmis gamtinėmis sąlygomis. Tokia olandų įtaka galima būtų aiškinti nebent didburės gafelio (ardamo) naudojimą rytiniame ir pietiniame marių krante, tuo tarpu Nerijoje burvalčių didburės buvo skleidžiamos špritu (špritkarte). Kita vertus, didburės su ardamais buvo naudojamos didžiosiose burvaltėse – kiudelvaltėse, kurioms buvo reikalinga ypač didelė burės jėga tempiant kiudelinį tinklą. Modernesnis ir patogesnis gafelinis takelazas čia turėjo pranašumą.

Jau daugelį metų pasiginčijama, kaip reikėtų vadinti Kuršmarių burvaltes. Jų buvo keletas tipų, tačiau kalbant apie vėtrunges mums aktualus tik trys tipai: burvaltės, žvejojusios tempiamaisiais tinklais: bradu (bradiniu tinklu), kornu (kurniniu tinklu) ir kiudeliu (kiudelininiu tinklu). Būtent tinklo pavadinimas diktavo, kaip vadinti laivą. Visiškai

tinkami lietuviški atitikmenys: „bradinė valtis“ (*Bradden-kahn*), „kurėnas“ (*Kurrenkahn*), kiudelvaltė (*Keitelkahn*). Kuršmarių gamtos ir praeities tyrinėtojas prof. V. Gudelis savo laiku paskelbė nuomonę, kad visi šie laivų tipai turėtų būti vadinami „kuršėnais“ (nuo *Kurenkahn* – kuršių valtis; taip marių burvaltes vadino kaimyninių miestų gyventojai ir poilsiautojai). Vis dėlto iki šiol populiariu visas tas valtis vadinti kurėnais (valtis, žvejojanti kurniniu tinklu), kaip dažnai buvo daroma jau tarpukariu. Taip vadinami ir visi penki šiandien plaukiojantys kurėnai: replikos ir naujai pastatytos burvaltės, nors pagal dydį jos gali būti priskiriamos visiems trimis minėtiems tipams. Tačiau laivo pavadinimas, kaip minėta, priklausė nuo žvejybos įrankio (tas pats funkcijos sureikšminimas matyti ir kitokių tipų laivų pavadinimuose: venterinė valtis, turginė valtis, timbrinė valtis, daržovių valtis, ungurinė valtis), o kurėnai replikos senųjų žvejybos metodų nebando. Ne paslaptis, kad tas pats laivas galėjo turėti ir du apibūdinimus, kaip užrašyta ant J. Gižo 1922 m. pagaminto ir Jūrų muziejuje eksponuojamo kurėno modelio burės: „Korno ir kiodelio valtė nuo Kuršiškųjų marių“. Taigi ta pati burvaltė buvo vadinama ir kurėnų, ir kiudelvalte, kai žvejojo tempdama atitinkamą tinklą.

Vargu, ar perspektyvi ir neseniai nuskambėjusi idėja visas istorines marių žvejų valtis vadinti „kuršvaltėmis“. „Kurėnas“ tiesiog skamba gražiau.

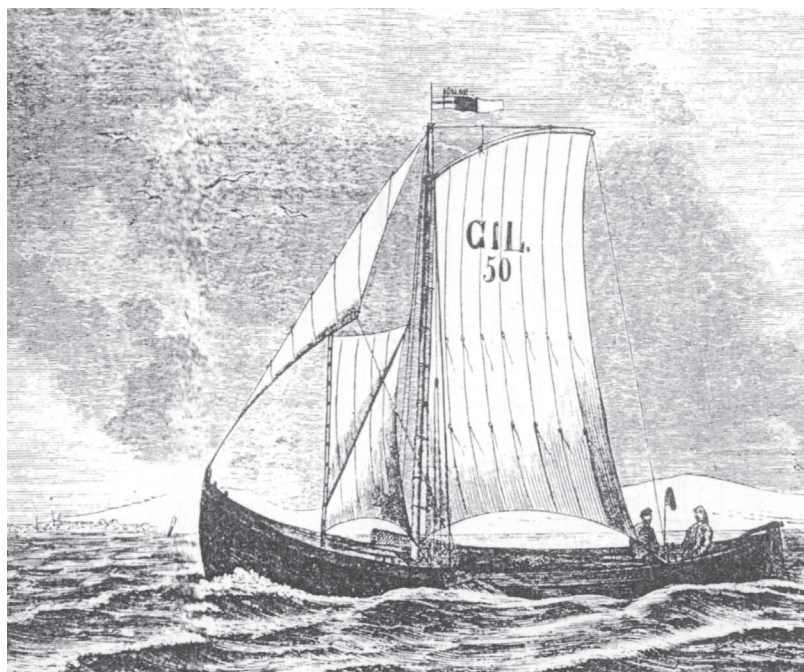
ŽVEJYBOS PRIEŽIŪRA

Mažosios Lietuvos folklore žvejų burvaltės apibūdinamos kaip „juodi laiveliai“, nes ažuoliniai laivų bortai būdavo impregnuojami juoda derva. Archajiškais siluetais Kuršmarių tolimas puošusių laivelių svarbi detalė buvo ant stiebo iškelta vėtrungė (vėjarodė), kurios pagrindinė paskirtis vis dėlto buvo ne vėją rodyti. Pačios vėtrungės nėra tokios archajiškos kaip kurėnai, ir atsirado jos ne žvejų, o žvejybos kontrole susirūpinusios Prūsijos valdžios iniciatyva.

Kuršių marių krantai XIII a. pateko į Vokiečių ordino valstybės sudėtį. Žvejyba Baltijos jūroje buvo laisva ir niekaip nereguliuojama beveik iki pat XX amžiaus. Prie žuvingų Kuršių marių kuriantis žvejų gyvenvietėms, krašto valdžia jau XIV a. pabaigoje žvejybos kontrolę čia patikėjo specialioms žvejybos prižiūrėtojams – fišmeisteriams.

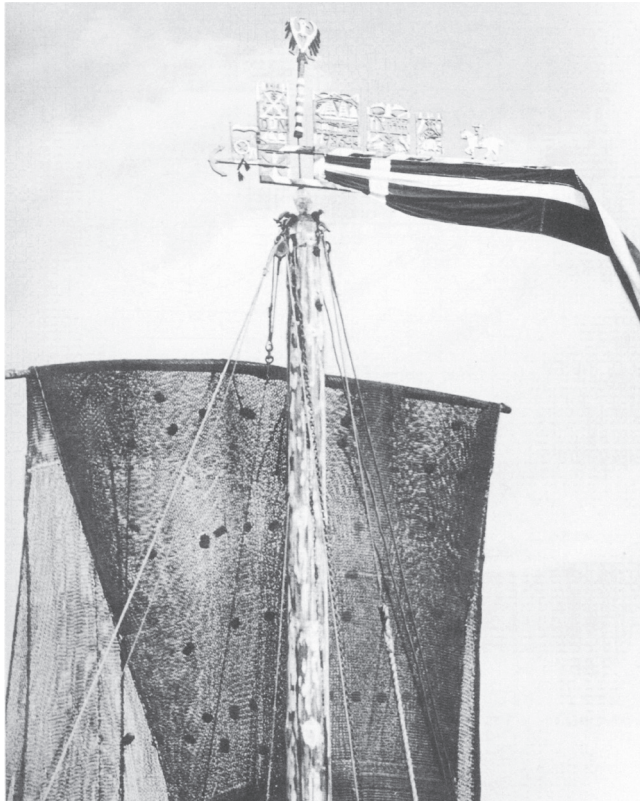
Jie sekė, kad nebūtų žvejojama neršto metu, kad nebūtų naudojami žuvis naikinantys padargai. XVI–XVII a. paplito praktika, kai Prūsijos kunigaikštystės valdžia suteikdavo privilegijų („realią teisę“) nemokamai ar už mokesčių žvejoti mariose visais ar konkrečiai nustatytais tinklais. Daugelis šių privilegijų buvo susijusios ne su asmenimis, o su jiems suteiktais žemės sklypais. Tuo valdžia skatino mažai gyvenamų ir nuošalių plotų kolonizaciją, pvz., tokią privilegiją gaudavo Nerijoje kuriamos karčemos. Tik turintis „realią“ teisę galėjo statydintis burvaltę, išnuomoti ją. Privilegijuotasis šios teisės neprarasdavo ir persikėlęs į kitą gyvenvietę, jos buvo netenkama tik po 40 metų, jei per tą laiką ją nesinaudota. Nidoje dar 1924 m. „realią teisę“ turėjo 28 šeimos, o viešbučio savininkas Gustavas Blode didžiavosi 1529 m. dokumentu, suteikiančiu šią privilegiją.

XVIII a. pabaigoje žvejybos Kuršmarėse kontrolė parūpo ir Prūsijos Karalystės administracijai. 1792 m. paskelbiami 68 Žvejybos taisyklių paragrafai. Uždrausta

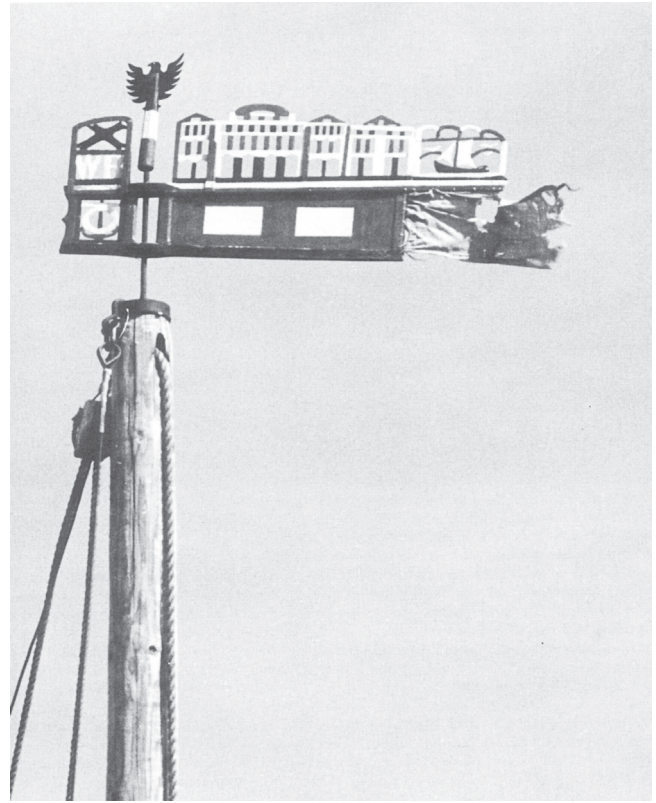

■ Vėtrungė su Tovės kaimo Nemuno deltoje ženkle. Iš: W. Jaeger. *Fischerkahn auf dem Kurischen Haff*, 1995.

žvejoti šventadieniais ir sekmadieniais, žvejybos įrankiais kliudyti žuvisms plaukti iš jūros į marias ir upes, žvejoti per nerštą ir nerštavietėse, naudoti tankius vasarinius tinklus. Už neklusnumą grėsė metai tvirtovės arba privilegijos atėmimas. Žvejų reakcija buvo neigiama. Jų nuomone, visos žuvies mariose išgaudyti neįmanoma. Daugelis manė, kad žuvis pakankamai saugo pati gamta: per ledonešius, šaktarpus ir audras, kai žvejai neplaukia į marias, jos

■ Nemunyno kaimo Nemuno deltoje žvejų kiudelvaltės stiebas su vėtrunge. Prie stiebo iškeltas džiušta tinklas – kiudelis. Iš: W. Jaeger. Fischerkahne auf dem Kurischen Haff, 1995.

■ Vėtrungė su Tovės kaimo Nemuno deltoje ženklų. Iš: W. Jaeger. Fischerkahne auf dem Kurischen Haff, 1995.

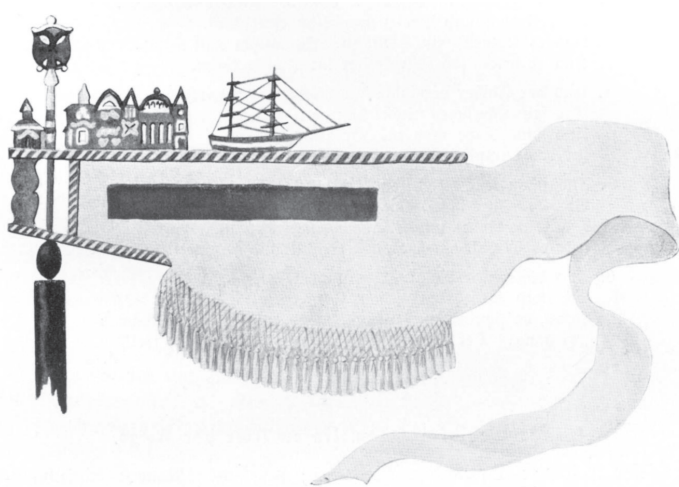
gali pasislėpti ir natūraliose slaptavietėse: nendrynuose, duobėse ir sekluose. Todėl kai netoliese nesimatydavo vimpelo su juodu ereliu, iškelto žvejybos prižiūrėtojo burlaivyje, taisyklių dažnai būdavo nepaisoma. Kuršmarėse gi 1834 m. buvo vienas vienintelis žvejybos prižiūrėtojas. XIX a. pradžioje Karaliaučiaus apygardos vyriausybės Vidaus reikalų skyriaus raportuose skundžiamasi, kad žvejai nesilaiko žvejybos taisyklių nuostatos dėl smulkių žuvų paleidimo iš tinklų, verda iš jų žuvų taukus, šeria kiaulėms ir naminiams paukščiams ar netgi akiplėšiškai pardavinėja turguose. Reikėjo reformų, siekiant „išvengti žuvies atsargų mažėjimo abiejuose vandens telkiniuose (Kuršmarėse ir Aistmarėse) ir gausinti šį svarbų maisto ir verslo šaltinį“.

Pradėta nuo administracinių pertvarkymų. 1843 m. sausio 1 d. aukščiausia policinė priežiūra Kuršmarėse ir Aistmarėse buvo patikėta Karaliaučiaus valdymo apygardos vyriausybei, nors dalis marių kranto (Žemumos ir Šilutės apskritys) teritoriniu atžvilgiu priklausė Gumbinės vyriausybei. Tais pačiais metais Kuršių marioms paskiriamas vyriausiasis žvejybos prižiūrėtojas (oberfišmeisteris), pirmasis Prūsijoje tarnautojas einantis tokias pareigas. Juo tapo neeilinė asmenybė, garsios turtingų Klaipėdos

pirklių giminės atstovas Ernstas Wilhelmas Beerbohmas (1786–1865), gyvenęs Peilės muižės kaime netoli Kintų. Gero išsilavinimo ir meninių polinkių žmogus, jis nebuvo linkęs į verslą. Nesėkmingai jam baigėsi ir tarnyba einant Klaipėdos miesto burmistro pareigas 1836–1840 m. E. W. Beerbohmas atrado savo vietą pamaryje, išmoko lietuviškai, užsiėmė archeologijos ir tautosakos tyrinėjimais, bendravo su krašto praeitimi besidominčiais mokslininkais, rašė eiles. Jis ir buvo tikrasis Kuršių marių burvalčių vėtrungių atsiradimo iniciatorius.

VĖTRUNGIŲ ĮVEDIMAS

Vėtrungių „gimimo diena“ žinoma. Tai 1844 m. birželio 26 d., kai buvo paskelbtas valdžios potvarkis „Dėl prideramos tvarkos žvejybos versle“. Nustatyta, kad kiekvienas „realią teisę“ turintis žvejys ant savo laivo stiebo privalo kelti 2 pėdų ilgio ir 1 pėdos pločio (ne mažiau) „vėliavą“ (*Flagge*). Pervedus į metrinę sistemą (Prūsijos pėda = 31,2 cm), minimalus vėliavos dydis turėjo būti 62,4 x 31,2 cm. Vyriausiasis žvejybos prižiūrėtojas pats sugalvojo kiekvienai pamario gyvenvietei privalomą ant vėliavos vaizduoti vietovės ženklą,

■ Kintų kaimo žvejų burvaltės vėtrungė. Iš: A. Ambrassat. *Die Provinz Ostpreussen*, 1912.

kuriame balta bei raudona spalva (rytiniam krantui) ir balta bei juoda spalva (Nerijos krantui) nupieštas geometrinis motyvas ar jų kompozicija. Penkiasdešimties talerių bauda buvo baudžiamas žvejys, sumanęs išsikelti ant stiebo ne savo kaimo ženklą. Už potvarkio ignoravimą teko mokėti net 100 talerių. Vyriausiasis žvejybos prižiūrėtojas ir pamario kaimų seniūnai buvo įpareigoti supažindinti visus žvejus su jų gimtiems kaimams paskirtų „vėliavų“ ženklų pavyzdžiais. Paskui per šešias savaites burvalčių stiebuose jau turėjo atsirasti šios „vėliavos“, kurių („nustatyto dydžio, nebrangių ir tvirtų“) įsigyti potvarkis rekomendavo pas vėliavų, burių ir kompasų fabrikantą Neuenstädtą Karaliaučiuje.

Pirmosios „vėliavos“ su vietovių ženklais buvo gaminamos iš tvirtos drobės, įreminamos mediniame rėmelyje ir tvirtinamos prie metalinio strypo stiebo viršuje. Vėliau jas gamino tvirtesnes, iš medinės lentelės ar tiesiog skardos gabalo, besisukiojančio apie ašį.

Šios „vėliavos“, kurios atliko ir vėjarodės funkciją, mariose buvo atpažinimo ženklai žvejybos prižiūrėtojams, kurie plaukiojo tokiomis pat burvaltėmis ir prirėkus pažeidėjo vis tiek nepavydavo. Žinoma, kad E. W. Beerbohmas į marias išplaukdavo kiek didesne burvalte su dviejų žmonių įgula. Dabar jis pagal „vėliavos“ ženklą jau iš tolo sužinodavo žvejo laivo „registravimo uostą“. Be to, 1847 m. mariose jau buvo 23 pareigūnai, kontroliuojantys žvejybos verslą.

Nauja tvarka palietė visus žvejus, kurie turėjo „didžiosios žvejybos“ žvejoti didžiaisiais žvejybos laivais privilegiją. Jie žvejojo bradais, kornais ir kiudeliais, dreifuodami su burėmis ir tempdami tuos tinklus keliolika kilometrų. Bradus ir kornus tempdavo dvi burvaltės, tralo formos kiudelį – iki 14 m ilgio kiudelvaltė (didžiausias

marių žvejų burvalčių tipas). Būtent šiuos nuolat judančius laivus buvo sunkiausia kontroliuoti. Statomuosius tinklus aptarnaujančių venterinių ir ungurinių valčių šio potvarkio normos nelietė.

VĖTRUNGIŲ RAIDA

Žvejams naujovė labai nepatiko. Nepatiko ir 1845 m. kovo 7 d. Žvejybos nuostatuose paskelbtas reikalavimas ant laivo borto laivagalyje 2 colių aukščio raidėmis užrašyti laivo savininko vardą, pavardę ir gyvenvietės pavadinimą. Nuostatuose nurodytas naujas privalomas minimalus dydis: 2,5 x 1 pėdos (78 x 31,2 cm). Galimybių nesąžiningam verslui liko vis mažiau.

1848 m. nepatenkinti žvejai pas E. W. Beerbohumą buvo nusiuntę savo „deputatus“. Įtūžę lietuviai pareiškė senajam fišmeisteriui užmušią kiekvieną, trukdysiantį jiems laisvai žvejoti mariose. Beerbohmas „deputatams“ atšovė: jei jį užmušią, tai dar nereikšią, kad užmušė fišmeisterį. Valdžia vis tiek atsiųsianti kitą, tik ar tas būsiąs geresnis? Išklausę šį argumentą, žvejai pasitarė ir nusprendė pareigūno neliesti. Beerbohmas pavaišino žvejų atstovus gėrimu, ir revoliucija Peilės muižėje baigėsi be aukų.

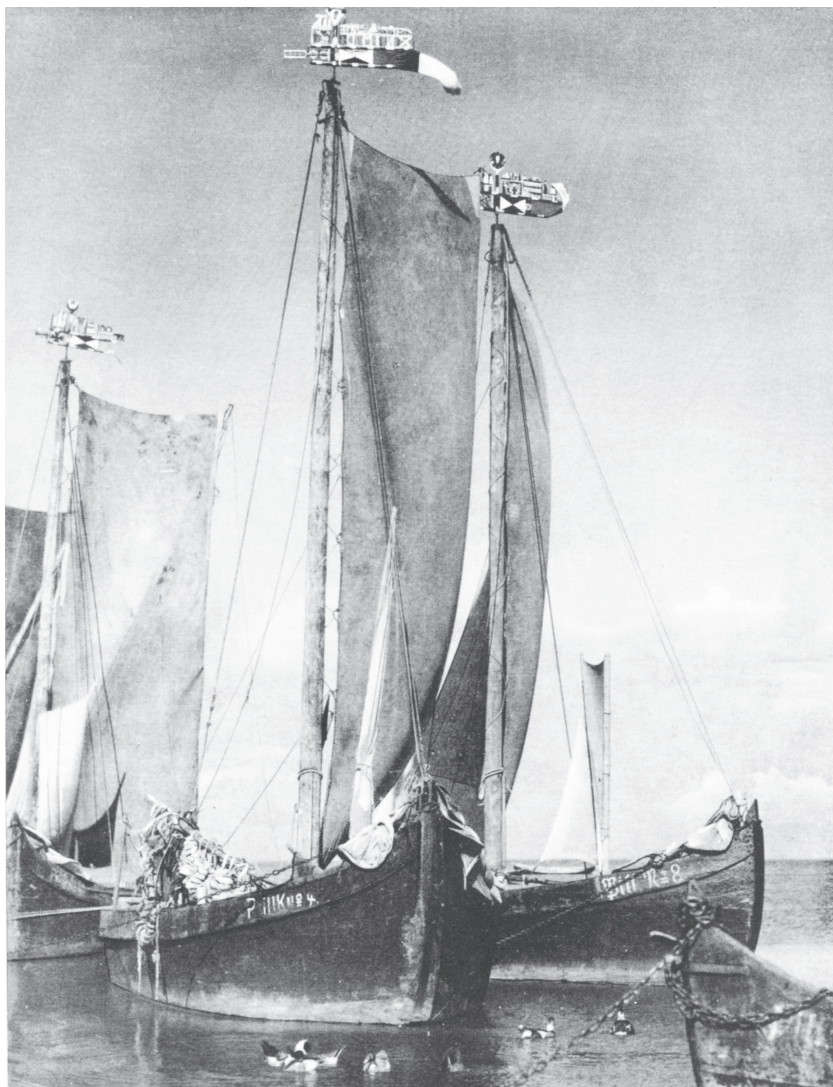
Deja, jokiose instrukcijose ir valdžios nurodymuose nėra duomenų, ar iki 1844 m. priverstinio „vėliavų“ įvedimo žvejų laivų stiebuose buvo keliamos vėliavos ar vėtrungės. Kai kurie vokiečių tyrinėtojai (J. Dethlefsenas) mano, kad šis valdžios sprendimas tebuvo „valdiškas gerokai senesnio papročio įteisinimas“. Naujovė galėjo būti tik skiriamųjų ženklų ir spalvų reglamentavimas pagal bendrą sistemą. Tai tvirtinant, remiamasi analogija Aistmarėse, kur krovinių burlaivių lomių (XVIII–XX a. pr. Aistmarėms būdingi dvistiebiai burlaiviai, statyti daugiausia Tolkemito uoste) škiperiai be jokių valdžios nurodymų pagal savo gimtųjų uostų tradicijas ant stiebų keldavo vėtrunges arba raudonas ir mėlynas vėliavas. Apie tokią tradiciją Kuršmarėse XIX a. pirmojoje pusėje nieko negirdėti. Manytume, valdžios potvarkiuose būtų atsispindėjęs vėtrungių *keitimo* faktas, ir tas prievartinis įvedimas nebūtų buvęs toks nepriimtinas.

Tarp 1845 ir 1850 m. Karaliaučiuje valstybės lėšomis buvo išleistos (matyt, žvejybos kontrolės pareigūnų tarnybiniam naudojimui) dvi knygelės, kuriose buvo išspausdinti spalvoti žvejų gyvenvietėms paskirtų „vėliavų“ pavyzdžiai – 57 Kuršių mariooms ir 79 Aistmarėms. „Vėliavą“ sudarė ant minėto dydžio plokštumos (drobė, medis, skarda) aliejiniiais

dažais dviem spalvomis išdažytas ženklas, skirtingas kiekvienai vietai pagal spalvų derinį ir plokštumos geometrinį padalijimą. Jis čia vadinamas „herbu“ (*Wappen*). Spalvos buvo parinktos kontrastingos, kad ženklas gerai matytųsi iš tolo: juoda – balta, balta – raudona, mėlyna – geltona (pastarasis derinys naudotas pietinio marių kranto žvejų burvalčių „herbuose“). Heraldine prasme šie ženklai nebuvo jokie vietovių herbai, jie neturėjo jokios juridinės reikšmės ir niekada nebuvo naudojami antspauduose ar tikruose herbuose. Vienintelė išimtis jau mūsų laikais Lietuvos dailininkų sukurti Šilutės, Neringos ir Rusnės herbai. Tuo metu jie informavo tik apie žvejų laivo registravimo uostą, tiksliau, turinčio „realią žvejybos teisę“ laivo savininko gyvenamąją vietą. Pavyzdžiui, senasis heraldinis Klaipėdos herbas nesutapo su miestui paskirtos skiriamosios „vėliavos“ ženklu.

Taigi geometrinės vėtrungių ženklų figūros atsirado ne iš istorinės tradicijos, o buvo sugalvotos konkrečiam tikslui, panašiai kaip tarptautinės signalinės jūrų vėliavos. Kaip minėta, pagal spalvų derinį vietovių ženklai buvo grupuojami, atsižvelgiant į marių kranto juostos ribas: rytinio Kuršmarių kranto gyvenvietėms balta – raudona, pietinio mėlyna – geltona, vakarinio balta – juoda. Šiuos ženklus žvejai vadino „vėliavomis“ (*Flagge*), „herbais“ (*Wappen*), „spalvomis“ (*Farben*) ir „įstatymu“ (*Gesetz*). Pastarąjį apibūdinimą atsirasti paskatino, matyt, priverstinis ženklų įvedimas. Lietuviškame rytiniame marių krante žvejai sugalvojo savąjį vėtrungės pavadinimą: „vėlukas“. Nerijos kuršininkai savo valčių stiebuose kėlė „valtes flagą“.

Žvejai, kad ir nenoromis paklusę valdžios sugalvotai naujovei, ilgainiui ėmėsi tobulinti ant stiebų iškeltus „herbus“. Plokščia lentelė ar skarda viršuje atrodė tuščia

■ Pilkopos kaimo Nerijoje kurėnai. Iš: H. Stallbaum. *Samland und Kurische Nehrung im Licht-und Farbenzauber*, 1941.

ir negraži. Ilgas valandas buriuodamas mariomis, žvejys įstatydavo elementą (rumpelį) į ant paskuigalio kajutės (pasturės) esančią kerbą (sijelę per visą valtės plotį su išpjovomis elementui fiksuoti), ir jo rankos likdavo laisvos. Mėgstamas žvejo užsiėmimas laikui užmušti buvo medžio pjaustinėjimas. Taip ir atsirado ant „herbų“ rėmelių puošnios ažūrinės kompozicijos – unikalios Kuršmarių vėtrungės. Pjaustydavo iš liepos ar alksnio lentelių (Nerijoje liepos buvo retenybė, todėl kopininkai pjaustydavo iš alksnio), išmirkusių per valtės dugną prisisunkusiame vandenyje. Kiaurymes išdegindavo burvaltės ugniakure (pelenėje) įkaitintu geležies strypu. Pagamintos vėtrungės detalės buvo išdžiovinamos ir nugalduojamos stiklo šuke.

Pasibaigus žvejybos sezonui, kai burvaltės ilsėdavosi ant kranto, žvejys įstatydavo atskiras vėtrungės dalis į tvirtus rėmelius ir nudažydavo. Dažoma buvo balta, juoda ir raudona spalva, rečiau mėlyna.

Kai kuriais duomenimis, pradžioje medinės vėtrungių dalys buvo impregnuojamos, dažyti pradėta vėliau. Minėtos spalvos galėjo būti populiarios dėl patriotinių motyvų, nes juoda-balta-raudona trispalvė 1866–1871 m. buvo Šiaurės Vokietijos sąjungos, o 1871–1918 m. – Vokietijos imperijos vėliava.

Kad vėtrungė geriau rodytų vėjo kryptį, jos gale Nidos žvejai pritvirtindavo pailgus audinio (dažniausiai balto-raudono) vimpelus. Vimpelai greitai prigijo pas Preilos ir Pervalkos žvejus, vėliau paplito ir kitose pamario gyvenvietėse. Ypač ilgus ir puošnius, netgi kutais išpuoštus vimpelus iškabindavo rytinio (žemyno) kranto žvejai. Kartais apatinę vimpelo dalį apsiūdavo mediniais rutuliukais. Žvejybos sezono pradžioje, prieš nustumiant burvaltę į marias, jos stiebą papuošdavo nauja margaspalvė vėtrungė.

Žvejas, pjaustydamas vėtrungę medyje, įkūnydavo savo mintis ir svajones. Be augalinių ir geometrinių motyvų, pjaustiniais mėgta vaizduoti jūreivystės motyvus: inkarus, burlaivius, tridančius, taip pat namus, bažnyčias, religinius simbolius. Pjaustiniai puošniose vėtrungėse užgoždavo valdžios nustatytus vietovių ženklus. XIX a. pabaigoje žvejybos priežiūrėtojas Salawitzas netgi bandė uždrausti tokią vėtrungių puošybą, nes būdavo sunku įžiūrėti vietovės ženklą, tačiau šį kartą žvejai nepakluso. Naujoji tradicija tarp jų greitai prigijo ir tapo labai gyvybinga. Manytume, kad pjaustydami vėtrunges žvejai savotiškai varžėsi, kieno stiebo puošmena bus išpūdingesnė. O ir palyginus dviejų marių krantų žvejų burvalčių vėtrunges matyti, kad turtingesnio žemyno kranto neretai be skonio perkrautos įvairiomis grožybėmis, o asketiško nuošalaus Nerijos kranto

žvejai turėjo paprastesnes lakoniškų formų vėtrunges.

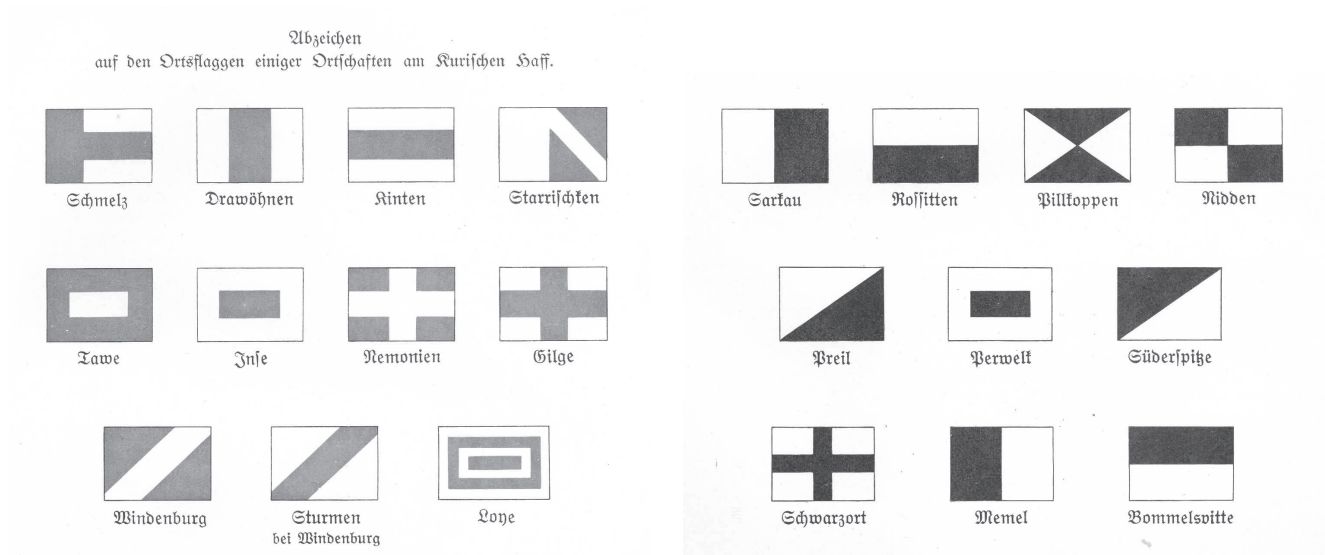
Nuo 1877 m. Kuršmarėse įvedamas papildomas žvejų burvalčių žymėjimas: ant kiekvienos burvaltės bortų ne mažesnėmis kaip 6 cm aukščio raidėmis privalėjo būti užrašyta trys pirmosios laivo savininko gyvenamosios vietos pavadinimo raidės ir žvejybos leidimo numeris. Pavyzdžiui, NID.1 (Nida, Nr. 1) arba DRA.5 (Dreverna, Drawohnen, Nr. 5). Nėgana to, taip turėjo būti ženklinamos ir valčių burės, abiejose pusėse kontrastingais dažais užrašant 30 cm aukščio raides ir skaičius. Žvejybos priežiūrai tai buvo labai patogiu, nes jau iš tolo galima buvo nustatyti ne tik laivo registravimo vietą, bet ir savininko asmenį bei verslo pobūdį (pagal žvejybos leidimu suteiktą teisę žvejoti vienu ar kitais tinklais). Ilgainiui burvalčių korpusų ir burių ženklimas tapo pagrindinis, o ženklai stiebų vėtrungėse prarado savo reikšmę žvejybos kontrolei, nors dar 1917 m. Žvejybos įstatyme yra reikalavimas turėti ant stiebų vietovių ženklus. Tačiau praktikoje žvejybos priežiūros pareigūnai šiems ženklams griežtų reikalavimų jau nekėlė, jie išliko tik ant didžiųjų burvalčių, ir tai tik dėl palyginti neseniai atsiradusios žvejiškos tradicijos.

1885 m. „vėliavų“ ženklai burvaltėms žymėti buvo paskirti iki tol jų neturėjusioms vietovėms. Baltus-raudonus ženklus gavo Smeltės ir Stariškės gyvenvietės, juodus-baltus – Klaipėda ir jos priemiesčiai Vitė ir Bomelsvitė, taip pat Koppalio kaimas.

1887 ir 1917 m. valdžios nutarimuose dėl Kuršmarių žvejybos jau įteisinamos „marių žvejų savotiškai įrengtos pagal seną tradiciją vėliavų konstrukcijos“ (vėtrungės). Jas tokias (išpuoštas) leidžiama naudoti, jei jose yra ir valdžios nustatytas vietovės ženklas.

Tuo pat metu, kai valdžios instancijos pamažu atsisakė savo reikalavimų dėl privalomo ženklų turėjimo burvalčių stiebuose, atsirado kitokia – komercinė – paskata turėti ir pjaustyti vėtrunges. Nuo XX a. pradžios, ypač tarpukariu, kai Nerijos žvejų kaimai pamažu ėmė virsti kurortais, labai paplito vėtrungių gamyba pardavimui. Tada ir pradėtos gaminti nefunkcionalios, labai išpuoštos vėtrungės. Suvenyrinėse vėtrungėse atsirado naujų, saldesnių motyvų, naudota daugiau spalvų, prisitaikant prie užsakovų skonio. Pjaustomi namai šiaudiniais stogais, briedžiai, švyturiai. Dažnai buvo netgi ne pjaustoma, o tiesiog išpiešiama ant faneros ar skardos lapo. Turtingas poilsiautojas mielai pirkdavo tokių suvenyrą prisiminimui apie poilsį Nerijoje. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą čia lankešis Vokietijos imperatorius Vilhelmas I įsakė nupirkti vėtrungę Laivyno muziejui.

Vėtrungių puošyboje paliko pėdsakų ir politinės krašto

■ E. W. Beerbohmo sugalvoti skiriamieji ženklai Nerijos ir rytinio marių kranto kaimų žvejų burvaltėms.
Iš: A. Ambrassat. *Die Provinz Ostpreussen*, 1912.

permainos. 1923–1939 m. rytinio marių kranto burvalčių vėtrungėse atsiranda anksčiau nebūdingų geltonų ir žalių tonų, panaudojant Lietuvos vėliavos spalvas. Vokietijai priklausiusioje pietinėje marių dalyje kai kurie žvejai 4-ajame dešimtmetyje plaukiojo su vėtrungėmis, kurias puošė svastikos.

SIMBOLIKOS KAITA

Nuo XIX a. vidurio ne vienas keliautojas ir Prūsijos gamtos bei praeities tyrinėtojas (R. Behrendtas, L. Passarge, W. Sommeris, R. Wirchovas, G. Braunas, E. Meyeris, R. Dethlefsenas ir kiti) stebėjo ir aprašė marių burvalčių vėtrunges, tačiau pirmasis spausdintas vėtrungės vaizdas žinomas tik iš 1881 m. Tais metais išleistoje B. Benecke's knygoje apie marių žuvis ir žvejybą pavaizduota Gilijos kiudelvaltė su aiškiai matoma vėtrunge.

Ką gi reiškė vėtrungėse išpjaustytos figūros? Neabejotina, kad žvejai vėtrungėse vaizdavo įvairius aplinkos ir gamtos objektus, savo gyvenimo faktus, įvairius simbolinius ženklus. A. Gedžius, papasakojęs legendą apie vėtrungių kilmę, iššifruoja nidiškio Martyno Rašpilio pagamintos vėtrungės simboliką. Kiekviena vėtrungės dalis turi savo reikšmę; išskiriami vilčių ir gero susiklausymo, turtingumo, tikėjimo, šeimos, turimų laivų, darbo, sėkmės žūklėje simboliai. Autoriaus nuomone, seniausiose vėtrungėse buvo daugiau simbolikos, vėliau senieji simboliniai ženklai pradedami pamiršti, jose įsigali romantiški vaizdiniai. Vėtrungės pradedamos dažyti (pirmosios buvo tepamos

derva), įvedami, jo nuomone, „vulgarieji simboliai“: tikėjimą, viltį ir meilę simbolizuojantys kryžius, inkaras bei širdis. Tampa populiarūs žvejybos ir jūreivystės atributai. Tokias permainas autorius sieja su kurortų plėtra ir vėtrungių kaip suvenyrų gamybos pradžia.

E. Gudavičius labai sudėtingoje vėtrungių puošyboje įžiūri nevienalaidį simbolikos susisluoksniavimą, pažymi jų ornamentinių simbolių padėties ir spalvų derinių sąsają.

Iki šiol nepralenkta H. Woede's studija apie Kuršmarių laivų vėtrunges. Autorius pateikia daugybę istorinių laivų vėliavų, vėjarodžių ir vimpelų analogijų, apžvelgia įvairių tyrinėtojų pateiktus duomenis apie Kuršmarių vėtrunges nuo XIX a. pabaigos, parodo vėtrungių formų paplitimą marių apylinkėse ir jų kitimą laikui bėgant. Kaip populiariausius motyvus jis išskiria namų grupes, laivų ir žmonių figūrų vaizdus vėtrungėse. Iš alegorinių motyvų dažniausiai naudoti kryžius, inkaras ir širdis, taip pat patekanti saulė. Dažni tokie simboliai kaip šešiakampė žvaigždė, kryžius apskritime, gyvenimo medis, taip pat nacionaliniai ženklai: erelis, geležinis kryžius, karūna, sukryžiuotos vėliavos. H. Woede vėtrungių ženkluose nesistengia ieškoti kažkokios archajiškos simbolikos, jis juos labiau sieja su kasdieniu žvejų gyvenimu ar jų biografijomis.

Pajūrio gyventojų kultūros tyrinėtojas W. Rudolphas studijoje apie jūreivių pasaulėvaizdį irgi aptarė Kuršmarių vėtrungių simbolikos problemą. Jo duomenimis, žinoma tik šiek tiek daugiau kaip tuzinas marių vėtrungių iš laikotarpio prieš Pirmąjį pasaulinį karą. Jas tyrinėdamas, autorius išskiria keletą svarbiausių jose išpjaustytų vaizdų temų.

Pirmoji tema – „miestas“ – galėjo būti populiari XIX a. 7-ajame dešimtmetyje. Tai stilizuoti pastatai: bažnyčios su bokštais ir kryžiais, pirklių namai su barokiniais fasadais, miesto vartai.

Tą patį laikotarpį, atrodo, iliustruoja tema „Karo tarnybos kasdienybė“: stilizuotos karinės garinės fregatos, uniformuoti raiteliai ir trimitininkai, sargybiniai su šautuvais prie sargybinės, barkaso įgula su pastatytais busokais, dviejų sėdinčių prie stalo ir alų geriančių (ar kortomis lošiančių) kareivių figūros. Šiai temai priskirtini simboliai: geležiniai kryžiai, ąžuolo lapai, sukryžiuotos nacionalinės vėliavos ir heraldinės karūnos, imperinis ir Prūsijos ereliai. Šie simboliai primena apie žvejo karo tarnybą arba dalyvavimą kare. Nuo XIX a. pabaigos, kai Wilhelmas II pradėjo aktyviai stiprinti Vokietijos karo laivyną, daugelis žvejų buvo siunčiami tarnauti į karo laivyno bazines. Ši karinė tema W. Rudolphui leido 12–15 vėtrungių datuoti laikotarpiu prieš Pirmąjį pasaulinį karą. Prie šios temos linkstama priskirti ir po 1900 m. pastebimą vėtrungių dažymą juodais, baltais ir raudonais aliejiniais dažais. Tarp minėtų dviejų temų daug bendrų vaizdų, kurie jas abi jungia į bendrą temą „Miestas su įgula“ arba „Karo laivyno bazė“.

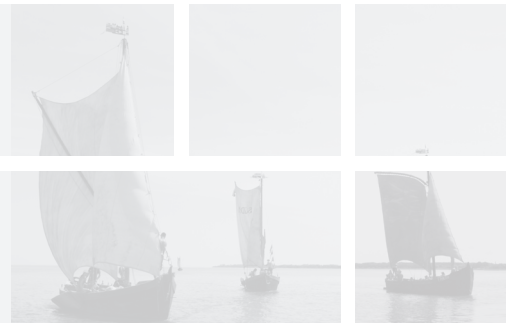
Trečioje vėtrungių vaizdų grupėje sujungiami ornamentai: kryžius rate, šešiakampė žvaigždė, trys šakelės ir gyvenimo medis, tulpė ir keturlapis dobilas, kartu su

tikėjimo-meilės-vilties alegorijomis. Įdomu, kad ši ornamentų grupė vėtrungėse dažniausiai vaizduojama „pavėjinėje“ dalyje (už) vėtrungės ašies, kur koncentruojasi ir ketvirtos temos – „Kaimo kasdienybė“ – vaizdai: pvz., švyturiai, burlaiviai, briedžiai. W. Rudolphas akcentuoja, kad po 1880 m. Kuršmarių pakrančių gyventojų savimonei įtaką darė kultūriniai mainai su kitais Vokietijos regionais per tarnybą armijoje bei laivyne, o parsineštos iš ten naujienos atsispindėjo ir vėtrungių vaizdų tematikoje. Beje, šie mainai turėjo įtakos ir krašto vokietėjimui. L. Passarge's žodžiais, „vokiškai kalbėti ir rengtis laikoma geresniu tonu, taigi to ir siekiama“. Vietiniam kuršininkui ar lietuvininkui norą dabinti savo namus žirgeliais ir pan. pakeitė siekis vėtrungėse vaizduoti patriotinius simbolius, o tai darė jam palankesnius poilsiautojus, valdžios atstovus ir atitinkamai teigiamai veikė jo gyvenimą. Taip žvejų vokietėjimas paliko pėdsakus ir burvalčių vėtrungių raidoje.

Kuršmarių vėtrungės, atsiradusios žvejybos kontrole suinteresuotos krašto valdžios iniciatyva, ilgainiui tapo išskirtiniu regiono etnokultūros fenomenu. Jų raidoje ir puošybos kaitoje atsispindėjo žvejų savimonės bruožai, visuomeninė aplinka, ryšiai su kitais regionais, netgi politinių įvykių įvairovė.

LITERATŪRA

- Adomavičius, R. Kuršmarių vėtrungėms – 150 metų. *Klaipėda* (priedas *Mūsų jūra*). 1994-08-20; 1994-08-27.
- Ambrassat, A. *Die Provinz Ostpreussen*. Königsberg, 1912.
- Gedžius, A. Kurėnų vėtrungės. *Mokslas ir gyvenimas*, 1969, Nr. 2, p. 30–33.
- Gudavičius, E. *Žymenybės ir ženklai Lietuvoje XII–XX a.* Vilnius, 1980.
- Gudelis, V. Kas tas kurėnas? *Mokslas ir gyvenimas*, 1995, Nr. 10, p. 33.
- Jaeger, W. *Fischerkähne auf dem Kurischen Haff*. Bielefeld, 1995.
- Kwauka, P. Kurenkahn oder Keitelkahn? *Memeler Dampfboot*, 1961, Nr. 18.
- Naujok, R. Oberfischermeister Beerbohm. *Der Grenzgarten*, 1932, Nr. 11.
- Pietsch, R. *Fischerleben auf der Kurischen Nehrung*. Berlin, 1982.
- Purvinas, M., Frankas, K. Kuršvaltė. *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. 3. Vilnius, 2003, p. 414–415.
- Randomanskis. *Mažosios Lietuvos žvejyba*. Kaunas, 1925.
- Rudolph, W. *Des Seemans Bilderwelt*. Hamburg, 1993.
- Woede, H. *Wimpel der Kurenkähne*. Würzburg, 1965.

ISTORINIŲ LAIVŲ IR VALČIŲ REPLIKŲ ATSTATYMAS IR BURLAIVIŲ KONSTRUKCINĖ KAITA LIETUVOJE NUO 1970 METŲ

Simas KNAPKIS
Laivadirbys

A. URBAIČIO IR E. MALINAUSKO VALTYS

Šios dvi burvaltės pastatytos Rusnėje apie 1970 m. ir buvo naudojamos asmeninei pramogai. Dydžiu ir konstrukcija jos atitiko venterinių valčių su priekine paragė (kajute) tipus. Matmenys: ilgis 7 m, plotis 1,5 m, borto aukštis 0,75 metro.

Valtys, priešingai nei ikikarinės venterinės valtys, buvo pastatytos naudojant ne ąžuolą, o pušies medieną. Apkaustams pirmą kartą buvo naudotas aliuminis. Burvaltėse buvo sumontuoti varikliai, vienoje valtyje dyzelinis, kitoje – benzininis. Varikliai stovėjo valčių viduryje taip, kaip po karo, iki atsirandant „dorės“ tipo žvejybos laivams, buvo montuojama kurėnuose. Sraigtas buvo sukamas veleno, ėjusio per dugną. A. Urbaičio valčiai atitekus nidiškiui Eduardui Jonušui, pastarasis variklį išėmė ir perdarė dugną – užtaisė ertmes, skirtas variklio velenui. Šioje venterinėje valtyje sumontuoti suoliukai.

„NID-1“

1987 m. Klaipėdos restauratoriai entuziastai restauravo prieš karą statytą didžiąją (kiudelinę arba kurninę) šprintinę žvejybos burvaltę.

Restauruojant laivą dugnas buvo padarytas visiškai tiesus. Tai pakitimas, turėjęs įtakos hidrodinamikai.

1988 m. burvaltė buvo perduota Lietuvos jūrų muziejui.

„KURŠIS“

E. Jonušas ir H. Mališauskas 1992 m. pastatė kiudelinę valtį atitinkančią repliką. Valtis pastatyta iš ąžuolo ir atitinka senųjų žvejybos burvalčių su aukštais ragais konstrukciją. Ilgis 11,2 m, plotis 3,3 m, borto aukštis 1,2 metrų.

„Kuršio“ stiebas iš visų šiuo metu plaukiojančių kurėnų yra pats ilgiausias – taip buvo padidintas buringumas ir kompensuojamas vėjo trūkumas atsižvelgiant į geografinę padėtį (kopos užstoja vakarų krypties vėjus). Šis sprendimas iš dalies yra naujas, kadangi ilgi stiebai buvo naudojami rytiniame marių krante (pvz., Įsėje), bet jie būdavo sudurtiniai. Šiuo metu padarytas naujas stiebas yra sutrumpintas nuo 12 iki 11 metrų. Takelaže taip pat atsirado pakitimų, šprintinė didburė (grotas) skriemuliais nusileidžia nepriklausomai nuo šrinto padėties. Šis pakeitimas palengvina surifuoti ar padeda iš viso nuleisti burę audros atveju, taip pat keičiant halsą pakeisti burės padėtį šrinto atžvilgiu (priešingu atveju šrintas gadina burės formą, kartu blogindamas jos savybes). Siekiant patenkinti turistų poreikius, buvo pažemintos grindys, valtį padarant saugesnę. Laivo viduryje buvo padaryta šachta pakabinamam varikliui. Šis sprendimas plaukiant varikliu gerina vairavimą, kadangi vandens srautas pasiskirsto tolygiai vairo plunksnos atžvilgiu, bet sukelia nepatogumų užplaukus ant sekumos ar tinklų, nes variklis neatsilenkia, jį reikia ištraukti. Šachta taip pat blogina laivo hidrodinamines savybes buriuojant. Pirmą kartą atstatant kurėną buvo sumontuoti suoliukai.

„OMA“

1993 m. E. Gailius ir V. Drevinskas pastatė gafelinį kurėną „Oma“. Laivo ilgis 11,22 m, plotis 3,3 m, borto aukštis 1,3 metrų.

Pirmą kartą kurėno statybai buvo naudota pušis. Stant laivą priekinė paragė padaryta didesnė, tačiau vėliau remontuojant ji buvo sumažinta. „Omoje“ buvo įdiegta didburės šotinio kampo tvirtinimo naujovė: priešais vairininką buvo sumontuotas metalinis strypas, jungiantis bortus, ir burė pati keisdavo padėtį, žiedu atitinkamai keičiant kryptį. Ši naujovė patogiai dažnai keičiant halsą, bet

trukdo vairininkui judėti pirmyn ir atgal. Laive naudojamos sintetinės burės. Šiuo metu šotinis kampas tvirtinamas tradiciškai. Laivo gafelis ir elementas (rumpelis) padaryti iš klijuotos medienos, kas taip pat yra naujovė statant tradicinius laivus Lietuvoje. „Omos“ galinėje paragėje buvo sumontuotas stacionarus dyzelinis variklis su per apatinį galinio rago (achterštevenio) kampą išlendančiu velenu, tačiau jo darbas buvo neefektyvus, kadangi sraigtas panirdavo į vandenį nepakankamai. Dėl šios priežasties pasikeitė vairo forma. Šiuo metu naudojamas kabinamasis variklis tvirtinamas ant transo kairėje borto pusėje. Statant laivą pirmą kartą vytinų (španhautų) gamybai buvo naudota pušies mediena ir kompensuojant medienos tvirtumą jie padaryti masyvesni. Laive naudojamos mažesnės (2,75 m) nei priklausytų (3,3 m) tokio dydžio laivui šliūžės (švertai). „Oma“ – vienintelis laivas, neturintis kurėnams būdingų grindų, vietoje jų suklotos grotelės. Tokiu atveju žemėja laivo svorio centras, sumažėja galimybė iškristi per bortą, tačiau atsiranda didelių nepatogumų ir grėsmių vaikstant, kadangi vytinai trukdo laisvai praeiti. Laive sėdimos vietos yra ant mobilių suoliukų.

KLAIPĖDOS RESTAURATORIŲ VALTIS

1995 m. Klaipėdos restauratoriai A. Stirbys ir H. Mališauskas pastatė venterinę valtį. Valties prototipas stovi žvejo sodyboje-muziejuje Nidoje. Valties matmenys: dugno ilgis 7 m, plotis 1,7 m, borto aukštis 1 metras. Valtis pastatyta naudojant ąžuolo medieną.

Valtis, skirtingai nei prototipas, turi priekinę paragę, tačiau ikonografijoje yra venterinių valčių pavyzdžių, kur matyti paragė, todėl tai nelaikytina techniniu pakeitimu.

J. JONUŠO VALTIS

1997(?) m. Nidoje A. Urbaičio pavyzdžiu buvo pastatyta venterinė valtis. Statybai buvo naudota ąžuolo mediena.

Pirmą kartą atstatant venterinę burvaltę buvo prikalti išoriniai antborčiai. Valtyje yra sėdimų vietų

„SüD-1“

1999 m. Lietuvos jūrų muziejui nustojus eksploatuoti „Nid-1“, 2001 m. buvo pastatytas šprintinis kurėnas. Laivo

■ Kurėnų ir venterinių valčių ekspedicija „Bėki, laivuži, maružėlėmis“. Pakeliui į Dreverną. R. Adomavičiaus nuotrauka

ilgis 9,95 m, plotis 2,75 m, borto aukštis 1,2 metrų. Tai visiškai autentiška bradinės burvaltės replika. Pirmą ir vienintelį kartą atstatant laivą vytinams buvo panaudotas natūraliai išlinkęs ąžuolo masyvas.

Laive naudojamas kabinamasis variklis, tvirtinamas ant transo kairiajame borte. Kadangi transas yra mobilus, jis nekeičia laivo konstrukcijos, tačiau keičiasi laivo išvaizda ir gabaritai, taip pat naudojant kabinamąjį variklį, tvirtinamą ant transo, prastėja laivo valdymo savybės plaukiant varikliu, kadangi vandens srautas atsiduria vienoje vairo pusėje. Esant dideliame bangavimui, atsiranda grėsmė varikliui iškilti į paviršių, tačiau buriuojant, priešingai nei laivuose, turinčiuose šachtas, variklį galima atlenkti išvengiant jo sąlyčio su vandeniu ir nekeičiant hidrodinamikos.

RUSNĖS VENTERINĖ VALTIS

2002 m. Rusnėje buvo pastatyta pušinė venterinė valtis. Tai vienintelė venterinė valtis, neturinti priekinės paragės. Pirmuosius eksploatavimo metus valtis naudojo vieną šliužę ir septynerius metus neturėjo raginės burės (stakselio). Valtyje naudojami natūralios virvės vantai.

Šioje valtyje pirmą kartą buvo panaudotas kabinamasis variklis, tvirtinamas ant transo, tačiau po metų variklį naudoti nustota.

K. LAUKEVIČIAUS VALTIS

2003 m. K. Laukevičius Rusnėje pastatė pušinę venterinę valtį.

Siekiant kompensuoti pušies ir ąžuolo medienos svorių skirtumus, buvo panaudotos masyvesnės bortų lentos. Šioje valtyje ragams (števeniams) ir vytinams taip pat panaudota masyvesnė mediena. Tai didina valtės grimzlę ir gerina stovumą, tačiau atsiliepia greičiui. Statant galinis ragas buvo padarytas labiau pasviręs, todėl pasikeitė vairo forma ir savybės. Vairas efektyviai veikia mažesniu kampu nei daugelyje valčių. Šioje valtyje pirmą kartą buvo padaryta didesnė paragė, tokiu atveju mažasis stiebas atsidūrė paragės viduje. Valtyje naudojamas ant transo tvirtinamas variklis.

KURĖNAS „BALTIS“

2004 m. Trakuose buvo pastatytas šprintinis kurėnas. Laivo ilgis 12 m, plotis 3,3 m, borto aukštis 1,3 metrų.

Statant laivą buvo sumontuoti suoliukai. Vėliau eksploatuojant laivą buvo padidintas vairas. Nuo 2009 m. laive naudojamas ant transo tvirtinamas variklis.

E. LATĖNO VALTIS IR JOS AŽUOLINĖ KOPIJA

2004 m. Trakuose buvo pastatyta pušinė venterinė valtis.

Pirmą kartą atstatant venterinę valtį buvo atsisakyta mažojo stiebo. Laive sumontuoti suoliukai. 2005 m. pirmą kartą venterinėje valtyje buvo padaryta šachta kabinamajam varikliui. Šachta yra prieš galinę paragę. Sprendžiant plaukimo po tiltais problemą, 2005 m. stiebas buvo padarytas atlenkiamas. Metalinė stiebo ašis padaryta 0,7 m virš bimso. Tai darė laivą patogesnę naudoti, tačiau medienai dar labiau sudžiūvus metalinis apkaustas nebėra toks tvirtas, todėl stiebas susilpnėjo.

2006 m. Švėkšnoje buvo pagaminta tiksli E. Latėno valtės kopija. Valties statybai buvo naudota ąžuolo mediena.

MAŽOJI IRKLINĖ VALTIS

2004 m. Rusnėje buvo atstatyta mažoji irklinė valtis. Valties ilgis 5,6 m, plotis 1,2 m, borto aukštis 0,5 metro. Tai pirmoji atstatyta tokio tipo burvaltė. Valtis turi vieną stiebą, vietoje vairo – irklą ir neturi kitoms burvaltėms būdingos šliužės.

Priešingai nei Šilutės muziejuje stovintis originalas, atstatyta valtis pagaminta ne iš ąžuolo, o iš pušies.

KURĖNAS „STURM-1“

2006 m. Liaučių kaime pastatytas gafelinis kurėnas. Laivo ilgis 11,75 m, plotis 3,3 m, borto aukštis 1,3 metrų. Laivo gafelis padarytas iš natūraliai išlinkusios pušies, taip pat gafelio pėda padaryta metalinė.

Laive yra šachta kabinamajam varikliui. Šachta sumontuota po galine paragę, kuri savo ruožtu padaryta didesnė nei originalas. Pirmą kartą šachta padaryta su atlenkiamu mechanizmu. Toks laivas labai gerai manevruoja plaukdamas varikliu, taip pat patogų variklį prižiūrėti, tačiau dėl atlenkimo konstrukcijos ir šachtos vieto, esant didesniai bangavimui, į laivą prisitaško vandens. Laive sumontuoti suoliukai.

ŪDINĖ VALTIS

2007 m. Rusnėje atstatyta (atkurta) ūdinė valtis. Apie šios valtės konstrukciją turima mažai žinių, taigi ji atstatyta remiantis ikonografija. Valties ilgis 5,10 m, plotis 1,5 m, borto aukštis 0,5 metrų.

Valties statybai naudota pušies mediena.

VY TINĖ

2011 m. Trakuose buvo atstatytas (atkurtas) upinis laivas – vytinė. Laivo ilgis 23 m, plotis 5,8 m, borto aukštis

1,5 metro. Laivo statybai naudota pušies mediena. Atkuriant rangautą pirmą kartą stiebo tvirtinimui buvo padaryti bernaičiai (lenkiškai ir baltarusiškai „chlopec“, vokiškai „tote mann“), laivas visiškai dengtas. Taip pat tai pirmas Lietuvoje atstatytas laivas su rėjiniu takelažu. Stiebo aukštis 16 m, rėjos (sudurtinės) ilgis 7,2 m, burės plotas 70 m².

Visi minėti laivai atstatyti taikant karavelinį bortų apkalos būdą.

JŪROS PAŠAUKTI. LIETUVIAI DIDŽIŲJŲ BURLAIVIŲ LAIVYNE 1925–1939 METAIS

Romualdas ADOMAVIČIUS

Lietuvos jūrų muziejaus muziejininkas-istorikas

2010 m. vasarą Klaipėdos kruizinių laivų terminale visuomenei buvo pristatyta Lietuvos jūrų muziejaus paroda „Jūros pašaukti... Lietuviai didžiųjų burlaivių laivyne 1925–1939 m.“, kurioje per konkrečių jūrininkų brandą buvo pasakojama Lietuvos „jūrinimosi“ istorija tarpukariu. Asmeninės jaunųjų jūreivių patirtys, jūrinės kultūros propaguotojų ir teoretikų idėjos bei valstybės jūrinė politika, jos raida Lietuvoje iki Antrojo pasaulinio karo, – visa tai padeda „atrasti lietuvius jūroje“. Parodoje atsiskleidžia XX a. pradžios burlaivių pasaulis, kuriame pasirodo jūros šauksmui atsiliepę lietuviai – jie pasakojimo herojai. Gali pasirodyti, kad ši Lietuvos ryšio su jūra istorija perdėm romantizuojama, tačiau rengiant parodą buvo susipažinta ir su (geo)politiniu, ekonominiu bei socialiniu, kultūriniu valstybės veidu. Šiame straipsnyje bus bandoma pateikti tai, kas netilpo į standus, jautrų praeities pasakojimą derinti su probleminiu integravimosi į jūrinės kultūros pasaulį procesų tyrimu. Visai teisėtai gali atsirasti svarstymų, kodėl didingoje Lietuvos valstybingumo ir lietuvių tautos istorijoje tik XX a. pradžioje randame lietuvių jūrinės politikos apraiškų. O gal jų buvo ir anksčiau? Staiga iškilęs jūrų laivyno kūrimo klausimas lėmė, kad lietuviai atsidadė didžiuosiuose pasaulio burlaiviuose, ir tai buvo pirmoji lietuvių tautos jūrinė (plačiųjų vandenų) patirtis. O gal lietuvių jūroje buvo ir anksčiau? Neabejotina yra tai, kad tik tarpukariu į jūrą išplaukę lietuviai tapatino save su nepriklausoma Lietuvos valstybe ir lietuvių tauta, kartu pripažindami jūrinę kultūrą kaip savą. Būtent tarpukaris Lietuvos istorijoje yra lūžio momentas, kai lietuviai atsigręžė į jūrą ir žodžių junginys „Lietuva – jūrų valstybė“ pradėjo įgauti prasmę. Visi Lietuvoje dabar žinome, kas yra Kristupas Kolumbas – tai didis naujų žemių ir vandenynų atradėjas. Bet ar žinome, kad ir Lietuva turi savų kolumbų?

LIETUVA IR JŪRA IKI XX A. PRADŽIOS

Istorijoje didžioji dalis dabartinės Lietuvos teritorijos glaudžiais ryšiais su jūra susaistyta nebuvo. Tam įtakos turėjo Lietuvos žemių valdančiojo elito politiniai siekiai, kurie daugeliu atvejų kryo į rytus.

Palankesnės sąlygos prasiskverbti jūrinei veiklai susidarė vakarinėje Lietuvos dalyje. Nuo IX a. istoriniuose šaltiniuose fiksuojami vakarų baltų (kuršių), gyvenusių Baltijos rytiniame pajūryje, susidūrimai su plėšikaujančiais vikingais, atplaukusiais iš Skandinavijos. Iki XIII a. ir patys kuršiai vykdė prekybinius ir grobiamuosius jūrų žygius aplinkinėse pakrantėse¹. Lietuvos valstybingumui tebesant kūrimosi fazėje, ginkluota kova skelbdami krikščionybę prie pagoniškosios Baltijos dalies įsitvirtino riterių ordinais. Jų sukurti valstybiniai dariniai Livonijoje ir Prūsijoje kontroliavo susisiekimą jūra su Vakarų Europa. Keliems šimtams metų Lietuva priešiškių jėgų buvo atstumta nuo jūros. Lietuvos didžioji kunigaikštystė XIV–XV a. plėtėsi kita kryptimi. Interesų jūroje neturėjimas atsispindi 1422 m. su Ordinu pasirašytoje Melno taikos sutartyje, Ordinui pralaimėjus karą su Lietuva ir Lenkija. Nepaisant to, Ordinui buvo paliktos Nemuno žiotys, Kuršių marios ir 1252 m. riterių įkurta Klaipėdos pilis su uostu². XV a. antrojoje pusėje, atsiradus galimybei, LDK didikai nesivargino atgauti priėjimo prie Baltijos jūros, ir tik XVI a. viduryje, rytų politikai bankrutavus, Ponų taryba suvokė kovos dėl jūros pakrantės ir uostų Livonijoje strateginę svarbą. 1558–1581 m. vykęs Livonijos karas su Rusija (Maskvos didžiąja kunigaikštyste) buvo pirmas LDK bandymas tvirtiau įsikurti prie jūros. Karo su švedais metu Abiejų Tautų Respublikos (ATR) etmonai LDK didikai Jonas Karolis Chodkevičius ir Jonušas Radvila palaikė karo laivyno kūrimo idėją. Laivai buvo sėkmingai naudojami ginant Rygos uostą ir užpuldinėjant

priešo laivus. 1608 m. ginkluotas susidūrimas jūroje ties Ryga tarp LDK kariuomenės ir švedų vadinamas pirmuoju lietuvių jūrų karo epizodu³. Nesulaukus didesnio pritarimo ATR seime dėl lėšų skyrimo, laivynas likdavo užuomazgos fazėje⁴. Savo pretenzijas Livonijos jūrų uostuose Lietuvos valdantieji didikai reiškė iki Šiaurės karo (1700–1721), kai Rusijos imperatorius Petras I nugalėjo švedus ir „išmušė Rusijai langą į Europą“.

Lietuvoje neatsirado stiprios ir veiklios socialinės prekeivių grupės, kuri valdžiai būtų dariusi spaudimą dėl prekybos jūra plėtimo ir sąlygų gerinimo. Pergalė XV a. Žalgirio lauke prieš Vokiečių ordiną tarsi siūlė galimybę Lietuvai įsitvirtinti per Klaipėdą prie Baltijos jūros, tačiau ūkinis LDK atsilikimas, verslumo stoka ir ekonominio suinteresuotumo nebuvimas Klaipėdos uoste vertė ieškoti paprastesnių plėtros kelių rytuose⁵. XVI–XVIII a. grūdai, linai ir medienos prekės per tarpininkus iš LDK Vilniaus ir Kauno miestų plaukė į kitų kraštų jūrų uostus, į vakarus Dauguvos ir Nemuno upių tinklu. Iki ATR padalijimų XVIII a. pab. Lietuva, kaip prekybos užnugariu, naudojosi Rygos, Karaliaučiaus, Dancigo, Klaipėdos, Liepojos ir Elbingo uostais⁶. Nuo XV a. vid. LDK turėjo siaurą priėjimą prie Baltijos jūros su Palangos ir Šventosios miesteliais. Šventosios žvejai greta žvejybinės veiklos savo burines valtis naudojo ir priekrantės jūrų prekybai tarp Klaipėdos ir Liepojos uostų. Šventosios žvejų uostelyje XVII ir XVIII a. buvo planų įrengti jūrų prekybos uostą. Čia 1679–1701 m. anglų pirkliai kolonistai, turėję ATR valdovų palaikymą, bandė vystyti jūrų prekybą. Besiplečiančio uosto žiotys konkurentų švedų pastangomis buvo užverstos akmenimis, ir anglų verslas neišsiplėtojo. Nors uosto įrengimo projektai valdžios buvo svarstomi ir XVIII a. pabaigoje, tačiau juos įgyvendinti labiausiai trukdė geopolitinės kliūtys⁷. Tuo metu Baltijoje vyravusios Švedijos ir Rusijos jėgos nepatikliai žiūrėjo į nuo

jų nepriklausančias iniciatyvas. Ne mažiau svarbi jūrinio pasyvumo priežastis siaurame Lietuvos pajūrio ruože buvo ambicingos vietinės (Žemaitijos) pirklijos trūkumas.

Prūsijai, Rusijai ir Austrijai 1795 m. įvykdžius Lietuvos–Lenkijos valstybės trečiąjį padalijimą, dabartinės Lietuvos Respublikos didžioji dalis pakrantės liko Prūsijos karalystėje, o nedidelis pakrantės ruožas šiauriau Klaipėdos atiteko Rusijos imperijai. Visą XIX a. ir ilgiau, iki Pirmojo pasaulinio karo pabaigos, Lietuvos nebuvo nei atskiru dariniu, nei junginyje su kita valstybe. Administraciniame Rusijos imperijos suskirstyme priėjimo prie Baltijos lietuviškos gubernijos neturėjo, Palangos–Šventosios pajūrio ruožas pateko į Kuršo gubernijos ribas⁸. Paradoksalu, bet kryptinga lietuvių jūrinė patirtis buvo pradėta kaupti, kai Lietuva priklausė Rusijos imperijai. Visų pirma galime išskirti atsiradusias galimybes peržengti kontakto su jūra tik per žvejybą Kuršių mariose ar Baltijos jūros pakrantėje ribas. Žymaus XIX a. latvių kultūros veikėjo Krišjano Valdemaro pastangomis Kuršo gubernijoje buvo sukurtas jūreivystės mokyklų tinklas paprastų žvejų sūnus rengti šturmano ir kapitono tarnybai jūrų laivuose. 1874–1881 m. tokia mokykla, kurioje kursantai šalia jūrinių (laivavedybos, navigacijos) buvo mokomi ir bendrojo lavinimo dalykų, veikė Palangoje. Apie 1891–1893 m. jūreivystės mokykla veikė Šventojoje, joje mokėsi per 20 jaunuolių, iš kurių keturi vėliau tapo kapitonais⁹. Taip pajūrio krašte buvo skatinama jūrinė profesija, gyventojai raginami verstis iš tolimesnių ryšių su užjūriu. Pasidalytos Lietuvos jaunimas išsilavinimo siekė ir kitose Rusijos laivynui (prekybos ir karo) kadrus rengusiose įstaigose.

1871 m. Kauno gubernijoje (Telšių apskrityje) pasiturinčių ūkininkų šeimoje gimė Liudvikas Stulpinas. Jis teisėtai vadinamas pirmuoju Lietuvos jūrų kapitonu. Būdamas 15 metų L. Stulpinas nuvyko į Liepojos uostą, kur buvo priimtas eiti jaunesniojo jūreivio (jungos) pareigas

¹ Litwin, J. Lietuvos jūrinė istorija (iki 1668 m.). In *Vėjas rėjose. Burlaivių epochos atspindžiai Lietuvoje*. Sud. D. Elertas. Vilnius, 2009, p. 45, 48; Elertas, D. Po karo vėliavomis. Ten pat, p. 75, 78–79.

² Litwin, J. Lietuvos jūrinė... p. 50.

³ Elertas, D. Po karo vėliavomis..., p. 79–80.

⁴ Litwin, J. Lietuvos jūrinė..., p. 57–58.

⁵ Žukas, J. Lietuva ir Klaipėdos problema: istoriko akimis per klasikinės geopolitikos prizmę. In *Nauji požiūriai į Klaipėdos miesto ir krašto praeitį* (Acta Historica Universitatis Klaipedensis, t. XVII). Sud. S. Pocytyė ir V. Safronovas. Klaipėda, 2008, p. 68–70.

⁶ Litwin, J. Lietuvos jūrinė..., p. 60, 63.

⁷ Kiaupa, Z. Šventosios uostas Palangos seniūnijoje. In *Vėjas rėjose. Burlaivių epochos atspindžiai Lietuvoje*. Sud. D. Elertas. Vilnius, 2009, p. 34, 37–40, 43.

⁸ Kuršo gubernijos ribos 1820 m. žemėlapyje: http://www.wdl.org/en/item/443/?ql=eng&s=russia&view_type=gallery

⁹ Balčius, M. Šventosios jūreivystės mokykla. In *Vėjas rėjose. Burlaivių epochos atspindžiai Lietuvoje*. Sud. D. Elertas. Vilnius, 2009, p. 172–173.

■ Kauno aukštesniosios technikos mokyklos Jūrininkų skyriaus kursantai Lietuvos pajūry 1925 m. vasarą. Iš LJM fondų.

latvių burlaivyje. Jūreivystės praktikos įgijo latvių ir estų burlaiviuose, penkerius metus tarnavo ledlaužyje, dirbusiame Šiaurės ašigalyje. Jau būdamas bocmanu, XIX a. 10-ojo dešimtmečio pabaigoje įstojo į Liepojos jūreivystės mokyklą, kurią baigė 1903 metais. Rusijos Rytų Azijos laivininkystės bendrovei 1907 m. įsteigus nuolatinį susisiekimą tarp Liepojos ir Niujorko (JAV), L. Stulpinas tarnavo jaunesniuolu šturmanu keleiviniame-krovininiame garlaivyje *Livonia*, vėliau vyriausiuoju šturmanu plaukiojo tos pačios linijos laive *Estonia*. Lietuvis tarp jūrininkų užsitarnavo gerą vardą kaip žmogus ir kaip savo darbo profesionalas. 1909 m. Liudvikas Stulpinas buvo paskirtas laivo *Lithuania* kapitonu, nuo 1911 m. šias pareigas ėjo garlaivyje *Birma*¹⁰. Šiuo laivu kapitonas L. Stulpinas 1912 m. balandžio 15 d. ryte skubėjo į pagalbą skęstančiam laineriui *Titanic*, tačiau keliomis valandomis jį aplenkė *Carpathia*¹¹. Pirmą kartą laivybos istorijoje atsirado aukščiausiojo rango ir patyrimo jūrininkas. Pirmojo pasaulinio karo metu L. Stulpinas vadovavo didžiausiam kompanijos laivui *Russia*, kuriuo 1918 m. gegužės–birželio mėnesiais lietuviai karo pabėgėliai per Liepojos uostą grįžo iš Suomijos į Lietuvą. Po karo Liudvikas Stulpinas tapo nepriklausomos Lietuvos konsulu Liepojoje. Nuo 1923 m. jis dirbo Klaipėdos uosto viršininku, o vėliau ir uosto kapitonu. Gyvendamas Lietuvoje jis pasižymėjo aktyvia veikla propaguojant jūrinius reikalus, siūlė ne vieną jūrų laivyno steigimo planą. Paskutines savo pareigas ėjo iki 1933 m. Žemaitijoje gimęs pirmasis lietuvis jūrų kapitonas

Liudvikas Stulpinas mirė 1934 m. Klaipėdoje¹².

Rusijos imperijoje jūrų mokslus baigė ir jūrininko karjerą pradėjo kelios Lietuvoje tarpukariu prie valstybės jūrinio įvaizdžio formavimo prisidėjusios asmenybės. Iš jų paminėtinas Juozas Andžejauskas (1887–1937), kuris, XX a. pradžioje baigęs jūrų mokslus, plaukiojo aukštesniojo laipsnio karininku jūrų laivuose, buvo pirmasis šturmanas L. Stulpino vadovaujama laive *Russia*. 1921 m. J. Andžejauskas tapo pirmojo Lietuvos jūrų laivo *Juratė* kapitonu¹³. Iki Lietuvai 1918 m. tampant nepriklausomai, jūreivystės srityje spėjo apsiprasti ir karo laivyno karininkai Teodoras Daukantas (1884–1960), Teodoras Reingardas (1883–1947) ir Vladas Nagevičius (1881–1954), povandenininkas Adomas Daugirdas (1894–1979), laivybos inspektorius Pranas Šuipys (1867–?), Kauno vandens kelių komendantas Stasys Kuizinas (1881–1943). Visi minėtieji, taip pat kapitonas L. Stulpinas, sudarė jūrinės minties ir kultūros skleidėjos Lietuvos Jūrininkų Sąjungos branduolį.

„JŪRINIO SĄJŪDŽIO“ IR JŪRINIO ŠVIETIMO APRAIŠKOS LIETUVOJE TARPUKARIU

Netrukus po Klaipėdos krašto prisijungimo akcijos, 1923 m. kovo 11 d. Kaune buvo įkurta¹⁴ Lietuvos jūrininkų sąjungą (LJS), kurios nariai tapo savarankiško lietuvių

jūreivystės sąjūdžio pradininkais. Sąjunga pasiryžo visuomenine veikla skatinti prekybinio jūrų laivyno įsteigimui įtakos turinčius procesus, rengti profesionalius jūrininkus būsimiems Lietuvos jūrų laivams ir išsikėlė savo statute tikslą: ...*ugdyti tautos supratimą apie karo ir prekybos laivyno būtiną Lietuvai reikalingumą ir būtinumą; savo narių mokslu ir prityrimu padėti Lietuvos visuomenei ir valdžiai kuo greičiausiai laivyną įsteigti ir vandens transportą išsamiai ir tiksliai išnaudoti*¹⁵. Pradžioje LJS netrukus pasiryžo kurti Lietuvos tautinį prekybos laivyną ir taip kelti ekonominę šalies padėtį¹⁶. 1923 m. vasarą buvo įsteigtas LJS filialas Klaipėdoje, nuo 1934 iki 1939 m. vykdamas savarankišką veiklą.

Lietuvos jūrininkų sąjunga, kaip ir kelios kitos kultūrinės jaunimo organizacijos (pvz., Jūrų skautai, Jūrų šauliai, „Santaros“ jūros sekcija, studentų korporacija „jūra“ ir lietuviai buriuotojai) skleidė jūrines idėjas ir jūrinį švietimą šalyje. Atradusieji naują Lietuvai kaip „jūrinės valstybės“ įvaizdį, leido mažo tiražo leidinukus, kartais tiesiog rašomus ranka sąsiuvinius*, kuriuose atsispindėjo žavėjimasis nepažintais jūrų nuotykiams. Tačiau jūreivystės kultūros pažinimas ir pajautimas labiau buvo vertinamas kaip savišvietos ir auklėjimo priedas prie bendrojo išsilavinimo, bet ne kaip pradinis pasirengimas jūrinei profesijai. Jūrų skautai savo veikla domėjimasi „jūrinium amatu“ skatino netiesiogiai. Jaunimui buvimas gamtoje ir prie vandens buvo smagus, neįprastas laisvalaikio leidimo būdas. Nors visose su vandens sportu, plaukiojimu (irklavimu ar buriavimu) ir su stovyklavimu prie vandens telkinių susijusiose grupėse pastebimas ryškus tautinės propagandos elementas, ugdyti jūrininkų didžioji jų dalis neturėjo galimybių.

Susikūrusi Lietuvos moterų tautiniam laivynui remti draugija (LMTLRD) su tikslais: *žadinti tautoj savos jūros pamėgimą ir ryškinti jūros svarbą valstybei, propaguoti tautinio laivyno steigimą ir moraliai bei materialiai remti Lietuvos jūrininkus*¹⁷ svariai prisidėjo prie Lietuvos jūrininkų sąjungos puoselėtų idėjų įgyvendinimo. 1924 m. Klaipėdoje lietuvininko Martyno Brako pastangomis susikūrė jūrų skautų skiltis, kuri orientavosi į praktinį jūreivystės pažinimą. Kurį laiką Klaipėdos jūrų skautų patirtis apsiribojo pasiplaukiojimu irklavimu ir burinavimu valtimis uosto akvatorijoje. Tačiau jau 1926 m., gavę finansinę paramą iš LMTLRD, Klaipėdos jūrų skautai kuteriu *Budys*, kuriam vardą davė Vydūnas, pirmą kartą išplaukė į jūrą¹⁸. Palangos–Šventosios pajūrio ruožo 1922 m., Klaipėdos uosto prijungimas prie Lietuvos 1923 m. ir jaunimo iniciatyva pažinti jūrą buvo žingsniai valstybės jūrinės kultūros, tradicijų formavimosi link. Nors Lietuva tuomet dar neturėjo savo jūrų laivyno, svarbiausio jūrinės valstybės atributo, buvo susirūpinta profesiniu jūrininkų rengimu.

Jūreivystės mokslų sklaida ir jūrininkų ugdymas sudarė vieną iš komponentų Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Geografijos katedros vedėjo prof. Kazio Pakšto jūrinėje Lietuvos raidos programoje. Jis buvo įsitikinęs, kad rytiniame Baltijos pajūryje XX a. pr. kūrėsi naujas civilizacinis centras, ir norėdama būti jo dalimi Lietuva privalėjo stiprinti kontaktus su jūra¹⁹. Kartu, numatydamas didelį pavojų nepriklausomos Lietuvos būčiai iš stipresniųjų kaimynių, t. y. Vokietijos, Sovietų Rusijos ir Lenkijos pusės, K. Pakštas ne kartą kėlė ilgalaikės šalies „įsistiprinimo“ jūroje strategijos (politikos) klausimą kaip vieną iš lemiančių šalies valstybingumo perspektyvas. Juntamas jo nusivylimas Lietuvos valdžios

¹⁰ Nagius, B. gen. (Vladas Nagius Nagevičius – aut. past.). Liudas Stulpinas. *Mūsų jūra*, 1939, Nr. 1, p. 9–10; Molony, S. Captain Liudwig Stulping of the s. s. Birma [interaktyvus], [žiūrėta 2010 08 26]. Prieiga per internetą: <http://www.encyclopedia-titanica.org/captain-ludwig-stulping-ss-birma.html>.

¹¹ Walters, Ch. A. Russians to the rescue – ice field described [interaktyvus], [žiūrėta 2010 08 26]. Prieiga per internetą: <http://www.encyclopedia-titanica.org/russians-rescue-icefield-described.html>. 12 Nagius, B. gen.. Liudas Stulpinas. *Mūsų jūra*, 1939, Nr. 1, p. 12.

¹³ Tol. laiv. kap. Juozas Andžejauskas. *Jūra*, 1938, Nr. 4, p. 15.

¹⁴ Adomavičius, R. Lietuvos jūrininkų sąjunga 1923–1940 m. In *Jūreivystės raida Lietuvoje* (mokslinės konferencijos medžiaga). Klaipėda, 2003, p. 20.

¹⁵ Kuizinas, S. Jūrinės minties raida ir jūrinės organizacijos Lietuvoje. *Mūsų jūra*, 1939, Nr. 2, p. 44.

¹⁶ Lietuvos jūrininkų sąjungos statutas. *Lietuvos ūkis*, 1923, Nr. 10, p. 42.

* Moksleivių ir jaunimo draugijos tarpukario Lietuvoje platino savo idėjas laikraščio pavidalu. Prie jų priskirtini ir jūrų skautų leidiniai, pavyzdžiui, Panevėžio 3-jojo l. k. Šarūno laivo laikraštėlis *Inkaras* (1927 m. išėjo du numeriai), rašytas ranka, ar Kėdainiuose leistas Lietuvos jūrų skautijos leidinys *Jūrų skautas* (1926–1927 m. išleisti trys numeriai), spausdintas šapirografu.

¹⁷ *Generolo gydytojo Vlodo Nagiaus Nagevičiaus gyvenimo ir darbų apžvalga*. Red. B. Matulionis. Čikaga, 1962, p. 263.

¹⁸ Brakas, M. Apie pirmuosius budžius ir *Budį*. In *Gero vėjo!* Sud. V. Butkus. Klaipėda, 2002, p. 20–22.

¹⁹ Pakštas, K. Baltijos pajūris – būsimasis civilizacijos centras. *Romuva*, 1922, Nr. 2, p. 59–61.

nenoru vystyti jūreivystės mokslą ir steigti savo jūrų laivyną: Jie čia neįžiūri toli siekiančio sumanymo, kurs net pelno neduodamas vis dėlto lemia valstybės likimą: *sustiprina Lietuvos padėtį pajūry, didina Lietuvos ekonominę savistovumą...*²⁰ Profesorius gimnazijose viešose paskaitose apie Lietuvos „atsigręžimą“ į jūrą palikdavo žymę besiformuojančioje jaunimo savivokoje²¹. Paskatintas jūrinės minties sklaidos ne vienas susiviliojo išbandyti jūrininko specialybę.

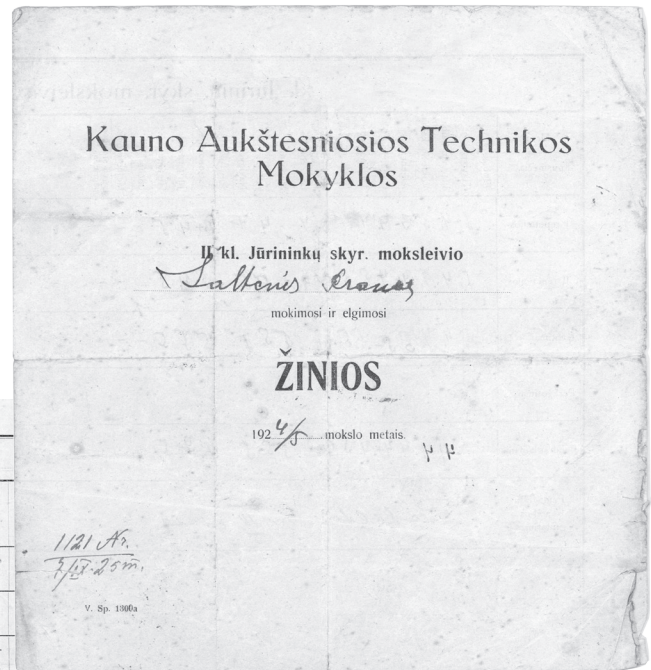
kl. Jūrinin. skyr. moksleivio

Metų pusmečiai	Ekonomikė	Tybos	Lietuvių kalba	Vokiečių kalba	Algebra	Geometrija	Tilpnumai ir plotai	Trigonometrija	Algebra	Mechanika	Statistika	Matematikos darbai	Neapibrėžtieji	Jūrų praktika	Astronomija	Jūrų įstatai	Jūrininkas	Hygiene	Lotynai	Meteorologija	Laivo statymas	Laivo konstrukcija	
I repeticijos	5	4	5	3	4	4	3	4	5	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
II repeticijos	5	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Kvotiniai	5	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Perkvotiniai																							
Bendrasis laipsnis	5	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Pedagogų Tarybos nutarimas	Paskaitas 3 T. Pranas																						

1121 A.
3/15 25m.
V. Sp. 1964

■ Jūrininkų skyriaus moksleivio Prano Šaltenio 1924-1925 m. studijų pažyma su išklaustyų kursų įvertinimais. Iš LJM fondų.

Geopolitikos įtakos mažai valstybei teorijos propagatojo raginimai ekonomiškai ir politiškai išnaudoti jūrinę aplinką rėmė Jūrininkų sąjungos veiklą ir skatino idėjinius tikslus. LJS siūlymui kurti jūrininkų rengimo įstaigą Susisiekimo ministerija neprieštaravo, ir prie Kauno aukštesniosios technikos mokyklos 1923 m. rudenį buvo įsteigtas Jūrų skyrius. Šalia įprastų dalykų astronomiją, navigaciją, lociją, jūrų praktiką ir įstatus bei laivo teoriją dėstė patys LJS nariai²². Mykolas Limba nuo Utenos, vienas iš 15 baigusiujų dvejų metų mokymo programą, savo atsiminimuose užsiminė apie jūrinės propagandos, kurią nuosekliausiai skleidė LJS, poveikį renkantis mokslą Jūrų skyriuje: „Negaliu iki šiol paaiškinti, kas mane paskatino pereiti į jį. Turbūt tai, kad po Klaipėdos prijungimo buvo skleidžiama jūrinė propaganda, visi laikraščiai rašydavo, jog turime „susijūrinti“. Taigi nutariau tapti jūrininku.“²³ Greitai paaiškėjo, kad Kaune atsiradęs teorinis jūrininkų rengimo centras neturi didelių perspektyvų. M. Limba mokymąsi apibūdino taip: *Jūrininkystės dalykus mums dėstė [...] buvę jūrininkai. Mokslo priemonių Jūrininkų skyrius neturėjo. Mokytojai atsinešdavo savo chronometrus, kompasus, sek-*

*stantus. Apie susipažinimą su praktikos darbais nebuvo ir kalbos*²⁴. Dėstytojai ir patys kursantai suprato, kad be praktinių užsiėmimų jūroje parengti kvalifikuotų jūrininkų neįmanoma. 1924 ir 1925 metų vasaras kursantai praleido prie jūros Klaipėdoje, kur darbavosi uosto darbų valdybos laivuose (pvz., žemsemėje *Jūra*)

ar locų įstaigoje. Gyveno jaunuoliai Kuršių nerijoje Kopgalio forte, kur dabar įsikūręs Lietuvos jūrų muziejus²⁵. Pranas Šaltenis laiške namiškiams gyvenimo sąlygas apibūdino taip: „Iš rytų pusės miestas, iš vakarų – jūra. „Ziuderšpico“ forto sienos – trimetrinio storumo mūras. Aplink žaliuoja pušynėlis, ir jūra be perstojo varo ir varo prie molo savo bangas. Pragyvenimui gaunam tik po vieną litą dienai iš Jūrininkų sąjungos.“²⁶ Tik keletui jaunuolių pavyko savarankiškai susirasti vietas vokiečių ar kituose garlaiviuose plaukti pavieniais reisais. Noras gauti būtiną jūrinės praktikos stažą, įgalinantį tęsti jūreivystės mokslus, kuriuos baigus suteikiama licencija vadovauti jūrų laivams, buvo didelis, tačiau Lietuvoje nebuvo mokomojo laivo, taigi ir galimybės siekti jūrininko išsilavinimo. Kauno Jūrų skyrius po pirmosios laidos buvo uždarytas, nes negalint suteikti praktinių jūreivystės žinių specializuota mokymo programa neteko prasmės.

G. ERIKSONO BURLAIVIAI IR JŪRINĖ PRAKTIKA

XX a. 3–4-uoju dešimtmečiais, kai nepriklausomos

Lietuvos jaunuoliai žengė pirmuosius žingsnius jūrininkų pasaulyje, jūros bangas skrodė paskutiniai prekybos burlaiviai. Iš jūrų ir vandenynų juos baigė išstumti garlaiviai. Išsilaikyti ir gauti pelno sugebėjo tik didelį krovinių kiekį gabenantys trijų ir keturių stiebų barkai*, kurių savininkai už tam tikrą mokestį į įgulas priimdavo mokinius – būsimus jūrų karininkus garlaiviuose. Vyravo nuomonė, kad plaukimas vėjo nešamu laivu ir jame patiriami išbandymai – geriausia praktika prieš tampant profesionaliu garlaivio jūreiviu: šturmanu ar kapitonu. Daugelyje Europos valstybių jūrininko stažui kelerių metų praktika burlaivyje buvo privaloma. Didžiojoje Britanijoje bent jau iki 1920 m. didžiausios laivininkystės kompanijos (pvz., *Cunard*, *White Star*, *Blue Funnel* ir kt.) samdė tik burlaiviuose praktikos stažą įgijusius jūrininkus, kurie jau buvo jūros „patikrinti“²⁷.

*Tuo metu visame pasaulyje egzistavo bendra nuomonė, kad tik buriniame laive jūreivis gali patirti visus tuos sunkumus, kurie arba užgrūdina žmogų, dar labiau suriša jo likimą su jūra, arba visam laikui juos išskiria. Kelių mėnesių plaukiojimus, sunkias gyvenimo sąlygas išlaiko tik tvirčiausi ir labiausiai mylį jūrą*²⁸.

Burlaiviuose XX a. pradžioje jaunieji jūreiviai jūreivystės mokėsi oficialiais ir neoficialiais būdais. Pirmuoju atveju buvo pasirašomas kontraktas, kuris įpareigodavo kursantą tam tikrą laiką tarpą atitarnauti laive (paprastai ketverius metus), laivo savininkas pasirūpindavo navigacijos ir jūrininkystės „meno“ apmokymu, maisto ir gyvenamosios patalpos suteikimu²⁹. Tačiau neretai sutartyje numatytos mokymo programos nebuvo paisoma, ir jaunuoliai didžiąją dalį patyrimo sukaupdavo besidarbuodami denyje ar stie-

buose kaip ir pavieniai, t. y. neoficialūs, kursantai. Pagal praktikos sutartį kadetams burlaivyje turėjo būti suteikiamos tam tikros privilegijos: atskiros gyvenamosios patalpos, geresnis maistas, atleidimas nuo sunkių krovos darbų ir jūreivystės teorijos mokymas. Tačiau krante pasirašyta sutartis jūroje galios mažai teturėjo. Įsivaizduojamą smagių jūrų nuotykių pasaulį užmarštin nublokšdavo pirmieji sūrių bangų smūgiai. Jūroje visi darbai buvo privalomi, ir čia visi buvo lygūs. Laivuose neretai nebuvo jokios jaunuolių mokymo sistemos, o kapitonai naudojosi jais kaip pigia darbo jėga. Jūreivystės pagrindų „geltonsnapiai“ (angl. *greenhorn*) išmokdavo iš patyrusių jūreivių. Griežti kapitono įsakymai vykdyti sunkiausius darbus priversdavo arba greitai prisitaikyti prie jūros ir burlaivio, arba tiesiog žlugti. Kapitonai nepraleisdavo progos priminti, kad ant denio silpniems vietos nėra: „Berniuk, įsikalk tai į savo buką makaulę: nieko nėra neįmanoma Dievui ir jūreiviams!“ (angl. „Boy, get this into your thick cranium: nothing is impossible for God and sailors!“)³⁰. Įprastai po plaukiojimo praktikos teoriniai mokslai metus ar dvejus tęsėsi „jaukesnėje“ aplinkoje – jūreivystės mokykloje. Iš viso, norint tapti jūrų kapitonu, reikėjo baigti 8–10 metų trukusią praktinę ir teorinę jūros mokyklą.

Tarpukariu plečiantis pasaulio laivininkystei išaugo kvalifikuotų jūrininkų paklausa. Neišvengiamai dėl krovinių stokos nuo vandenynų paviršiaus beišnykstančių burlaivių savininkams kursantai kartu su savim atnešdavo ne tik trūkstamas „denio rankas“, bet ir papildomų pajamų. Į savo laivus nepatyrusius geltonsnapius priimdavo ir paskutinis stambus burlaivių savininkas jūrų kapitonas Gustafas Eriksonas (1872–1947 m.). Sugebėjimas taupiai eksploatuoti

²⁰ Iš praėjusio dešimtmečio į ateinantį. *Židinys*, 1928, T. 7, Nr. 5–6, p. 347–348.

²¹ Eretas, J. Kazys Pakštas: tautinio šauklio odisėja (1893–1960). Vilnius, 2002, p. 84–85.

²² Butkus, V. Jūrininkų skyrius prie Kauno aukštesniosios technikos mokyklos 1923–1925 metais. Praktika suomių burlaiviuose. In *Jūrininkų rengimas Lietuvoje jūreivystės istorijos retrospektyvoje*. Sud. V. Senčila. Klaipėda, 2008, p. 97.

²³ Jie buvo pirmieji. In *Jūreivystės raida Lietuvoje* (mokslinės konferencijos medžiaga). Klaipėda, 2003, p. 33.

²⁴ To paties. Lietuvos senųjų jūrininkų likimai. „Mes buvome pirmieji...“ [interaktyvus], [žiūrėta 2010 10 11]. Prieiga per internetą: <http://www.marinusmedia.com/article/archive/252/>.

²⁵ Elertas, D. Kopgalis. *Klaipėda*, 2002, p. 41.

²⁶ Prano Šaltenio laiškas namiškiams iš Klaipėdos 1924(5) m. vasarą. Iš Lietuvos jūrų muziejaus pagalbines medžiagos fondo.

* XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje tolimojoje jūrų prekyboje plačiai naudotas burlaivio tipas. Didžiausios talpos (galėjo gabenti iki 5000 tonų krovinių), iki 120 m. ilgio, 3–5 stiebų plieniniai laivai iki pat Antrojo pasaulinio karo sudarė konkurenciją garlaiviams. Varomoji vėjo jėga leido išnaudoti burlaivio pranašumą ilgiausiuose maršrutuose. Didžiųjų barkų kelionės dažnai trukdavo per 100 dienų be sustojimo, jiems nereikėjo papildyti kuro atsargų, o pavojingiausias laivybos ruožus padėdavo įveikti tradicinės priemonės – burės ir žmonių fizinis darbas. Tikslai tolimi plaukimai ir pilni triumai krovinių galėjo garantuoti šių laivų našumą.

²⁷ Villiers, A. *Square-rigged ships: an introduction*. London, 2009, p. 12.

²⁸ Mykolo Limbos atsiminimų rankraštis. Lietuvos jūrų muziejaus pagalbini fondas

²⁹ Weibust, K. *Deep sea sailors*. Stockholm, 1976, p. 224–225.

³⁰ *Ibid.*, p. 222.

kompanijos burlaivis, pavadintas vieno jos įkūrėjų vardu. Prekiautojas anglimi A. Russellas kaip dalininkas 1876 m. įsitraukė į laivininkystės kompanijos *Clutha Shipping Company*, įsikūrusios Glazge (angl. *Glasgow*), verslą. Kapitoniui Johnui Hardie ir jo šeimai XIX a. pab. perėmus bendrovės valdymą, A. Russello šeima išlaikė savo laivų nuosavybės dalį. Jai kurį laiką, iki 1923 m., priklausė ir pats barkas *Archibald Russell*. 98 metrų ilgio laivas, kurio aukščiausias stiebas siekė 56 metrus, buvo pramintas „romantišku laivu su neromantišku vardu“. Jis buvo sėkmingas laivas, nes per bemaž keturis tarnybos dešimtmečius retai kada rimtai nukentėdavo nuo audrų, nepatyrė didelių nuostolių ir dažnai gaudavo krovinį, kitiems burlaiviams plaukiant su balastu. Pastatytas asketiškai, be žymesnio meninio apipavidalinimo, vengiant didesnių išlaidų ir patobulinimų, *Archibald Russell* pasižymėjo geromis talpumo ir burin-gumo savybėmis. Prieš G. Eriksonui nuperkant burlaivį ir paleidžiant jį išimtinai į Australijos javų prekybą, 3800 tonų talpos laivo gabenamų prekių sąrašė vyravo tradiciniai tų laikų burlaivių kroviniai: akmens anglis iš Europos, nitratas, guano trąšos iš Pietų Amerikos ir tie patys javai į Europą iš Australijos. Kartais pavykdavo gauti pjautos medienos krovinį, kurį plukdydavo iš Šiaurės Europos į Pietų Afriką. Nuo 1924 m. *Archibald Russell* atliko daugiau nei 10 reisų aplink pasaulį. Vykstant Antrajam pasauliniam karui, 1941 m. laivas buvo nusavintas Didžiosios Britanijos maisto ministerijos ir paverstas sandėliu. Po karo *Archibald Russell* burių nebeišskleidė ir 1949 m. buvo supjaustytas į metalo laužą³⁴.

1925 m. dvidešimtmečiams lietuviams, įgijusiems šiek tiek teorinių jūreivystės žinių, atsirado proga atlikti savo jūrinę praktiką pasaulio vandenynų burlaiviuose, kurių ka-

pitonai nebėgo nuo audrų, o jomis naudojosi, siekdami kuo greičiau įveikti didžiulius atstumus. Paskutinių komercinių burlaivių pasaulis žadėjo ir garantavo ypač sunkią, bet įdomią patirtį.

LIETUVIAI BURLAIVIŲ LAIVYNE IR JŪREIVYSTĖS MOKSLE SVETUR

Jūrų skyrių prie Kauno aukštesniosios technikos mokyklos baigę kursantai pirmieji gavo valstybės stipendijas jūreivystės mokslams užsienyje, nes ten po 1925 m. lietuviams buvo vienintelė galimybė gauti jūrinių specialybių išsilavinimą. Mokymosi už Lietuvos ribų praktika išliko ir vėliau. Iki 1940 m. lietuviai už valstybės ar savo lėšas studijavo ir atliko jūrinę praktiką Suomijos, Švedijos, Belgijos, Olandijos, Italijos, Latvijos, Prancūzijos ir Vokietijos jūrų mokyklose³⁵. 1938 metais Lietuvoje buvo 11 tolimosios ir artimosios laivininkystės kapitonų, 7 jūroje turėję teisę plaukioti šturmanai, 8 laivų mechanikai ir mašinista³⁶. 1939 m. užsienyje jūreivystės mokslus jūrų teisės, laivų statybos ir mechaniko, mašinisto ir daugiausia denio jūreivio (laivavedybos) specialybių srityse buvo baigę ar dar juos tęsė per 60 jaunuolių iš Lietuvos³⁷. Archyvuiniuose dokumentuose užfiksuota, kad tų pačių 1939 m. vasarą, gavę valstybės stipendiją, jūreivystės mokslus ėjo ar jūrų laivuose atliko praktiką 38 lietuviai³⁸. Kiek žinoma, 1923–1939 m. jūrinei profesijai rengėsi* 73 jaunuoliai.

1925–1939 m. G. Eriksono laivininkystės kompanijos burlaiviuose praktiką atliko ne mažiau kaip 18 lietuvių. Iš jų 11 baigė jūreivystės mokslus, 1 nuskendo vandenyne, 2 susirgo ir mirė nuo džiovos krante, 2 pabėgo iš laivo Australijoje.

³¹ Acerra, M., Meyer, J. *Segelschiffe im Pulverdampf: das Ringen um die Seeherrschaft in Europa*. Delius Klasing Verlag, 1996, S. 253–254.

³² Mowat, H. G. *Lonely ships. The Sailing Ships of J. Hardie & Co. and the Archibald Russell*. Oxford, 1995, p. 125–126; Petersen, H. M. *Frem ad søvejen. Danske sejlskoleskibe og skoleskibundervisning*. Esbjerg, 1988. – Knygoje pateikiama Danijos mokomojo burinio laivyno istorija; Townend, L. *The Last Voyage of the Olivebank*. Ed. E. Carter, Drevoran, 2010, p. 8–16; Biddulph, B. *The Unlucky Olivebank?* [interaktyvus], [žiūrėta 2010 09 28]. Prieiga per internetą: <http://www.clydesite.co.uk/articles/olivebank.asp>; Newby, E. *The Last Grain Race*. London, 1958 – žymaus anglų marinistinės literatūros autoriaus kelionės burlaivių „Moshulu“ aplink pasaulį 1938–1939 m. aprašymas. Anglas savo knygoje mini lietuvių Vytautą Bagdanavičių, reiso partnerį ir draugą, padėjusį pritapti įguloje.

³³ Krikštopaitis, B. *Jūrų keliais*. Čikaga, 1979, p. 25–26.

³⁴ Plačiau burlaivio *Archibald Russell* istorijos klausimais žiūrėti Mowat, H. G. *Lonely ships...*, p. 1–6, 38–189.

³⁵ Butkus, V. Lietuvos jūrininkų rengimas užsienyje 1928–1939 metais. In *Jūrininkų rengimas Lietuvoje jūreivystės istorijos retrospektyvoje*. Sud. V. Senčila. Klaipėda, 2008, p. 109–112.

³⁶ Jau turime 26 savus kvalifikuotus jūrininkus. *Lietuvos žinios*, 1938 11 23, Nr. 269 (5835), p. 10.

³⁷ Pauža, K. Paruoštas ir ruošiamas jūrų tarnybai personalas. *Mūsų jūra*, 1939 09, Nr. 4, p. 119–120.

³⁸ Valdžios stipendininkų jūrininkystės mokslams eiti žinios. *LCVA*, f. 386, ap. 1, b. 1015, l. 51.

* Remiantis Lietuvos jūrų muziejuje R. Adomavičiaus (vyr.) surinktais duomenimis, iki 1940 m. Lietuvos okupacijos jūrininko profesiją įgijo 26 lietuviai, Antrojo pasaulinio karo metu (daugiausia Latvijoje) – dar 13 ir užbaigti mokslų nespėjo 34.

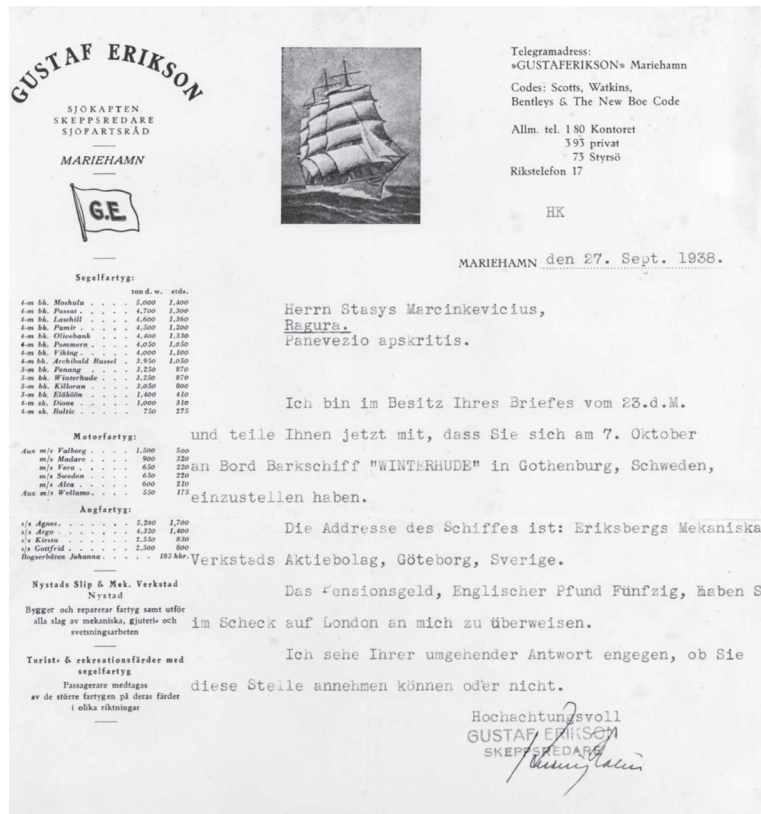
OUTWARD 1938			GRAIN RACE 1939			HOMEWARD 1939	
SHIP (CAPTAIN)	SAILED	ARRIVED	DAYS	SAILED	ARRIVED	DAYS	DIS-CHARGED
Moshulu (Sjögren) 4m. barque	Belfast Oct. 18th	Port Lincoln Jan. 8th	82	Port Victoria March 11th	Queenstown June 10th	91	Glasgow
Padua (Wendt) 4m. barque	Valparaiso Jan. 14th	Port Lincoln March 8th	53	Port Lincoln April 3rd	Fastnet July 5th	93	Glasgow (96)
Pamir (Björkfelt) 4m. barque	Gothenburg Sept. 24th	Port Victoria Dec. 24th	91	Port Victoria March 8th	Falmouth June 12th	96	Southamp- ton
Passat (Lindvall) 4m. barque	Copenhagen Sept. 24th	Port Lincoln Dec. 24th	91	Port Lincoln March 9th	Lizard June 15th	98	Belfast
Pommern (Broman) 4m. barque	Belfast Sept 24th	Port Victoria Dec. 11th	78	Port Victoria March 20th	Falmouth July 15th	117	Hull
Olivebank (Granith) 4m. barque	Greenock Oct. 23th	Port Victoria Feb. 2nd	97	Port Victoria March 20th	Queenstown July 17th	119	Barry
Archibald Russell 4m. barque (Sommarlund)	Falmouth Nov. 5th	Port Lincoln Feb. 2nd	89	Port Germein April 3rd	Falmouth Aug. 2nd	121	Hull
Viking (Morn) 4m. barque	Copenhagen Sept 28th	Port Victoria Dec. 24th	87	Port Victoria Feb. 16th	Lizard June 15th	119	Cardiff
Winterhude (Holm) 3m. barque	Gothenburg Oct 21st	Port Lincoln Feb. 2nd	104	Port Germein March 22nd	Falmouth Aug 3rd	134	Barrow
Lawhill (Söderlund) 4m. barque	Liverpool Oct 15th	Port Lincoln Jan. 8th	85	Port Lincoln March 15th	Falmouth Aug 2nd	140	Glasgow
Killoran (Leman) 3m. barque	Auckland May 13th	Port Lincoln June 3rd	21	Port Lincoln July 13th	Queenstown Nov. 29th (via Cape of Good Hope)	139	
Abraham Rydberg 4m. barque (Malmberg)	Rivofjord Aug. 24th	Walleroo Dec. 10th	108	Port Germein Feb. 18th	Lizard June 15th (via Cape of Good Hope)	115	Ipswich (120)
Kommodore Johnsen (Peters) (Clausen) 4m. aux. barque	Auckland Feb. 11th	Port Lincoln March 2nd	19	Port Lincoln March 26th	Queenstown July 11 th	107	Cork

■ 1938–1939 metų „Javų lenktynių“ statistika. Iš Newby, E. *The Last Grain Race*. London, 1958.

Baigiantis antriems mokslo metams Jūrų skyriuje prie Kauno aukštesniosios technikos mokyklos, jo vadovybė, Lietuvos jūrininkų sąjunga ir patys moksleiviai ne kartą kreipėsi į vyriausybę, prašydami sudaryti sąlygas baigti pradėtus mokslus. Atmetus savo burinio mokomojo laivo įsigijimo ir jūreivystės mokyklos įsteigimo Klaipėdoje galimybes, buvo nuspręsta jūrininkus rengti užsienyje. Kartu nutarta tinkamų lietuvių jūrinei praktikai laivų ieškoti svetur, pasitelkiant ir Lietuvos diplomatinį korpusą. 1925 m. rudenį Lietuvos atstovui Suomijoje Jurgiui Savickui pavyko susisiekti su Gustafu Eriksonu, kuris sutiko priimti jaunuosius lietuvius į savo laivus, mokant daugiau nei 3000 litų metinį mokesį už kiekvieną³⁹. Savo ruožtu jaunuoliai Lietuvos valdžiai turėjo pasirašyti tokio turinio pasižadėjimą: *Šiuo pasižadu, kad už suteikiamą man stipendiją jūrininkų mokslui eiti užsienyje, mokslą pabaigęs Susisiekimo ministerijai atlyginsiu nustatytomis įstatymu (VŽ nr. 112, eil. nr. 884) normomis*⁴⁰. Už kiekvienus stipendijos metus: jūrinės praktikos ir vėliau teorijos kursus Suomijoje, jie įsipareigojo valstybei „atidirbti“ paskirtoje vietoje ne mažiau kaip pusantrų metų⁴¹. Žinoma, dauguma gavusiųjų valstybės paramą vylėsi Lietuvai atitarnauti jos jūrų laivyne.

Iš 23 buvusių Jūrų skyriaus moksleivių išplaukė 15

„pačių drausmingiausių ir išsvermingiausių“. Prieš išvykdam į laivus buvę Jūrų skyriaus mokiniai įsipareigojo laikytis Ypatingųjų taisyklių ir buvo supažindinti su mokymo programa, kuri galiojo tik formaliai. Ryžtingai nusiteikę jaunuoliai garlaiviu išvyko į Suomiją, kur buvo išskirstyti į laivus. *Mums, į Suomiją naujai atvykusiems kadetams, buvo paskirti du burlaiviai: „Olivebank“ ir „Archibald Russell“*. *Laivų bendrovė leido mums patiems laisvai pasirinkti, kokių laivu norėtume plaukti. Miesto jaunimas (Vytautas Babarskis, Zigmas Domeika, Stasys Kudirka, Feliksas Marcinkus, Benediktas Monkevičius, Edvardas Sliesoraitis, Richardas Raudonikis ir Jonas Vosilius) nusprendė plaukti „Olivebank“, o mes – kaimo žaliūnai (Stasys Dagys, Kazys Daugėla, Mikas Limba, Antanas Mėlynis, Pranas Šaltenis, Aleksandras Rasiulis ir aš) – laivu „Archibald Russell“*⁴². Pirmosios grupės laivas stovėjo Liverpulio uoste (Didžioji Britanija), o antrosios – Dubline (Airija). Abu laivai, grįžę iš komercinės kelionės aplink pasaulį, netrukus ruošėsi vėl išplaukti į tolimąją Australiją pasikrauti javų Europos rinkai. Tik užlipę ant didžiųjų burlaivių denio lietuviai tapo tiesioginiais besibaigiančios burinės laivininkystės epochos liudininkais. Savo įspūdžius jie perteikė laiškuose, tarpukariu spausdintuose straipsniuose ir pokariu išleistuose atsimi-

■ Gustavo Eriksono laivininkystės agentūros kvietimas Stasiui Marcinkevičiui atlikti jūrinę praktiką ant burlaivio „Winterhude“. 1938 m. rugsėjo 27 d. Iš LJM fondų.

nimuose. Ne visų šių pasakojimų autorystė yra žinoma, tačiau juos skaitydami daug sužinome apie jūreivystę ir gyvenimą burlaivyje.

BARKE ARCHIBALD RUSSELL 1925–1928 M.

1925 m. rugsėjo pabaigoje Archibald Russell, vadovaujamas kapitono Isidor`iaus Eriksson`o, prisišvartavo Dublino uoste po 140 dienų kelionės iš Port Lincoln`o (Australija).

Į Dubliną (Airijoje) atvažiavę, radom mums skirtą laivą. Išvaizda jojo graži: didelis keturstiebis. Stiebai 55 mtr. aukščio. Prie mūsų įvežė į doką ir naujai atremontavo. Jau uoste stovint pradėjom stiebais karstyti ir pratyti. Iš pirmo sykio, nors laivui stovint, buvo baugu stiebo viršus

pasiiekti. Kai kuriems lipant net ir kinkos virpėjo, bet visas pasitikėjimas – rankoms. Pasiruošę kelionėn, paėmėm žvyro (a. p. balasto) ir u-q lapkričio apleidom Dubliną. Pirmomis kelionės dienomis oras buvo ramus, ir mūsų laivas, išskėtęs visas bures, tyliai šliaužė Atlanto vandenynu link Šiaurės jūros. Čia darbas – tai ne uoste, visą laiką gryna jūrų praktika. Tenka įvairius darbus dirbti. Reikia į stiebus lipti, vieną kitą burę išskleisti, suimti, bet jau drąsiau laipiojam. Naktimis einam laivo priešaky sargybą – žvalgomės į tolį ir pamatę kur nors šviesą pranešam sargybos šturmanui. Pagaliau prie vairo, ir didžiudamiesi, lyg seni jūrininkai, valdome savo rankomis laivą.

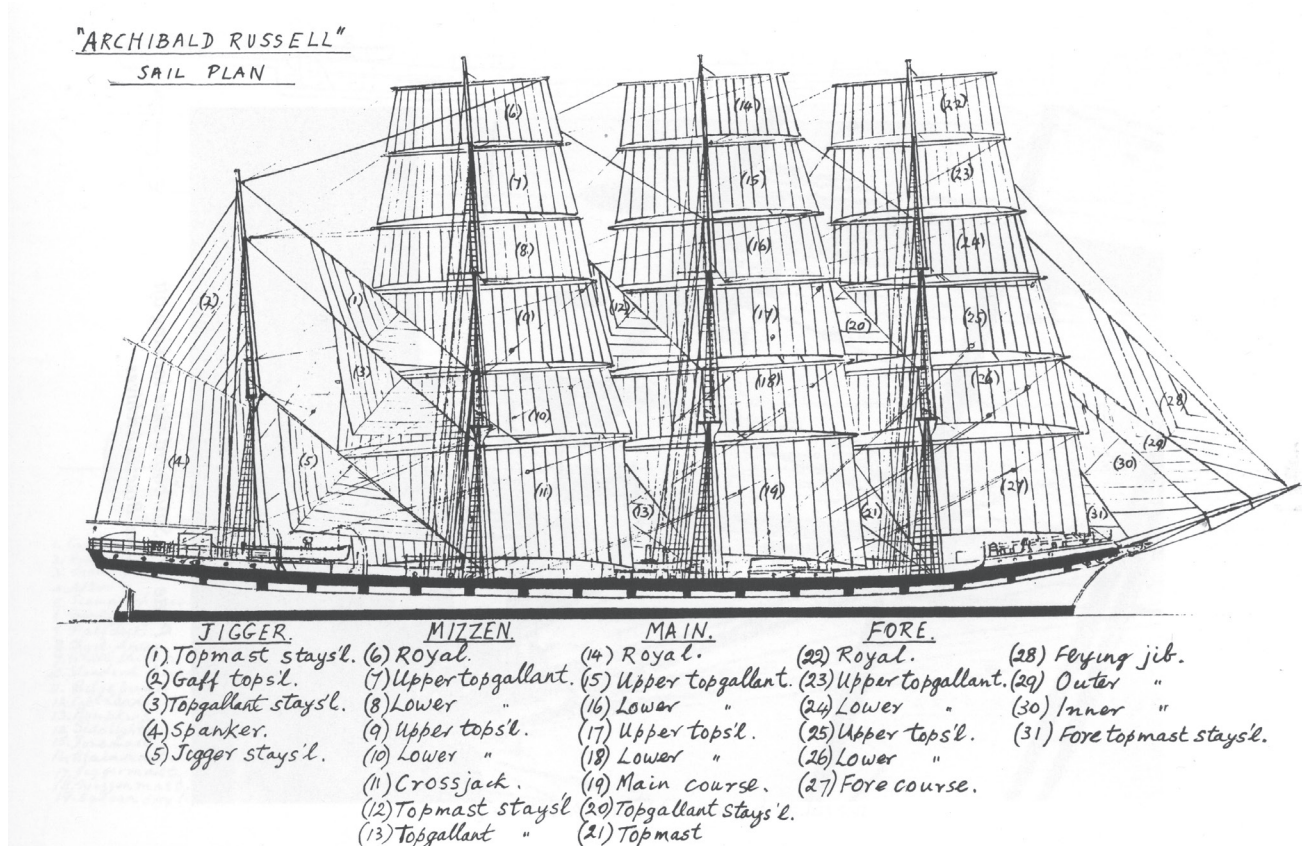
Įplaukus Šiaurės jūron, pagauna mus smarkesnis vėjas, didėja bangos, prasideda supimas. Jūrų liga mažai mus telietė, nesirgom, tik taip jautės nemalonumas. Ypač vieną

³⁹ Butkus, V. Jūrininkų skyrius..., p. 98–99; Butkus, V. Lietuvos senųjų jūrininkų likimai. Paskutiniai reisai Laptevų jūroje [interaktyvus], [žiūrėta 2010 10 15]. Prieiga per internetą: <http://www.marinusmedia.com/article/archive/252/>.

⁴⁰ Siunčiamų į Suomiją kadetų pasižadėjimai Susisiekimo ministerijai 1925 09 25. LCVA, f. 386, ap. 1, b. 343 (II t.), l. 476.

⁴¹ Taisyklių skirti stipendijoms aukštąjį mokslą einantiems pakeitimas. Vyriausybės žinios, Nr. 112, Kaunas, 1922 10 18, p. 2.

⁴² Krikštopaitis, B. Jūrų kelias..., p. 14–16.

■ „Archibald Russell“ burių planas. Iš LJM fondų.

naktį papūtė smarkus šiaurės vakarų vėjas su lietum; tamsa begalinė. Jūra ir dangus – viena neatskiriama juoda kiaurynė. O mūsų laivas blaškosi, supas; iš po jojo tyška baltos putos.

Juo didinasi vėjas, tuo smarkiau eina ir darbo daugiau. Tenka dažnai į stiebus laiptoti, o stiebai lyg įsiutę supasi raižydami danguje lankus iki 45°. Mes kaip geri akrobatai tamsioj prapliupusioj lietum naktįj drąsiai laipiojom stiebais aukštyj 40–50 metrų. Noriai, kupini energijos, viska pake liam, tik gal ne vienas stiebe tupėdamas manėm, jog ten Lietuvoj sėdi žmonės šiltuose kambariuose ir lempų šviesa jaukiai kutena akis ir ne galvoj jiems, jog kažin kur ten toli svaiddo įsiutę bangos permirkusius keliautojus.

Gavus liuosą valandėlę sueinam būrelin ir kalbamės apie jūrininkų žiaurųj gyvenimą, kurį mes pamėgom. Visi tvirtai įsitikinę esame, kad jūrininkui po mirties ne pragare, bet danguj garantuota vieta, nes jie gyvendami turi pereiti skaistyklą.

Ne mažiau jūra šėlsta – praslinko kelios dienos, prablaivėjo dangus ir jūra nurimo. Pagaliau įvažiuom į Baltiją, kitaip sakant, į brolių Žemaitėlių jūrą. Kelios dienos išplūduriavom be vėjo, nepažengę pirmyn. Papūtė pietų vakaris, ir laivas sparčiai ėmė eiti į šiaurę. Oras šaltėjo, ir dar po kelių dienų laivą apdengė baltas sniego sluoksnis, ir lai-

vas apitraukė ledais. Paėmus kokią nors virvę, ji nenoromis braškėdama lankstos ir tik tirpstęs nuo jos ledas svilina rannas. Šalčiai didėja, bet kelionė baigiasi, ir aštuonioliktoje kelionės dienoje su džiaugsmu įmetėm įkarą Sundsvallio uoste (Švedijoje). Dėl šalčių į Söderhamu neplaukėm, bet į artimesnį uostą. Prekes mums taip pat pristatys į Sundsvallį. Uoste ramesnis gyvenimas, bet šalčiai vos pakenčiami. Laukiam to laiko, kai galėsime išvažiuot į šiltesnius kraštus, bet Kalėdos dar Sundsvally teks praleisti⁴³.

Švedijoje Archibald Russell turėjo būti pakrautas medienos lentomis, skirtomis vilų statybai Australijoje. Krovikai nebuvo samdomi, vietoj jų darbą atliko jaunieji praktikantai. Užtrukus krovos darbams, burlaivis išalo uoste. Laivo įgula išsiskirstė iki pavasario, bet septyni lietuviai kursantai su šturmanu, bocmanu ir virėju pasiliko žiemoti metaliniame laive. Jų kelionė prasitęsė tik vėlyvą 1926 m. pavasarį. Taip savo išpūdžius artimiesiems aprašė Pranas Šaltenis nuo Anykščių:

Pirmą Sekminių dieną pastebėjom nuo to kalno jūrėse prie pat horizonto mėlynuojant vandenį, o antrą dieną II šturmanas dar tebegulint pranešė, kad jau išplauksim. Po pietų du buksyrai ištempė laivą į jūrą. Ištiesėm bures, ir laivas, saugodamasis ledų, pamažu slinko pirmyn. Per parą

išplaukėm iš Botino (a. p. Botnijos) įlankos. Baltijoje vėjas iš priešakio, ir plaukiam labai iš lengva, nes reikia laviruoti (daryti vingiai). Spalių 31 d. (a. p. gegužės 31 d.) buvom netoli Bornholmo salos. Ši diena, birželio antroji, puikiausia ir šilčiausia iš visos kelionės dienų. Dabar man laisva vachta; guliu sau visai nuogas, pasitiesęs „adijola“ ant dėkio, ir mąstau apie jus (a. p. giminaičius)... Šiandien jau būsim Kopenhagoj. Nežinia, kiek ten išbūsim, bet ne daugiau kaip dvi dienas. [...]

Iš Kopenhagos išplaukėm birželio mėn. 5 d. po pietų. Prieš Lamanšo Pade-Kalės sąsiaurį pūtė priešingas vėjas; turėjom laviruot. Čia ant laivo priskrido daugybė karvelių; kai kurie jų išskrido, plaukiant pro Afriką, o vieną, paskutiniį, tik grįžračiuose papjovė mūsų katinėlis.

Įplaukėm į Atlantą. Dingo žuvėdros, nebesimatė nė laivų kaminų, tik tie karveliai drauge keliavo. Retkarčiais užplaukdavo pulkai žuvų, švediškai vadinamų „springaren“, šiek tiek mažesnių už žmogų. Dvi jų sugavom. Laikas nuo laiko horizonte pasirodydavo laivo siluetas.

Liepos 3 dieną už Hibraltaro, vandenyne, buvo matyti daug banginių purkšlių; kai kurių artimesnių pasirodydavo ir nugaros.

Liepos 11 dieną pasirodė Žaliojo Kyšulio kalnuoti krantai. Labai gražiai jie atrodė, ir gailėjas, kad neturėjau popieriaus jiems nupiešti.

Vis arčiau slenkam prie pusiaujo. Saulė jau lieka už pakaly – šešėlį meta į pietus. Karštis didžiausias; net smala nuo virvių varva. Dirbame ir miegame beveik nuogi: tik su trumpom kelnaitėm.

Liepos 15 d. po 12 val. mūsų vachta buvo laisva. Visi ramiai prausėmės ir staiga išgirdom riksmą: „haja, haja!“ Nubėgau į achterį, žiūriu – žmogaus didumo žuvis benardanti – ryklys. Tuoj atnešė kabli, ant kurio šturmanas užmovė lašinių gabalą ir įleido vandenin. Greit atplaukė ir antra, trečia „haja“. Nemaniau, kad taip lengva bus jos sugauti: per 15 minučių jau jos gulėjo ant dėkio. Vieni pasiėmė jų sturbkaulius, iš kurių daromos brangios lazdos; aš atminimui pasiėmiau jų žiaunas.

Liepos 23 d. 10 val. 34 min. perplaukėm pusiaują. Rugpjūčio 4 d. už keliolikos sieksnių iškilo banginis ir ke-

liolika minučių sekė laivą. Jau daug ką buvom matę, bet dar nepatyrėm, kas yra grįžračių lietus. O jau lietaus vandens pradėjom stigti. Nei barzdai nusiskusti, nei nusiprausti, nei skalbiniams išsiskalbti lietaus vandens negaudavom – kurį laiką vaikščiojom visi purvini ir murzini.

Rugpjūčio 16 d. pradėjo iš lengva lyti. Priruošėm kibirus. Lietus vis smarkėjo. Tolumoj buvo girdėti griaustinis. Mes nuogi tik su truziniais nešiojom su kibirais vandenį ir liejom į „tankas“ (a. p. vandens tankai). Greit „tankos“ buvo jau pilnos. Tada pasiėmėm muilą ir ėmėm praustis. Lietus jau pylė kaip iš kibiro. Su lietum užėjo ir audros. Sudraskė daug burių ir nuo laivo nunešė daug daiktų. Nunešė ir mano šiltą kepurę, kuriai Sundvally mokėjau 5 kronas. Laivą nešdavo net po 15 mylių su viršum per valandą. Bangos puvo didžiausios, kaip kalnai. Laivas supdavo ir blaškydavo kaip valtelė. Dažnai visą užliedavo banga. Man būdavo ne baisu, bet įdomu, lyg gražu... O, jei jūs, mano mieli, čia atsidurtumėt... Mama tai tik žegnotųs⁴⁴.

Literatūros tyrinėtojas Rapolas Šaltenis savo atsiminimuose apie brolių rašė:

Gimnazijos (Panevėžio? – aut. past.) jūrų skautai [...] pakvietė mane į savo sueigą laiveliuose, ant Nevėžio, kad aš paskaityčiau jiems brolio, išplaukusio aplink pasaulį, laišką. Visus viliojo, šaukė jūra, ir mūsų jaunieji jūrininkai daugeliui atrodė kaip Putino sakalai, atsiplėšę nuo purvinos žemės – nuo skurdžios ir liūdnos kasdieninės buities – į šviesesnę plačių erdvių pasaulį... Atrodė, kad šitie entuziastai jaunuoliai visą Lietuvą priglaus prie jūros, kad ji giliau atsikvėptų laisvės oru, kad ji gyvybingiau suvilnytų⁴⁵.

Į Melburną laivas atplaukė 1926 m. rugsėjo 30 d., po 126 dienų nuo išplaukimo iš Šiaurės Švedijos uosto. Išsikrovęs statybinę medieną Archibald Russell prisišvartavo Džilongo (angl. Geelong) uoste kitoje įlankos pusėje. Tris mėnesius teko laukti kol bus nuimtas kviečių derliaus, nors įprastai burlaiviai Australijoje užtrukdavo apie mėnesį. Stovėjimo metu buvo tvarkomas laivas, korpusas perdažytas baltai. Atgal į Europą burlaivis išplaukė 1927 m. sausio 8 d. ir po 125 dienų kelionės gegužės mėnesį pasiekė Antverpeną (Belgija)⁴⁶. Lietuviai jūreiviai turėjo progą susipažinti su tolimos šalies gamta ir po metų tarnybos išsireikalauti iš kapitono atlyginimą.

⁴³ Jūrininko moksleivio laiškas. *Tribitas*, 1926, Nr. 5, p. 148–149.

⁴⁴ Šaltenis, R. Iš mūsų jūrininkų laiškų. *Iliustruotoji Lietuva*, 1928, Nr. 5, p. 38–39.

⁴⁵ Šaltenis, R. *Jau skleidės burės*. Kaunas, 1991.

⁴⁶ Mowat, H. G. *Lonely ships...*, p. 139–140.

Gamta nuostabiai graži. [...] Mes jautėmės kaip tikri didvyriai. Vietiniai mus gyrė už drąsą ir išsvermę. [...] Bet svarbiausia tai, kad gavome pilnas teises kaip „matrosai“. Pradėjo mokėti atlyginimą, o vadovybė pradėjo skaitytis su mumis. [...] Susiklostė aplinkybės mūsų naudai dėl to, kad jau buvo pabėgę keletas suomių jūrininkų. Jie norėjo užsidirbti Australijoje keletą šimtų svarų, kad galėtų vėliau grįžę į tėvynę tęsti mokslą. [...] Taigi mes, lietuviai, likome patyrusių jūrininkų vyraujanti jėga. [...] Mes jau galėjome nueiti į kiną ir į kitas kultūrinės vietas [...] Australija mums paliko įvairiausių įspūdžių. Savotiška tai buvo šalis tais laikais. [...] Pasikrovę kviečių krovinį, apie Naujuosius metus išvykome iš Australijos. [...] Tolstant nuo šiltų kraštų kasdien darosi šalčiau. Vakarų vėjai stiprėja, nors pietų pusrutulyje dar yra vasaros sausros. Mažiau audrų, bet darbo su burėmis iki valios. Pučiant palankiam vėjui laivas „skrenda“ 10–12 jūrmylių greičiu per valandą, nors ir nepilnomis burėmis. Po pusantro mėnesio kelionės apiplaukėme Ugnies Žemę. Šiame regione nėra ramaus oro. Kartais horizonte pasirodo vienas kitas banginis. [...] Po didelių audrų banginiai mėgsta pailsėti, todėl jie kartais ilgai laikosi vandens paviršiuje. Mūsų kapitonas pasakojo kaip [...] po audros, esant ramiai nakčiai, burlaivis užplaukė ant besiilsinčio banginio, kurį laivas perskrodė. Praplaukėme Folklendo salas, oras darėsi šiltesnis, artėjome prie pasatų ir ekvatoriaus zonos. Apie Žemės rutulį mes jau buvom vieną kartą apiplaukę. Perplaukę akvatorijų, artinomės prie Europos krantų be jokių įspūdžių. Čia jau pavasaris. [...] Priplaukiame Anglų kanalą ir štai po 100 dienų kelionės pasiekiamė Belgijos krantus, paskirties uostą Antverpeną. [...] Uoste išbūname apie tris savaites, kol iškrovė kviečius. [...] Po pirmos kelionės į Europą mes pasijutome savarankiški, nes gavome atlyginimą kaip tikri jūrininkai!⁴⁷

Iš Antverpeno Archibald Russell nuplaukė į Švediją, kur pasikrovė medienos, ir rugpjūčio 6 d. išplaukė link Australijos. Melburną pasiekė gruodžio 2 d., po 118 jūroje praleistų dienų. 1928 m. pradžioje vėl Džilonge buvo paimtas 3830 tonų kviečių krovinyvas Didžiąjai Britanijai. Tų pačių metų vasario 21 d. burlaivis išplaukė į vieną iš nesėkmingiausių savo kelionių. Horno rago regione stipri audra užklupo laivą. Mažinant burių plotą, didžiulė banga užliejo visą laivą ir nuo bušprito* nuplovė du jūreivius. Link jų buvo numestos virvės su gelbėjimosi ratais, tačiau stipriai banguojanti jūra neleido saugiai atlikti posūkio manevro ar nuleisti gelbėjimo valtį, ir nuplautieji buvo palikti likimo valiai⁴⁸. Vienas iš jų buvo lietuvis Antanas Mėlynis.

Laivas giliai nėrė į bangas, per denį šniokštė didelės

■ B. Krikštopaitis ant barko „Archibald Russel“ brašpilio. 1927 m. Iš LJM fondų.

šaltos vandens masės. [...] Tokiomis sąlygomis turėjome suimti bures, kad beatskubęs orkanas (a. p. uraganas) jų neužtiktų stiebuose. [...] Laivas tai atsistodavo piestu, tai vėl jo pirmagalys pasinerdavo plačiame klonyje arba staiga didžiulė banga smogdavo iš šono, pildama per laivo denį, nuo jo viską šluodama, kas tik nebuvo gerai pritvirtinta. [...] ant klyverio (bušprito) dirbo kita mano kolegų grupė, kurių tarpe buvo ir A. Mėlynis. Jie, stipriai laikydamiesi virvių, su besineriančiu laivu kartu dingdavo bangose ir, laivui iškilus, vėl pasirodydavo. [...] Stipriai įsikibęs į stiebą, pajutau, kaip

sudrebėjo laivas – didžiulė banga sviedė nuo viršūnės, o sekanti užpylė visą laivą. Nenuleidau žvilgsnio nuo klyverio (a. p. bušprito), nes man buvo aišku, kad ten jau kovojama žūtbūtinė kova. Ir neapsirikau. Iškilus klyveriui iš vandens, pamačiau, kad vienas jūreivis, apsirengęs juodais aliejiniiais rūbais, laikėsi tik už bugšprito štagų, supratau, kad jis kovoja už savo gyvybę. Kol dar spėjau riktelti, didžiulė banga vėl panardino laivą. Kai vėl laivas iškilo – to žmogaus jau nebuvo... [...] Nulipus žemyn, Krikštopaitis man pranešė, kad nuo bugšprito bangos nuplovė mūsų tautietį A. Mėlynį ir suomį Permaną. [...] Kai tik buvo pajausta, kad bangos nuplovė du žmones, šturmanas išmetė du gelbėjimo lankus. Tai ir buvo visos gelbėjimo priemonės. Tokios stiprios audros metu apie kitokias gelbėjimo priemones nebuvo galima galvoti... [...] Tokiomis aplinkybėmis žuvo mūsų draugas A. Mėlynis, lietuvis jaunuolis, kurio krūtinėje plakė karšta meilė jūrai, kurioj jis ir žuvo...⁴⁹ (ištrauka iš Aleksandro Rasiulio dienoraščio apie 1928 m. naktį iš balandžio 1 į 2 d. burlaivyje Archibald Russell, netoli Folklando salų patekus į uraganą „La Plata“).

1928 m. liepos 19 d. po 119 dienų jūroje laivas su likusiais lietuviais laimingai pasiekė Kovo (angl. Cobh, kuris tuomet vadinosi Queenstown) uostą Pietvakarių Airijoje ir išsikrovė Pietų Velso uoste Baryje (angl. Barry)⁵⁰. Beveik trejus metus trukusi lietuvių jūrinė praktika barke Archibald Russell baigėsi.

Paskutinė ilga kelionė su burlaiviu 1928 metais buvo nelaiminga. Turėjome aukų, o aš buvau sužeistas (per audrą žemyn galva pakibo ant bušprito tinklo ir nusitraukė pėdos sausgyslę – aut. past.). Parplaukus į Angliją, aš turėjau dar keletą mėnesių pagulėti ligoninėje. Draugams grįžtant į Lietuvą, aš nebenorėjau nieko kito, kaip tik greičiau pasiekti savo gimtąjį kraštą. Buvau prisiplaukiojęs iki soties. Archibald Russell burlaivyje dirbau, mokiausi ir gyvenau nuo 1925 metų rugsėjo 29 dienos iki 1928 metų liepos 2 dienos – 32 mėnesius ir 28 dienas. Per tą laiką du kartus apiplaukiau apie Žemės rutulį⁵¹.

Iš septynių penki lietuviai – sutvirtėję ir patyrę jūrininkai – grįžo į gimtąją Lietuvą. Nepasisėkė džiova pirmojo reiso aplink pasaulį metu susirgusiam Pranui Šalteniui (nuo šios ligos mirė Lietuvoje 1935 m.) ir žuvusiam Pietų Atlanto bangose Antanui Mėlyniui.

BARKE OLIVEBANK 1925–1927 M.

Kita aštuonių lietuvių moksleivių grupė rado savo praktikos burlaivį Olivebank Birkenhede (angl. Birkenhead), Didžiosios Britanijos uosto Liverpulio priemiestyje. Į atvirą jūrą su kiek didesniu laivu jie išplaukė mėnesiu anksčiau nei jų mokslo draugai Archibald Russell. Jų kursas kryo link Kanados, kur turėjo pasikrauti lentų krovinį Australijai. Vienas iš jaunuolių aprašė kelionę burlaiviu 1925–1926 m.: 1925 m. spalį 5 d. atvykome greituoju traukiniu į Liverpulį. Tą pačią dieną visi nuvykome į Birkenhadą, kur stovėjo paskirtas mums Olivebanko vėjalaivis (burlaivis Olivebank – aut. past.). Tai buvo didelis 4 stiebų 4400 tonų talpumo laivas, kuris savo stiebų viršūnėmis prasikišdavo pro aukščiausius namus. Vakare atsiveikinome su draugais, kurie išvažiavo į Dubliną. Liverpuly, stovėdami doke, ruošėme savo laivą į darbą. Pasiėmę balasto (smėlio), spalį 13 d. poryčiu išplaukėm iš amžinai miglotos Anglijos.

Keletas dienų – ir išnyko mums iš akių gražūs, kalnuoti Irlandijos (Airijos – aut. past.) krantai, ir Olivebankas su visomis burėmis (jų yra 27), iš lėto siūbuodamas, gražiai skrodė Atlanto vandenyno bangas. Beveik visą laiką, kol mes pasiekėm Kanadą, pūtė šaltas, priešingas mums NW (šiaurės vakarų – aut. past.) vėjas; taigi vairuodami ir stengdamiesi eiti pirmyn atsidūrėme net Prancūzijos pakrantėse.

Bet Neptūnas pasigailėjo mūsų ir galiausiai davė mums gerą vėją, o už kelėtos savaitių – ir Neufaudlendo švyturį. Gruodžio 6 d., po ilgų vargų, atvykome į Kanadą ir 12 val. nakties užkabinome inkarą Šv. Lauryno įlankoje, trijų mylių atstu nuo kranto, ties Karletono (angl. Carleton) miesteliu. Šioje kelionėje teko mums gerokai prisidirbti, ypač ant stiebų

⁴⁷ Mykolo Limbos atsiminimų rankraštis. Lietuvos jūrų muziejaus pagalbinis fondas

* Burlaivio išilginio rangauto dalis virš pirmagalio, prie kurios tvirtinami priekinio stiebo (fokstiebio) išilginiai laikomieji trosai (štagai). Nuo bušprito keliamos priekinės trikampės burės, prisegamos ant tų pačių štagų.

⁴⁸ Mowat, H. G. *Lonely ships...*, p. 140–143.

⁴⁹ Krikštopaitis, B. *Jūrų kelias...*, p.

⁵⁰ Mowat, H. G. *Lonely ships...*, p. 143.

⁵¹ Butkus, V. *Lietuvos senųjų jūrininkų...* [interaktyvus], [žiūrėta 2010 10 15]. Prieiga per internetą: <http://www.marinusmedia.com/article/archive/252/>.

■ Keturių stiebų barkas „Olivebank“ XX a. 3–4 deš. Iš L. Townend. *The Last Voyage of the Olivebank*. Ed. E. Carter. Cornwall, 2010.

su burėmis, nes plaukėme rudens metu.

Visos įgulos buvo trys dešimtys žmonių ir vienas kačiukas, įgula suskirstyta dviem vachtom, kurios dirba ir dežuruoja pakaitais, po keturias valandas. Iš pirmųjų dienų jūroje teko dirbti darbas kartu su jūreiviais: visi darbai su burėmis, vairuoti, takelažo darbai – žodžiu, visa, kas dirbama laive jūroje.

Kanadoje stovėjome 11 dienų. Per tą laiką buvome nuplaukę kelis kartus į krantą. Čia labai gražios vietos; aukšti kalnai, sniegu apdengti, gražūs vasarnamiai ir t. t. Karletone gyvena prancūzai, kurie mus labai draugiškai vaišino. Gaila, kad žiauri žiema neleido mums čia ilgiau paviešėti. Campbelltono (angl. Campbellton) uostas, kuriame mes turėjome apsistoti dėl didelių šalčių, buvo jau užšalęs, ir ledai artėjo į mus. Gelbėdamiesi nuo ledų, mes skubiai gruodžio 17 d. pakelėm inkarą ir išplaukėm į Australiją.

Po trijų dienų mums išvykus iš Karletono, praėjom „šaltąją sieną“ ir įplaukėm į šiltąjį Golfštramą (Golfo srovę). Čia buvo tiek šilta, jog nereikėjo nė šiltų rūbų. Vėjas pūtė labai mums geras, NW, ir mes plaukėm po 10 mazgų per valandą. Staiga gruodžio 22 d, esant mums ties Floridos pusiasaliu, 4 val. vakare barometras labai žemai nukrito, ir pakilo stip-

rus vėjas: per 10 minučių jis suplėšė mums grotmarselį ir formarso bures. Vėjas vis didėjo ir per pusę valandos pūtė jau 10 balų stiprumu. Pakilo audra. Aplinkui tamsu, vėjas švilpia ir staigia visokiais balsais, plėšia bures, drasko ką sukliudęs. Bangos, lyg didžiausi kalnai, užia aplinkui, putojasi, veržiasi į laivą, užpila jį ir lyg stengiasi paskandinti tą mažąjį laivą, kuris drįsta joms priešintis. Visų vėjų pučiamas, visų bangų kratomas mūsų Olivebankas čia nerias lyg naras, čia pūkst dingsta bangose, čia sunkiai sudejuoja ir atsigula visai šonu, bet drąsiai plaukia pirmyn.

Audra tęsėsi 4 dienas. Per visą tą laiką negalėjome ramiai nei valgyti, nei miegoti, nes siūbavimas buvo pašėlęs. Ne tik vaikščioti, bet ir stovėti buvo labai sunku. Kadangi vanduo visą laiką užpildavo dėką (denį – aut. past.), tai mums tekdavo kas minutę priiminėti šaltos tynės, nors tai nebuvo mums didžiausias malonumas. Visą audros laiką teko daug dirbti ir atkakliai budėti. Per 48 val. abidvi vachtos visiškai neturėjo poilsio.

Taip mums besibastant, atėjo ir gruodžio 24 d. – tradicinis Kūčių vakaras. Laipiodami stiebais, gyvenome tėvynės įspūdžiais, ir taip mums praėjo „linksmos Kalėdos“. Pagaliau gruodžio 26 d. vakare vėjas sumažėjo ir audra nutilo. Nau-

■ Lietuviai praktikantai burlaivio „Olivebank“ denyje 1926-1927 metai. Iš LJM fondų

jus 1926 metus sutikome labai linksmai. Sausio 1 d. buvome ilgume $L = 48^\circ W$ ir platume $Q = 28^\circ N$. Per visą vakarą ir naktį, skambinant mūsų stygų orkestrui, šokome dėke, dainavome ir t. t.

Lygiai per savaitę pradėjo pūsti nuolatiniai, nors nestiprūs, NO (šiaurės rytų krypties – aut. past.) pasatai. Būdami dar šiaurės pusiaujo pusėje, gaudėme labai dažnai delfinus ir ryklius, kurių daug sukiojosi aplink laivą. Dažnai pralėkdavo pro šalį debesys skrajojantių žuvų.

Kadangi mes turėjome mažai geriamojo vandens, tai per visą dieną gaudavome tik tai po vieną literį, kuriuo turėjome ir praustis. Taigi nusprendėme važiuoti į Kapštadą (Afrikoje) (Keiptaunas – aut. past.) pasiimti vandens. Lygiai per mėnesį po išplaukimo iš Kanados, sausio 17 d., 8 val. vakaro perplaukėme pusiaują. Plaukiant per pusiaują, laive buvo suvaidinta senų jūrininkų papročių misterija ir atliktos kai kurios gana nemalonios apeigos su tais jūrininkais, kurie pirmą kartą plaukė per pusiaują. Esant mums pusiaujyje, nors vidury vandenyno, kur vėjai ir vanduo atšaldo orą, vis dėlto buvo labai karšta. Miegoti kajutėse visai nebuvo galima, taigi miegojome dėke, – gryname ore. Dirbome ir vaikščiojome vienomis kelnaitėmis. Visi vyrai nudegė saule

kaip indijonai. Kai kurie saulės tynių mėgėjai gulėjo lovose vazelino išteptomis nugaromis ir labai dejavo, žadėdami daugiau saulėje nesikepinti.

Pusiaujo pietų pusėje visą dieną lijo kaip iš kibiro. Ištiesę brezentą viršum antlubės, rinkom vandenį į batus. Nuo tos dienos pakeitėm linkmę ir vietoje į Afriką pasukom į Australiją.

Po mėnesio Olivebankas sumažintomis burėmis siūbavo neramaus Indijos vandenyno bangose. Plaukiant tuo vandenynu, labai dažnai mus užklupdavo škvalai. Teko gerokai paprakaituoti su burėmis. Vasario 19 d. pamatėme pirmą albatrosą. Tai didelis paukštis, kurio išplėsti sparnai siekia 3 metrų. Po kelių dienų aplink laivą skraidė daug albatrosų, fregatų ir kitų jūros paukščių. Labai dažnai mes gaudėm tuos albatrosus, o iš jų mėsos mūsų virėjas pagamindavo skanių kepsnių.

Po 92 dienų kelio, kovo 19 d., pamatėme Australijos krantus – Neptūno salą. Mūsų visų ūpas tuoj pakilo. Linksmai dainuodami, pravažiavome keletą salų ir vakare įvažiavome į Šv. Spencerio įlanką, kur 10 val. numetėm inkarą ties Bostono sala, 6 mylių atstumu nuo Port Linkolno.

Port Linkolnas – nedidelis miestelis su 4 tūkstančiais

■ Abo navigacijos institute 1930 m. Iš LJM fondų.

gyventojų. Miestely yra labai gražių alėjų. Ties kiekvienais namais yra pataisyti dideli bakai, į kuriuos gyventojai renka lietaus vandenį. Nors atvykome į Australiją rudenį, bet buvo taip šilta kaip pas mus vasarą. Žolės beveik visai nematyti, nes ji saulės išdeginta.

Susipažinome su tenykščiais ūkininkais. Iš gyvulių ūkininkai daugiausia laiko avis – labai gerų vilnų. Kiekvienas ūkininkas turi savo automobilį, kurį valdyti moka beveik visa šeimyna, neišskiriant nė moterų.

Velykas praleidome krante linksmai. Laikas, mums čia bestovint, praėjo labai greit ir įdomiai. Balandžio 12 d. gavome orderį į Sešėlio archipelagą (Seišelių salas – aut. past.) Afrikoje. Balandžio 18 d. Kaparos laivas atvežė mums vandens ir maisto iš Adelaido (Adelaidė – aut. past.).

Laukiame naujos kelionės – į Afriką⁵².

Burlaivio *Olivebank* maršrutai tais metais gerokai skyrėsi nuo kito „lietuviško“ laivo, t. y. *Archibald Russell*, kelionių. Jam teko gabenti ne tik kviečius, bet ir trąšas (guano superfosfatą) ar plaukti be jokio krovinio, tik su balastu. 1926 m. pavasarį, po nesėkmingo reiso į Kanadą,

Olivebank pasiekė Australiją. Nepavykus gauti krovinio ir čia, laivas su balastu išplaukė į Indijos vandenynę, šiauriau Madagaskaro, esančią Dangun ėmimo salą (angl. *Assumption Island*) pasikrauti trąšų. Pagaliau 4400 tonų superfosfato, susidariusio iš paukščių išmatų ir lavonų, nugabeno į Naujosios Zelandijos uostus Čalmersą (angl. *Port Chalmers*) ir Oklandą (angl. *Auckland*)⁵³.

Patyręs jūrininkas ir vienas iš Lietuvos jūrininkų sąjungos narių Teodoras Reingardas jo iniciatyva leistame marinistiniame žurnale aprašė kelis svarbius lietuvių jūrininkų praktikos niuansus. Iš pateiktos medžiagos aiškėja, kad skirtingai nei pirmoji moksleivių grupė, antroji, plaukusi *Olivebank*, pasirašė su kapitonu sutartį tik vieneriems metams, tačiau laivui užtrukus pietiniame pusrutulyje grasindami streiku reikalavo pradėti mokėti algas, panašiai kaip pirmosios grupės lietuviai burlaivyje *Archibald Russell*. G. Eriksono burlaiviuose pirmus metus praktikantai algos paprastai negaudavo. *Olivebank* lietuviams su burlaivio kapitonu ir savininku pavyko pasiekti kompromisą dėl algų mokėjimo, bet du lietuviai – Ričardas

Raudonikis ir Jonas Vasiliūnas, susivilioję geresnėmis uždarbio sąlygomis Australijos laivininkystės kompanijose, iš laivo pasišalino. Kiti pratęse sutartį plaukti iki Europos už 5 svarų sterlingų mėnesinį mokestį⁵⁴. 1927 m. pavasarį Port Linkolne laivas baigė krauti 4470 t kviečių krovinį, kurį rugsėjo 24 d. atgabeno į Europą, kelionėje užtrukęs 165 dienas. Deja, jūreivis Stasys Kudirka, paūmėjus džiovai, po kelionės aplink pasaulį atsigulė į lignoninę Airijoje ir gruodį, grįždamas namo, nuo ligos mirė Vokietijoje. Lietuvos valdžios atstovas T. Reingardas pasitiko lietuvius jūreivius, atlikusius dvejų metų praktiką burlaivyje, Airijoje ir pasirūpino juos įtaisyti į suomių bendrovės *Anfartigs Aktienbalaget* garlaivius vienerių metų praktikai, kurios trūko iki reikalaujamo stažo Jūreivystės mokykloje⁵⁵. Iš aštuonių lietuvių kadetų burlaivyje *Olivebank* į Lietuvą sugrįžo penki.

Apibendrinant lietuvių praktiką *Archibald Russell* ir *Olivebank* burlaiviuose reikėtų pažymėti, kad ji šalia nuotykių kupinos patirties sukėlė ir nemažai sunkumų. Lietuviams iškilo keblumų prisitaikant prie gyvenimo burlaivyje, o jų kapitonams užkliuvo dažni pastarųjų skundai. Jaunuoliai nesitikėjo, kad jiems reikės dirbti ir krovikais, kad gyvenimo sąlygos valstybės išrūpintoje vietoje dėl taupumo sumetimų bus skurdžios, kad jūreivystės žinios jiems nebus pateiktos ant lėkštutės ir kad realybėje jūrinė praktika kaupiama sunkiu darbu (ne teorinių žinių tobulinimo). 1927 m. Lietuvos diplomatas Suomijoje Jurgis Savickis rašė, kad G. Eriksonas ir jo laivų kapitonai buvo nusivylę dėl jų pretenzingumo ir nebesutiko priimti daugiau lietuvių į savo laivyną⁵⁶. Iš 15 jaunuolių, 1925 m. išvykusių iš Lietuvos, 1928 m. 10 grįžo įgiję patirties ir po dvejus metus trukusių teorinio rengimo kursų Abo (Turku) Navigacijos institute Suomijoje buvo pasirengę tarnybai jūrų laivyne. XX a. 4-ajame dešimtmetyje Lietuvos jūrų laivyno vadovybės branduolį sudarė didžiuosiuose burlaiviuose praktiką atlikę jūrininkai.

LIETUVIAI VIKING IR MOSHULU BURLAIVIUOSE 1937–1939 M.

Praėjus daugiau nei dešimčiai metų nuo pirmųjų lietuvių kadetų plaukiojimų į pasaulio jūras Gustavo Eriksono burlaiviais, į jūreivystės praktiką išplaukė Vytautas Bagdanavičius, Vytautas Karka ir Kostas Kapčius. Valstybė jų kelionių nebefinansavo. Pirmasis iš jų, V. Bagdanavičius, burlaiviu Moshulu dukart apiplaukė Žemės rutulį ir 1940 m. aukso medaliu baigė Karališkąją Švedijos jūrininkų mokyklą⁵⁷. Savo plaukimo įspūdžius jis pateikė tarpukariu spaudoje:

1937-XII-16. Rytas. Jau matosi žemė – tai P. Afrikos krantai. Jau pustrečio mėnesio kaip išplaukėm iš paskutinio uosto – Kopenhagos, ir štai šiandieną jau tikimės būti portugalų valdomos rytinės Pietų Afrikos uoste – Laurencos Marques. Kapitonas visą laiką per žiūronus tyrinėja krantus ir davinėja įsakymus. Artėjame vis arčiau ir arčiau. Vienas iškyšulys jau neblogai matyti. Krantai smėlėti, tarpais apaugę miškais, bet gana aukšti. Iš tolo truputį panašu į Lietuvos pakrantę. Keli garlaiviai irgi plaukia mūsų kursu – turbūt į tą patį uostą. Reiškia, mes greit jau būsime Afrikoje. Ant iškyšulio kranto matosi švyturys. Mūsų laive jau seniai plevėsuoja loco pareikalavimo vėliava. Po kiek laiko pamatome atplaukiant nedidelį garlaivėlį, nuo jo nuleidžiama valtis, ir po trumpo laiko portugalų locas smarkiai, karštai mojuodamas rankomis angliškai kažką aiškina mūsų laivo kapitonui ir davinėja įsakymus vairininkui. Prie vairo stovi jau du žmonės. Likusieji irgi neturi daug laiko dairytis: vienas bures keliame, kitas leidžiame ir vėl keliame. Tuo tarpu jau Afrikos saulė spirginte spirgina. Laurencos Marques uostas yra upės žiotyse ir iš jūros pusės jo nesimato, tik paplaukus keliolika mylių aukštyn upe prasideda patsai uostas. Už poros plaukimo su locu valandų išvystame namus. Gana gražūs, balti, raudonais stogais. Pagaliau už užuolankos pasirodo patsai uostas. Krantinėje pilna didelių laivų ir gigantiškų kranų. Mes plaukiame pilnu greičiu, kiek leidžia

⁵² Lietuvos jūreivis. Iš Anglijos į Australiją jūrėmis. *Iliustruotoji Lietuva*, 1926, Nr. 39, p. 314–315.

⁵³ Praktiški plaukiojimai mūsų jūrų kadetų. *Inkaras*, 1928, Nr. 1, p. 6.

⁵⁴ Mūsų jūrininkų praktikos plaukiojimas (tęsinys). *Inkaras*, 1928, Nr. 2, p. 9–10.

⁵⁵ *Ibid.*, p. 10.

⁵⁶ Plačiau apie J. Savickio ataskaitą Susisiekimo ministerijai žr. Butkus, V. Jūrininkų skyrius..., p. 104–106.

⁵⁷ Apie gabų jūrininką, kilusį nuo Kėdainių, plačiau: Adomavičius, R. *Windjammer`ių* epochos liudininkas. In *Po muziejaus burėmis. Muziejinių darbai ir įvykių kronika*, 2010, t. 1, p. 54–60.

■ Barkas „Viking“ Belfasto uosto (Š. Airija) reide. Iš LJM fondų.

vingiuotas kelias, uostan. Pakrantėje sustoja važiuoją automobiliai, iš jų išlipa žmonės ir žiūri į mūsų burlaivį. Pas mus dauguma burių iškelta, vėjas gerokai pučia, o čia pat užsisukimas ir uostas. Visi įgulos žmonės pasiruošę stovi savo vietose ir, suskambėjus komandai po kurio laiko jau visos burės nuleistos. Laivas dar plaukia iš įsibėgėjimo, ir po kiek minučių mūsų didžiuliai inkarai tvirtai laiko laivą, jau Afrikos įlankos dugne įsmigę. Dirbame iki sutemstam pritvirtindami bures. Nuo laivo žiūrint, miestas atrodo gana nemažas, visur apaugę medžiais, palmėmis nameliai. Na, pažiūrėsime toliau, kaip atrodo Afrika.

Per Kalėdas ir Naujuosius metus turėjome po 2 laisvas dienas. Mūsų šturmanai sumanė tą laiką panaudoti krašto pažinimui. Susitarėme plaukti dvejomis grupėmis: pirmoji plaukė per Kalėdas, kita gi – per N. metus. Aš likau antroje grupėje, ir čia seka aprašymas kaip tik tos kelionės valtimi, upe aukštyn prieš srovę, krašto gilumon⁵⁸.

[...]

1938-I-28. 1 val. nakties einu dirbti inkarų grandinės dėžėn, nes pradėdame kelti inkarą. Darbas tikrai

nepavydėtinas, nes per 6-ias savaites, kurias čia Afrikoje išbuvome ant inkaro, grandinė apaugo žolėmis, aplipo nedidelėmis sraigėmis, o bjauraus dvokiančio dumblo pilna, ir jis, grandinei einant, iš viršaus gabalais krenta ant galvos, veido, rūbų. Pusiau penkių darbas baigtas, ir lipame aukštyn, ant denio. Jau atplaukęs buksyras velka mus pro uosto krantinę, kur pristoję daug laivų. Miestas tolsta ir dingsta už pasisukimo. Vėjas vidutinis. Diena nebjauri. Jau pamažu tolsta krantai. Locų laivas kažkodėl tolokai nuo mūsų, ir nenorėdami vežti loco Australijon, kaip mūsų kapitonas pajuokavo, turime pasukti bures atgal, stoti į dreifą ir truputį palaukti loco laivo. Nuo jo nuleidžiama valtis ir negrų irkluočių varoma artinasi prie mūsų. Šėsdamas valtin, locas pamoja mums ir palinki laimingos kelionės. Sudiev, juodoji Afrika!⁵⁹

[...]

Port Victoria, „Moshulu“ 1938-VI-16.

Iš Laurencio Marques (Afrikos) išplaukėme 1938-I-28 ir 1938-III-10 vakare, t. y. po šešių savaičių, įmetėme inkarą Australijos pakraštyje, prie Port Victorijos uosto. Iš pradžių

plaukėme į pietus, kol gavome garsiuosius vakarų vėjus; tada pakeitėme kursą į rytus ir nuplaukė ne per toliausiai Australijos, tik gerokai pietuose, vėl plaukėme jau šiaurėn tiesiai į Australiją. Vakarų vėjuose vidutiniai plaukėm latitud. 40°–45° Sūd (pietų platumą – aut. past.).

Miestas čia visai nedidelis, tik žinomas kaip kviečių eksporto vieta. Į čia ir keletą kitų nelabai didelių Australijos uostų atplaukia didieji burlaiviai, tie jūros veteranai, ir grįžta su kviečių kroviniu į Angliją. Kaip jau rašiau, laivas stovi ant inkaro už poros mylių nuo krantų – uosto. Kviečius maišuose priveža mažesniais motorburiniais laivais (ketch'ais). Iš pradžių mes stovėjome gana toli nuo uosto, kol išmetėme visą smėlio balastą jūron, nes krovinio iš Afrikos neturėjome. Tuomet priplaukėme arčiau ir dabar jau baigiame krauti kviečius. Į mūsų „Moshulu“ telpa maždaug 65 000 maišų.

Vakarų vėjams pučiant plaukėme kartais labai greitai, bet įgulai buvo daug vargo dirbant prie burių, nes, ypač toliau į pietus, nuolat migla, lietus, audros. Ši kelionė buvo gana audringa, be to, kartais buvo pavojaus sutikti ledų kalnus; sargybiniui priekyje reikėjo labai atsидėjus žiūrėti. Jūs įdomaujatės, kaip pavyko apiplaukti Gerosios Vilties iškyšulį, kaip laikosi mūsų laivas ir t. t. Tą iškyšulį apiplaukėm gana tolokai ir jo negalėjome matyti. Laivas man patinka: nesenas, stipriai pastatytas, geras takelazas, plieniniai stiebai. Įgulų dauguma – švedai ir suomiai, taip pat yra du danai ir vienas amerikietis iš Kalifornijos, na, ir aš, kaip žinote, atsibaladojęs iš Lietuvos. Kartais pradėdame prie stalo kalbėtis penkiomis kalbomis, kaip tame bokšte, kurį mūsų probočiai statė, kol nepradėjo kiekvienas savaip kalbėti. Nuo pat išplaukimo iš Suomijos rašau, atliekamo laiko turėdamas, dienoraštį. Čia Jums siunčiu porą ištraukų iš jo. Daugiau gal ką įdomesnio ir geriau parašysiu prieš atplaukdamas į Angliją, šiltiems pasatų vėjams pučiant. Tada ir dienoraštį plačiau rašau, bet vakarų vėjuose, sušalus, sušlapus, po keliolika valandų naktimis dirbant stiebuose, sustingusiomis rankomis, nudraskytas nagais graibant kietas, sumirkusias bures, kaukiant vėjui ir siaučiant jūrai, nėra laiko daug rašyti. Ir ką rašyti? Apie vargą, darbą? Tik jūrininkas jūrininką supranta, atjaučia ir be kalbos ar rašto⁶⁰.

[...]

■ „Moshulu“ denis. Iš Newby, E. *The Last Grain Race*. London, 1958.

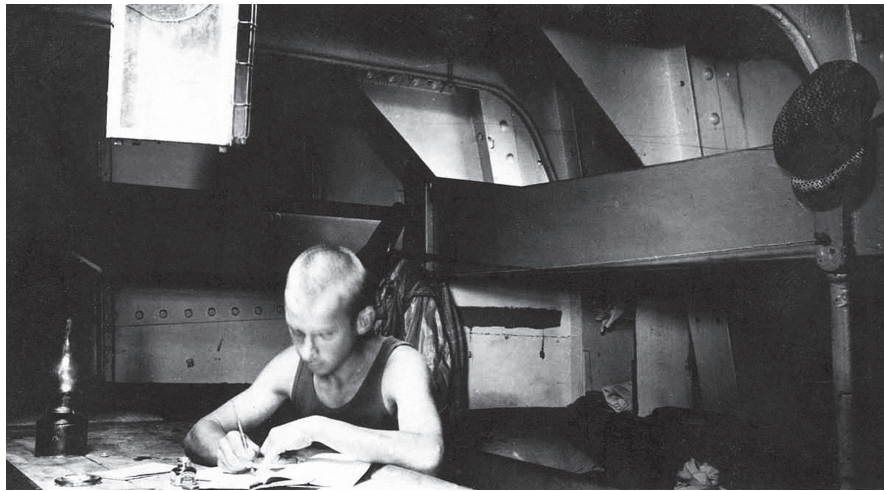
Gražų sekmadienio popietį papučia palankus bryzas, ir mes, iškėlę bures, pradėdame judintis iš Australijos, kur mūsų laivas jau šešias savaites, kraudamasis kviečius, išgulėjo ant inkaro.

Pamažu, bet atkakliai vis stipresnis kyla vėjas ir išpučia bures sunkiai ir tolimai kelionei – Europon. Jau temsta. Dangus niaukiasi, o tolumoje retkarčiais sudunda perkūnas, sublykčioja žaibai. Dar toli, kažkur horizonte, laivo užpakalyje tebematyti lyg tamsi siaura juostelė – žemyno krantai, o kiek į šalį – kažkokia pakrančių salelė. Staiga pasipila lietus, ir beveik tuo pat metu suūžia iš kažkur atklydęs, mums visai priešingas, vėjas. Stiebuose staiga subraška rėjos, suplevėsuoja bures, ir kol vairininkas suspėja

⁵⁸ Bagdanavičius, V. Laiškas iš Australijos. *Jūra*, 1938, Nr. 6, p. 191.

⁵⁹ Ibid., p. 192.

⁶⁰ Ibid., p. 190–191.

■ V. Bagdanavičius barko „Moshulu“ kajutėje 1938-1939 metai. Iš LJM fondų.

susigaudyti, mes jau turime „baką riguose“ (t. y. esame to-
kioje padėtyje, kad vėjas pučia iš priekio, ir laivas plaukia
atgal). Plaukiame tiesiai link salelės, kitoje mūsų pusėje –
žemė. Vėjas toks smarkus ir priešingas, kad nėra mažiausios
vilties nei laiko kreiuoti. Todėl tučiuojau pasigirsta kapitono
komanda – kuo skubiausiai leisti bures ir paruošti inkarus.
Tuo tarpu atviro vandenyno bangos jau šniokščia, lietus pila,
ant laivo begirdėti tik blokų cypimas, sutartiniai jūreivių
šūkavimai ir tik kartais trumpos šturmanų komandos. Jau
visos burės, išskyrus apatinius marsus, nuleistos, ir laivui
pasisukus prieš vėją pasigirsta kapitono švilpukas, nuskam-
ba perduodama komanda į laivo priekį ir mūsų du inkarai,
baisiai dardėdami, krenta į tamsias vandenyno gelmes. Po
kiek laiko laivas, inkarų laikomas, stovi prieš bangas. Vėjas
nuolat stiprėja, kyla audra. Pagaliau apie vidurnaktį visas
bures pritvirtinę, sušalę ir sulyti, grįžtame į škanšą (mūsų
gyv. patalpą). Lauke užia vėjas, nerimsta įtūžęs vandenynas,
dunda perkūnija. Matyt, neblogo pradžia... Reiškia, dar kurį
laiką reiks laukti vėjo pasikeičiant...

Vėjo kryptis gi nesikeitė ir vėjas nesilpnėjo kelias dienas,
kol pagaliau anksti rytą iškėlėme bures jau tikrai kelionei.

Šiandieną penktadienis; nors jūrininkai paprastai
tokią dieną nemėgsta pradėti kelionės, bet kadangi vėjas
buvo palankus, tai jau anksti rytą, dar neišaušus, keliame
inkaras. Stiebuose dirba po vieną jūreivį, paliuosuodami pri-
tvirtintas bures, ir auštant pajudame. Kol iškėlėme visas bu-
res, sutvarkėme denį, saulė pakilo jau aukštai. Oras gražus,
vėjas vidurinis. Horizonte keliose vietose dar matyti žemė:
štyrbordo (dešinio borto – aut. past.) pusėje – kažkokios
salos, gi kitoje – žemynas.

Pavakare vairoju. Kursas SW-S. Plaukiame visai pro
šalį trijų salelių. Viena gana didelė, o šalia jos, lyg du milžiniški

kalnai iš vandenyno gelmių iškilę – dvi mažesniosios salelės.
Abiejų krantai statūs, apaugę miškais, didžiosios salelės
pačioje viršūnėje, ant stačios akmeninės uolos, truputį
aukščiau virš miško medžių išsikišęs, lyg sekdamas platus
vandenyną ir saugodamas savo globojamas saleles, stovi
nedidelis švyturys. Krantuose matyti milžiniški urvai – van-
dens grotos. Vandenyno bangos, ilgus amžius daužydamos ir
plaudamos uolas, išplakė fantastiškas uolų linijas, tarytum
jas puošė išpuošė patsai didysis menininkas – gamta.

Štai saulė jau leidžiasi, nors dar tėra tik 18 val. Saulei
nusileidus, baigę darbą, dar ilgai, sustoję prie relingo,
sekėme pamažu vakaro ūkanose ir miglose skęstančias ir
vis tolstančias salas, viską apsupančius rūkus, lyg be žodžių
sakydami „sudiev“ žemei, kurią mes dar nežinia kada, o ir iš
viso ar pamatysime.

Taip pradėję kelionę, buriavome į pietryčius, kol
pasiekėme vadinamą vakarinių vėjų zoną (maždaug ligi
latitud. 55(S) (55° pietų platumos – aut. past.) ir tada
plaukėme beveik tiesiai rytuosna. Tuo metu, kai mūsų
pusrutulyjį džiaugiamasi pavasariu, čia kaip tik prasideda
žiema. Todėl plaukdami gavome šalto ir blogo oro. Vakarų
vėjuose, kai laivas sparčiai plaukia, esant sniego pūgai ir
migloms (žiemos metu), labai lengva užplaukti ant ledų
kalnų, ypač jei plaukiama tiek daug pietuosna, kur yra dar
šalčiau. Gerokai į pietvakarius nuo Cap Horno sutikome
ledo kalnus, laimei, dienos metu ir juos praplaukėme gana
tolokai. Vienas jų buvo labai didelis ir matėsi puikiai, o jei
pridėti, kad didesnioji ledkalnio dalis yra po vandeniu, tai šis
turėjo būti tikrai milžiniškas. Susidūrus su ledkalniu, laivo
ir įgulos likimas aiškus. Žemė čia aplink toli, o jei ir kur yra
– tai vien sniegų ir ledų dykumos. Šiaurės Atlante yra, kaip
žinote, specialūs ledų sargybos laivai, bet Pietų pusrutulyje,

aplink Cap Horną, grumiasi su bangomis, ledais ir kitais pavojais daugiausia tik senieji burlaiviai, kurių belikę jau tik keliolika. Nedėkingas likimas, bent taip manoma, ištiko didįjį danų mokomąjį burlaivį „Kobenhavn“, 5-stiebę barką su apie 80 vyrų įgulos, dingusią be žinios. Įdomu, kad kaip tik aš anksčiau rašydamas paminėjau vokiečių mok. laivą „Admiral Karpfanger“, kurį kaip tik pakeliui tarp Australijos ir Cap Horno ištiko nežinomas likimas ir labai gali būti, kad tą paslaptį žino ledų kalnai...

Tarp Cap Horno ir Australijos praplaukdamis iš longitud. East į long. West gavome dvi visai tas pačias dienas, ir kaip tyčia abi buvo penktadieniai ir tryliktosios. Tai atsitinka, kai plaukiama iš vakarų rytuosna, per tą vietą, gi jei plaukiama atvirkščiai, t. y. iš rytų vakaruosna, pav. sekmadienį, tai sekanti diena jau antradienis. Žemyne gyvenantiems tai atrodo gana keista, bet taip tikrai būna.

Jau nelabai toli nuo Cap Horno gavome labai priešingus vėjus ir nudreifavome porą šimtų mylių nuo kurso į šiaurę, bet vėjui pasikeitus, po kelių dienų apsuksome Cap Horną. Tai buvo 41-oji dieną nuo išplaukimo iš Australijos (teisingiau sakant, tai buvo 42-oji diena dėl aukščiau minėtų priežasčių). Nuo tada pasukome šiaurėn, bet tarp Cap Horno ir Ugnies Žemės gavome padorų štilių, ir todėl kelias dienas plūduriavome beveik toje pačioje vietoje.

Nuplaukę gerokai šiaurėn, gavome pasatų vėjus, ir nors jie šiuo metų laiku pūtė gana silpnai, bet ekvatorių pasiekėme gana greitai. Tačiau neužilgo, įplaukus į mūsų vad. „tyliųjų juostą“, gavome vėl štilių ir nuo to laiko negavome tikrai gero vėjo net kol atplaukėm į Airijos vandenį. Čia 1938-VIII-23 įmetėme inkarą jau laisvosios Airių valstybės uoste Queenstown. Visa kelionė truko 117 dienų. Kadangi burlaiviai, vežantieji kviečius iš Australijos, ir ten išplaukdamis nežino, kuriame Anglijos ar Airijos uoste teks iškrauti krovinį, o sužino tik atplaukę vieton, tai ir mes, palaukę porą dienų ant inkaro (įgulai į krantą išlipti neleidžiama), gavome paskyrimą iškrauti kviečius šiaurinėje Airijos dalyje esančiame uoste – Belfast. Tarp Queenstowno ir Belfasto yra maždaug 260 jūrmylių. Tą nuotolį, esant geram vėjui, galėtume nuplaukti per vieną parą, bet kadangi vėjas kaip tyčia visą laiką buvo priešingas, tai turėjome net 8 dienas kreiuoti (laviruoti prieš vėją – aut. past.) tarp Anglijos ir

Airijos, ir tik su vilkiko pagalba įplaukėme uostan. Dar prieš įplaukiant, prie uosto vartų sukinėjosi motorlaiviai su įvairių laikraščių reporteriais, atplaukusiais mūsų pasitikti. Dar tą pačią dieną daugelyje vietos dienraščių buvo įdėta didelės mūsų laivo nuotraukos ir platūs kelionės aprašymai. Pats Belfasto uostas yra siauros įlankos pakraštyje, ir iš jūros pusės nesimato beveik jokių miesto žymių. Įplaukimas uostan visu keliu sėte nusėtas bujomis. Įplaukiant tuoj krenta į akį didžiulės laivų dirbtuvės ir jau nuleisti į vandenį nauji laivai.

[...]

Tiesa, šiame uoste, mums atplaukus, dar tebestovėjo kita tos pačios rėderijos (laivininkystės kompanijos – aut. past.) barka „Pommern“, kuri dabar jau prieš porą savaičių išplaukė Australijon. O už kelių dienų ir mūsų „Moshulu“ atsiriš nuo krantinės ir pasuks tuo pačiu keliu, nes kviečiai jau baigiami iškrauti, lieka tik gauti balasto. Įgulos dalis nauja, nes senųjų dauguma išplaukė kitais laivais Suomijon, į Navigacijos institutą tęsti jūrininkystės mokslo arba perėjo dirbti ant kitų laivų. Į jų vietą atsidangino iš kelių kontinentų visokių tautybių „padaužos“, ir kartais viename škance pradėdame kalbėti bent penkiomis įvairiomis kalbomis. Aišku, aš nekalbu lietuviškai, nes nėra kas supranta, nebent kalbėčiau pats su savimi. Vyrauja švedų ir suomių kalbos. Švediškai kalbu ir aš. Tai baigiu naujienas iš „Moshulu“. Siunčiu linkėjimų mūsų senutei tėvynei Lietuvai ir Baltijai⁶¹.

Vytautas Bagdanavičius, jūrinę praktiką baigęs 1939 metų vasarą, teorinius egzaminus išlaikė Švedijoje. Tuo tarpu apie panevėžiečio V. Karkos ir marijampoliečio K. Kapčiaus 1938–1939 m. kelionę barku *Viking* tikslesnių žinių neturime. Žinoma, kad jie, atlikę karinę tarnybą Lietuvos karo laive *Antanas Smetona*, burlaiviu išplaukė iš Baltijos jūros į Australiją. Laivas, parplaukęs su javų kroviniu iš Port Lincolno į Europą, išsikrovė Kardife (Velsas) ir grįžo į savo prirašymo uostą Mariehamną (Alandų salos) 1939 m. liepą. Įrašas V. Karkos jūrininko knygelėje liudija, kad jis atliko 10 mėnesių ir 10 dienų jūrinę praktiką (.....pav.). Lietuviai šioje kelionėje susibičiuliavo su G. Eriksono sūnumi ir dviem dukromis, su kuriomis palaikė ryšį ir karo metu⁶². Tarpukariu Lietuvos Respublikos jūrininkystės inspektoriaus

⁶¹ Bagdanavičius, V. Kelionė iš Australijos į Europą. 165 dienos vandenyne. *Jūra*, 1938, Nr. 11, p. 370–372.

⁶² Drevinskas, V. Kadetai lietuviai G. Eriksono burlaivyje. *Lietuvos jūreivis*, 1987, Nr. 2, p. 10.

duomenimis, V. Karka praktikavosi savo lėšomis, K. Kapčius į burlaivį išvyko nepranešęs jūrinius reikalus tvarkiusiems institucijoms⁶³. Į vieną iš G. Eriksono burlaivių leidimą atvykti praktikos 1938 m. buvo gavęs žymus pokario buriavimo sporto Lietuvoje puoselėtojas Stasys Marcinkevičius, tačiau į burlaivį *Winterhude* taip ir nenuvyko. Jūrų kapitonas Bronius Krikštopaitis, prieš gerą dešimtmetį miręs JAV, savo atsiminimuose paminėjo, kad su barku *Herzogin Cecilie* 1927–1928 m. plaukiojo lietuvis J. Tušys, apie kurį daugiau informacijos kol kas neturime.

APIBENDRINIMAS

Ne visai paprastas darbas yra įvertinti lietuviškumo (lietuvių ir Lietuvos) pasiekimus jūroje, jo indėlį į jūrinę kultūrą. Visu pirma sunku nusistatyti kriterijus, pagal kuriuos atpažintume lietuvius „jūroje“. Nebūtume visiškai teisūs, teigdami Lietuvą tapus jūriniu kraštu ar valstybe tik nuo XX a. pradžios, atsiradus tautinei respublikai. Nuo pat vakarų baltų genčių (prūsų ir kuršių) veiklos Baltijos pakrantėje ir vėliau, susiformavus Lietuvos valstybingumui (XIII–XIV a.) bei LDK ir ATR politinių darinių laikais (XV–XVIII a.) iš jūros į Lietuvą, kad ir aplinkiu keliu, patekdavo Vakarų kultūros prekių, patirties ir idėjų. Kaip regioninę jūrinę tapatybę galėtume išskirti tik Prūsų Lietuvos (vad. Mažosios Lietuvos) marių burvalčių žvejų kultūrinę aplinką. Jūrinės politikos svarbos atmetimas

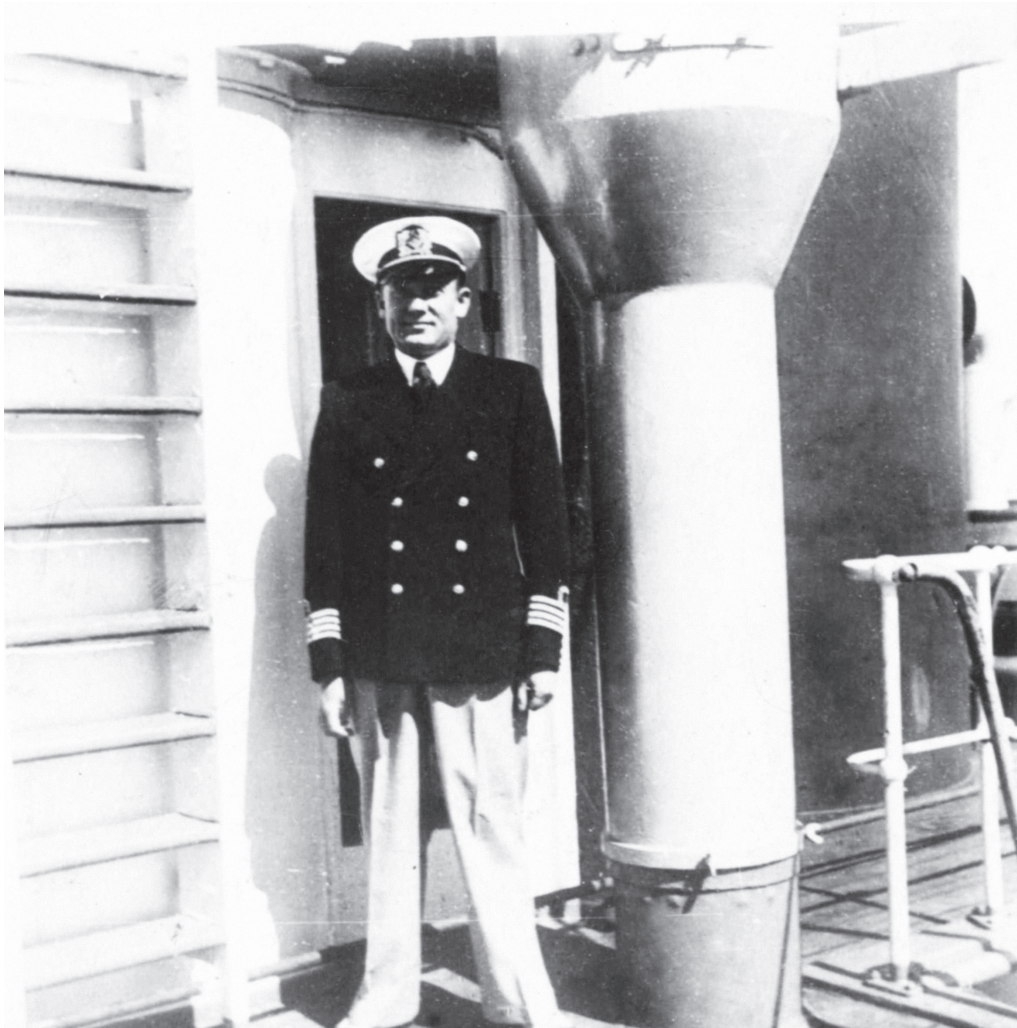
buvo charakteringas viduramžių ir naujųjų laikų Lietuvos ir Lenkijos raidos bruožas, o pavienės iniciatyvos įsitvirtinti uostuose ar kurti jūrų laivyną neįsikūnijo tradicijų pavidalu.

Tarpukariu Lietuvoje, kurioje vieninga tauta buvo laikoma didžiausia vertybe, pirmą kartą bandyta kryptingai prieiti prie jūros teikiamų išteklių (prekybos, susisiekimo ir kultūrinės įvairovės). Kelio į jūrą ieškojimo faktą patvirtina Klaipėdoje įvykdytas „sukilimas“. Visuomenėje atsirado jėgų, kurios telkėsi turėdamos tikslą kelti ir skatinti jūrinių klausimų sprendimą. Daugiausia Rusijos imperijoje jūreivystės mokslus baigusių profesionalių lietuvių jūrininkų pastangomis ir su visuomeninių organizacijų pagalba lietuvių sąmonėje pradėtas konstruoti jūriškumo elementas. Buvo bandyta Lietuvoje sukurti jūrininkų švietimo modelį, tačiau būsimų šalies jūrų laivų vadovybę teko rengti tvirtesnių jūrinių tradicijų valstybėse ir jų laivuose. Galimybė tapti jūrininkų lietuvius jaunuolius viliojo nuotykiiais, patirtimi, kurios sausumoje nepatirsi, ir nežinomybe. Jūrinės kultūros nepažinimas atsispindėjo sunkios praktikos metu didžiuosiuose G. Eriksono burlaiviuose. Jūra, platieji vandenynai lietuviams XX a. pradžioje buvo atradimas, kaip ir Naujasis Pasaulis Kristupui Kolumbui prieš daugiau nei 400 metų.

Šiame straipsnyje pabandėme pasiekti jūrininkų, kurie neretai vadinami pirmaisiais Lietuvos jūrininkais, jūrų keliais. Ne visi, 1923 m. rudenį įstoję į Jūrininkų skyrių prie Kauno aukštesniosios technikos mokyklos, sėkmingai atliko

■ Garlaivio „Šiauliai“ kapitonas F. Marcinkus 1938 m. Iš LJM fondų.

■ Kapitonas B. Monkevičius garlaivyje „Šiauliai“. 1938–1939 m. Iš LJM fondų.

jūrinę praktiką burlaiviuose ir baigė teorinius-navigacinius mokslus Suomijoje. Liko 10 tų, kurie tapo kvalifikuotais jūrininkais. Jie įsitraukė į Lietuvos jūrų prekybos laivyno kuriamąjį darbą, kai tik valstybinė ūkio kompanija AB *Mais-tas* ir laivininkystės bendrovė *Lietuvos Baltijos Lloydas* 1935–1936 m. įsigijo pirmuosius garlaivius, ar dirbo Klaipėdos jūrų uosto tarnybose:

Bronius Krikštopaitis (1902–1999), kilęs nuo Panevėžio, buvo labiausiai patyręs tarpukario Lietuvos jūrų kapitonas. Atlikęs jūrinę praktiką burlaiviuose ir baigęs Abo Navigacijos institutą, jis 1933–1936 m. plaukiojo šturmanu garlaiviuose *Friesland* ir *Rimfrost*, nuo 1936 iki 1939 m. vadovavo Lietuvos bendrovių garlaiviams *Maistas*, *Marijampolė* ir *Kaunas*. Per Antrąjį pasaulinį karą pasitraukė į JAV, gyveno Čikagoje.

Zigmas Domeika (1907–1965) gimė Rygoje. Grįžus šeimai į Lietuvą, mokėsi Kaune, kur pradėjo jūreivystės mokslus. Baigęs institutą Suomijoje, 1930–1933 m. dirbo laisvai samdomu šturmanu Klaipėdos uoste. 1933–1936 m. – vokiečių garlaivių *Stephanie*, *Friesland* ir *Holland* šturmanas. 1936–1939 m. – *Friesland* kapitonas. 1947 m. emigravo į Venesuelą, kur dirbo tanklaivių kapitonu.

Feliksas Marcinkus (1905–1961) gimė ir mokėsi Kaune, baigęs Navigacijos institutą dirbo Klaipėdos uoste. 1933–1934 m. plaukiojo šturmanu anglų bendrovės garlaivyje *Baltraffic*, 1935 m. buvo *Rimfrost* šturmanas, 1936–1937 m. – *Barfrost* (vėliau *Utena*) kapitonas, 1937–1938 m. – garlaivio *Šiauliai* kapitonas, 1938–1939 m. – didžiausio garlaivio su Lietuvos vėliava *Panevėžys* kapitonas, 1940 m. vėl vadovavo laivams

⁶³ P. A. Kur jūs, Kaphorniečiai? *Jūra*, 1991, Nr. 1, p. 15.

Utena ir *Marijampolė*. Karo metais emigravo į Vokietiją, vėliau – į Australiją, kur plaukiojo šturmanu. Mirė Port Linkolno uoste, kuriame lankėsi su burlaiviu *Olivebank*.

Benediktas Monkevičius (1904–1942) gimė Trakų apskrityje. 1930–1934 m. dirbo laisvai samdomu šturmanu Klaipėdos uoste. 1934–1936 m. – vienas iš *Baltraffic* šturmanų, 1937–1938 m. – laivo *Marijampolė* pirmasis šturmanas, 1938–1941 m. – laivo *Šiauliai* kapitonas. Lietuvos laivams perėjus į sovietų rankas, 1942 m. pradžioje Leningrade saugumiečių buvo suimtas ir sušaudytas.

Edvardas Sliesoraitis (1907 – apie 1968) gimė Rusijoje, Caricyne (dabar Volgogradas). 1930–1934 m. dirbo Klaipėdos uosto tarnybose. Kvalifikacinį stažą įgijo dirbdamas šturmanu laivuose *Holland* (1934), *Barfrost* (1935), vėliau pervadintu *Utena* (1937), garlaiviuose *Maistas*, *Kaunas* (1938). Gavęs kapitono atestatą, vadovavo garlaiviui *Kretinga* (1938–1939). Sovietams perėmus Lietuvos laivus, 1940 m. tarnavo laive *Šiauliai* pirmuoju šturmanu. 1941 m. pradžioje su šeima ištremtas į Sibirą prie Laptevų jūros, kur plaukiojo žvejybiniu botu. Mirė Biržuose.

Aleksandras Rasiulis 1904 m. gimė Liepalingyje. Po jūreivystės mokslų 1930–1939 m. dirbo Klaipėdos uosto locmanų tarnyboje, nuo 1937 m. – vyriausiasis locas. 1939 m. – antrasis šturmanas garlaivyje *Panevėžys*, 1940 m. – garlaivyje *Šiauliai*. Antrojo pasaulinio karo metu emigravo į JAV, kur įsidarbino mašinų fabrike.

Mykolas Limba kilo iš Utenos apskrities, gimė 1904 m. Nuo 1929 m. dirbo Klaipėdos uosto Darbų valdyboje, locų įstaigoje. Šturmanu plaukiojo vokiečių motoriniame burlaivyje *Rosa Christel* 1932 m., anglų garlaivyje *Baltallinn*

1933–1934 m., 1936 m. – vieno reiso laivu *Rimfrost* šturmanas. Iki 1939 m. vokiečių atėjimo tarnavo locu ir vyriausiuoju locu Klaipėdoje. Valdant sovietams 1940–1942 m. – Šventosios uosto kapitonas. Vėliau apsigyveno Šiauliuose.

Stasys Dagys (1902–1988), atlikęs praktinius plaukiojimus ir įgavęs jūrininkui reikalingą kvalifikaciją, laivuose netarnavo. Jis tapo Klaipėdos uosto pareigūnu. Dirbo locmanų tarnyboje, nuo 1934 m. – Klaipėdos uosto inspektoriumi. Per Klaipėdos radiofoną vedė Jūrininkų valandėles, prisidėjo prie marinistinio žurnalo „Jūra“ leidimo. Antrojo pasaulinio karo metu pasitraukė į Vakarų. Gyveno Čikagoje (JAV), kur dirbo uosto valdyboje.

Kazys Daugėla gimė 1903 m. Geniuose, netoli Krekenavos. Baigė Panevėžio lenkų gimnaziją. Po jūreivystės praktikos ir mokslų dirbo Klaipėdos uosto Darbų valdyboje, Vandens kelių rajone Rusnėje. 1936–1937 m. – garlaivio *Maistas I* šturmanas, vėliau ir kapitonas. 1938 m. – garlaivio *Nida* kapitonas. Nuo 1939 m. dirbo locmanų tarnyboje. Po Antrojo pasaulinio karo gyveno Lenkijoje.

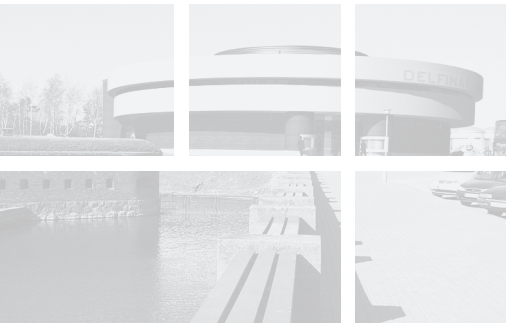
Vytautas Babarskis (1905–1975) gimė Marijampolėje. Baigęs jūreivystės mokslus praktiką atliko Klaipėdos uosto Darbų valdyboje ir locų įstaigoje. Vienerius metus buvo pasienio apsaugos laivo *Prezidentas Smetona* kapitonas. 1936 m. – laivo *Rimfrost* šturmanas, 1937–1938 m. – žemsiurbės *Jūra* kapitonas, 1938 m. – ledlaužio *Perkūnas* vadas, 1939–1940 m. – garlaivio *Šiauliai* šturmanas. Karo metu gyveno Vilniuje ir Marijampolėje. 1947 m. buvo sovietų suimtas, atskirtas nuo šeimos ir ištremtas. Iš tremties grįžo silpnos sveikatos.

LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

- Acerra, M., Meyer, J. *Segelschiffe im Pulverdampf: das Ringen um die Seeherrschaft in Europa*. Delius Klasing Verlag, 1996.
- Adomavičius, R. (jaun.) *Windjammer`ių epochos liudininkas*. In *Po muziejaus burėmis. Muziejininkų darbai ir įvykių kronika*, 2010, t.1, p. 54 – 60.
- Adomavičius, R. (vyr.) Lietuvos jūrininkų sąjunga 1923 – 1940 m. In *Jūreivystės raida Lietuvoje* (mokslinės konferencijos medžiaga). Klaipėda, 2003, p. 19 – 24.
- Balčius, M. Šventosios jūreivystės mokykla. In *Vėjas rėjose. Burlaivių epochos atspindžiai Lietuvoje*. Sud. D.Elertas. Vilnius, 2009, p. 169 – 174.
- Brakas, M. Apie pirmuosius budžius ir *Budį*. In *Gero vėjo*. Sud. V.Butkus. Klaipėda, 2002, p. 20 – 22.
- Butkus, V. Jie buvo pirmieji. In *Jūreivystės raida Lietuvoje* (mokslinės konferencijos medžiaga). Klaipėda, 2003, p. 33 – 37.

- Butkus, V. Jūrininkų skyrius prie Kauno Aukštesniosios technikos mokyklos 1923 – 1925 metais. Praktika suomių burlaiviuose. In *Jūrininkų rengimas Lietuvoje jūreivystės istorijos retrospektyvoje*. Sud. V. Senčila. Klaipėda, 2008, p. 95 – 108.
- Butkus, V. Lietuvos jūrininkų rengimas užsienyje 1928 – 1939 metais. In *Jūrininkų rengimas Lietuvoje jūreivystės istorijos retrospektyvoje*. Sud. V. Senčila. Klaipėda, 2008, p. 109 – 112.
- Elertas, D. *Kopgalis*. Klaipėda, 2002.
- Elertas, D. Po karo vėliavomis. In *Vėjas rėjose. Burlaivių epochos atspindžiai Lietuvoje*. Sud. D. Elertas. Vilnius, 2009, p. 75 – 85.
- Eretas, J. *Kazys Pakštas: tautinio šauklio odisėja (1893 – 1960)*. Vilnius, 2002.
- Generolo gydytojo Vlodo Nagiaus Nagevičiaus gyvenimo ir darbų apžvalga*. Red. B. Matulionis. Čikaga, 1962.
- Kiaupa, Z. Šventosios uostas Palangos seniūnijoje. In *Vėjas rėjose. Burlaivių epochos atspindžiai Lietuvoje*. Sud. D. Elertas. Vilnius, 2009, p. 31 – 43.
- Krikštopaitis B. *Jūrų keliais*. Čikaga, 1979.
- Litwin, J. Lietuvos jūrinė istorija (iki 1668 m.). In *Vėjas rėjose. Burlaivių epochos atspindžiai Lietuvoje*. Sud. D. Elertas. Vilnius, 2009, p. 45 – 64.
- Mowat, H.G. *Lonely ships. The Sailing Ships of J. Hardie & Co. and the Archibald Russell*. Oxford, 1995.
- Newby, E. *The Last Grain Race*. London, 1958.
- Petersen, H. M. *Frem ad søvejen. Danske sejlskoleskibe og skoleskibundervisning*. Esbjerg, 1988.
- Šaltenis, R. *Jau skleidės burės*. Kaunas, 1991.
- Townend, L. *The Last Voyage of the Olivebank*. Ed. E. Carter, Drevoran, 2010.
- Villiers, A. *Square-rigged ships: an introduction*. London, 2009.
- Žukas, J. Lietuva ir Klaipėdos problema: istoriko akimis per klasikinės geopolitikos prizmę. In *Nauji požiūriai į Klaipėdos miesto ir krašto praeitį* (Acta Historica Universitatis Klaipedensis, t. XVII). Sud. S. Pocyte ir V. Safronovas. Klaipėda, 2008, p. 63 – 79.
- Weibust, K. *Deep sea sailors*. Stockholm, 1976.
- Bagdanavičius, V. Kelionė iš Australijos į Europą. 165 dienos vandenyne. In *Jūra*, 1938, Nr. 11, p. 369 – 372.
- Bagdanavičius, V. Laiškas iš Australijos. In *Jūra*, 1938, Nr. 6, p. 190 – 192.
- Biddulph, B. *The Unlucky Olivebank?* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.clydesite.co.uk/articles/olivebank.asp>
- Butkus, V. Lietuvos senųjų jūrininkų likimai. „Mes buvome pirmieji...“ [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.marinusmedia.com/article/archive/252/>
- Butkus, V. Lietuvos senųjų jūrininkų likimai. Paskutiniai reisai Laptevų jūroje [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.marinusmedia.com/article/archive/252/>
- Drevinskas, V. Kadetai lietuviai G. Eriksono burlaivyje. In *Lietuvos jūreivis*, 1987, Nr. 2, p. 10.
- Jau turime 26 savus kvalifikuotus jūrininkus. In *Lietuvos žinios*, 1938 11 23, Nr. 269(5835), p. 10.
- Jūrininko moksleivio laiškas. In *Trimitas*, 1926, Nr. 5, p. 147 – 149.
- Kuizinas, S. Jūrinės minties raida ir jūrinės organizacijos Lietuvoje. In *Mūsų jūra*, 1939, Nr. 2, p. 43 – 47.
- Lietuvos jūreivis. Iš Anglijos į Australiją jūrėmis. In *Iliustruotoji Lietuva*, 1926, Nr. 39, p. 314 – 315.
- Lietuvos jūrininkų sąjungos statutai. In *Lietuvos ūkis*, 1923, Nr. 10, p. 42.
- Mūsų jūrininkų praktikos plaukiojimas (tęsinys). In *Inkaras*, 1928, Nr. 2, p. 8 – 10.
- Nagius, B. Liudas Stulpinas. In *Mūsų jūra*, 1939, Nr. 1, p. 9 – 13.
- P. A. Kur jūs, Kaphorniečiai? In *Jūra*, 1991, Nr. 1, p. 15.
- Pakštas, K. Baltijos pajūris – būsimoji civilizacijos centras. In *Romuva*, 1922, Nr. 2, p. 57 – 66.
- Pakštas, K. Iš praėjusio dešimtmečio į ateinantį. In *Židinys*, 1928, t. 7, Nr. 5 – 6, p. 342 – 358.
- Pauža, K. Paruoštas ir ruošiamas jūrų tarnybai personalas. In *Mūsų jūra*, 1939, Nr. 4, p. 119 – 122.
- Praktiški plaukiojimai mūsų jūrų kadetų. In *Inkaras*, 1928, Nr. 1, p. 6.
- Šaltenis, R. Iš mūsų jūrininkų laiškų (tęsinys). In *Iliustruotoji Lietuva*, 1928, Nr. 5, p. 38 – 39.
- Taisyklių skirti stipendijoms aukštąjį mokslą einantiems pakeitimas. In *Vyriausybės žinios*, Nr. 112, Kaunas, 1922 10 18, p. 2.
- Tol. laiv. kap. Juozas Andžejauskas. In *Jūra*, 1938, Nr. 4, p. 115.
- Mykolo Limbos atsiminimų rankraštis. Iš Lietuvos jūrų muziejaus pagalbinės medžiagos fondo.
- Prano Šaltenio laiškas namiškiams iš Klaipėdos 1924(5) m. vasarą. Iš Lietuvos jūrų muziejaus pagalbinės medžiagos fondo.
- Siunčiamų į Suomiją kadetų pasižadėjimai Susisiekimo ministerijai 1925 09 25. In *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*, f. 386, ap. 1, b. 343 (II t.), l. 476.
- Valdžios stipendininkų jūrininkystės mokslams eiti žinios. In *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*, f. 386, ap. 1, b. 1015, l. 51.

DABARTIES PULSAS ▪

JŪROS TEIKIAMŲ PRAMOGŲ, POILSIO, SVEIKATINGUMO PASLAUGŲ IR PAŽINIMO PARKAS KOPGALYJE

Vaiva LANKELIENĖ

Lietuvos jūrų muziejaus Tarptautinių ryšių ir projektų valdymo skyriaus vedėja

Lietuvos jūrų muziejaus delfinariumas buvo pastatytas 1994 m. Tai buvo itin sudėtingas metas, kai Lietuva ir jos ekonomika dar tik kūrėsi, visos statybos tuo metu buvo sustojusios, patirties tokių unikalių objektų kaip delfinariumas statyboje niekas neturėjo, o naudotos medžiagos nebuvo ilgalaikės. Todėl jau prieš keletą metų ėmėme kalbėti apie būtinybę rekonstruoti delfinariumą.

Delfinariumo rekonstrukcija – projekto „Jūros teikiamų pramogų, poilsio, sveikatingumo paslaugų ir pažinimo parkas Kopgalyje“ dalis. Šis projektas įgyvendinamas trimis eta-

pais. **Pirmajame etape** projektavimo kompanija COWI/AS parengė galimybių studiją ir priešprojektinę dokumentaciją. Projektas „Jūros teikiamų pramogų, poilsio ir sveikatingumo paslaugų kompleksas Kopgalyje“ 2003 m. gavo programos PHARE PPF paramą (236 tūkst. EUR) priešprojektinei dokumentacijai parengti ir buvo sėkmingai įgyvendintas. **Antrasis etapas** apėmė Jūros teikiamų pramogų, poilsio, sveikatingumo paslaugų ir pažinimo parko Kopgalyje teritorijos ir pastatų projektavimą. Projekto paraiška buvo parengta 2006 m. balandžio 26 d. Trečiajame etape nu-

■ Delfinariumo rekonstrukcija. A. Mažūno nuotrauka

matyta Jūros teikiamų pramogų, poilsio, sveikatingumo paslaugų ir pažinimo parko Kopgalyje pastatų statyba ir teritorijos tvarkymas. Viešosios aktyvaus poilsio turizmo infrastruktūros plėtros projekto aprašymas parengtas 2008 m. rugpjūčio 22 d. Rengiant jį susidurta su šiomis problemomis:

- nepilnai išnaudojamas Lietuvos pajūrio gamtinis ir kultūrinis potencialas;
- neišvystyta jūrinio ir vidaus vandenų turizmo infrastruktūra;
- akivaizdūs struktūriniai ir išsidėstymo trūkumai;
- laisvalaikio pramogų nebuvimas;
- sezoniškumas.

Projekto „Jūros teikiamų pramogų, poilsio, sveikatingumo paslaugų ir pažinimo parkas Kopgalyje“ tikslas – prisidėti prie Lietuvos ekonominės ir socialinės darnos raidos šalyje vystant aktyvaus poilsio turizmo infrastruktūrą steigiant unikalius poilsio, pramogų, sveikatingumo centrus ir rekreacijos objektus.

Jūros teikiamų pramogų, poilsio, sveikatingumo paslaugų ir pažinimo parką Kopgalyje sudaro:

Pažinimo centras, kuriame būtų rekonstruotos jūrų gamtos, modernios laivybos istorijos ir akvariumo ekspozicijos, atnaujinti ruonių, Šiaurės jūrų liūtų ir pingvinų baseinai, etnografinė pajūrio žvejo sodyba, įrengta mažųjų laivų prielauka ir etnografinė vaikų žaidimų aikštelė, įrengtas jūros gamtos ir istorijos paveldo tyrimų ir informacijos centras.

Delfinų terapijos centras, kuriame įrengti specialūs baseinai užsiėmimams su neįgaliais vaikais ir suaugusiais, lauko baseinai delfinams, baseinas delfinų ir Kalifornijos jūrų liūtų edukaciniams pasirodymams, įrengti specialistų kabinetai, įkurtas neįgaliųjų edukacinis centras.

Poilsio ir sveikatingumo komplekse įrengtas pagrindinis baseinas su geoterminiu vandeniu, teminis vaikų baseinas su geoterminiu vandeniu, šildomas atviras baseinas ir jūros vandens vonios.

Atstatytame Kopgalio kaime būtų 5 etnografinio stiliaus pastatai, sukurta etnografinio stiliaus apgyvendinimo ir maitinimo infrastruktūra delfinų terapijos užsiėmimuose dalyvaujantiems neįgaliesiems bei jų šeimos nariams, apgyvendinimo paslaugos turistų grupėms (iki 40 asmenų), įrengtos konferencijų patalpos.

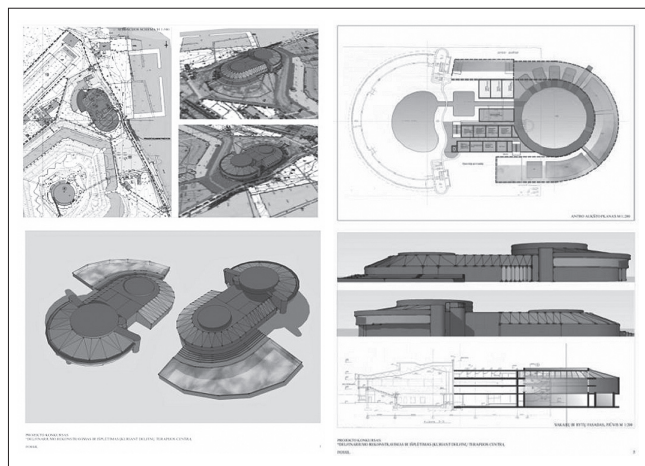
Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2008 m. spalio 27 d. įsakymu Nr. 4-504, Lietuvos jūrų muziejaus projektas „Jūros teikiamų pramogų, poilsio, sveikatingumo paslaugų ir pažinimo parkas Kopgalyje“ buvo įtrauktas į Valstybės planuojamų turizmo projektų, siūlomų finansuoti pagal

2007–2013 m. sanglaudos skatinimo veiksmų programos 1 prioriteto „Vietinė ir urbanistinė plėtra, kultūros paveldo ir gamtos išsaugojimas bei pritaikymas turizmo plėtrai“ VP3-1.3-ŪM-01 priemone „Ekologinio (pažintinio) turizmo, aktyvaus poilsio ir sveikatos gerinimo infrastruktūros kūrimas ir plėtra“, sąrašą Nr. 01. Bendra numatoma projekto vertė – 10 mln. Lt. (9 mln. Lt. ES fondų lėšų ir 1 mln. bendrojo finansavimo lėšų).

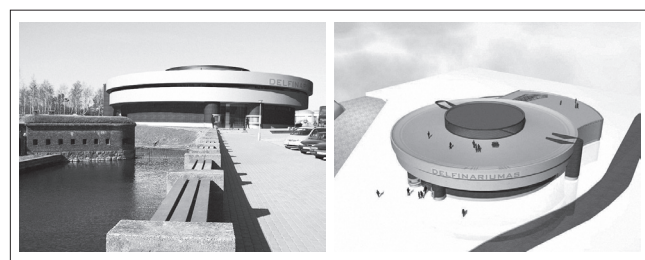
Projekte planuojama parengti delfinų terapijos centro techninį projektą, rekonstruoti esamo delfinariumo žiūrovinę pastato dalį, rekonstruoti didįjį pasirodymų baseiną, šildymo ir vėdinimo sistemas, apšiltinti pastatą, suremontuoti stogą, padidinti natūralaus apšvietimo srautą, renovuoti vandens technologinę sistemą, sutvarkyti delfinariumo infrastruktūrą, skirtą lankytojams aptarnauti (įėjimas, kasos, foje, kavinė (barai), WC, informacinė sistema), įrengti liftą neįgaliesiems.

Delfinų terapijos centro techniniam projektui parengti 2009 m. vasario 25 d. buvo paskelbtas atviras konkursas „Delfinariumo rekonstravimo, įkuriant delfinų terapijos centrą, techninio projekto parengimas“. Buvo gauti 4 pasiūlymai: „Vanduo“, „Priartėk prie gamtos“, „Krantinė“, „Fossil“.

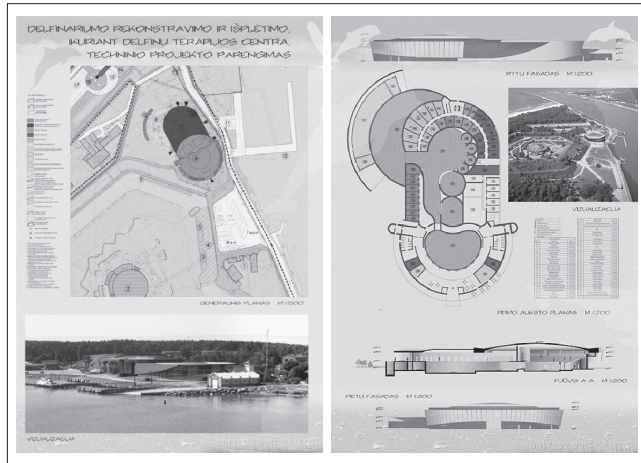
FOSSIL

VANDUO

PRIARTĖK PRIE GAMTOS

2008 m. lapkričio 28 d. Lietuvos verslo paramos agentūra (LVPA) pranešė, kad Lietuvos jūrų muziejaus projektas „Jūros teikiamų pramogų, poilsio, sveikatingumo paslaugų ir pažinimo parkas Kopgalyje“ yra įtrauktas į valstybės planuojamų projektų sąrašą ir iki 2009 m. liepos 1 d. turi būti pateikta paraiška. 2010 m. kovo 26 d. LR ūkio ministro įsakymu Nr.4–241 priimtas sprendimas skirti projektui finansavimą iki 8 318 229 Lt.

- *Delfinai išvyksta į laikinus namus Graikijoje. A. Mažūno nuotraukos*

2009 m. gruodžio 16 d. paskelbtas konkursas rangovui. 2010 m. liepos 1 d. pasirašyta sutartis su rangovu UAB „Konsolė“. 2010 m. spalio 14 d. pasirašyta finansavimo sutartis.

Projekto įgyvendinimo terminai keitėsi, nes:

- sudėtingos viešųjų pirkimų procedūros (ilgi pasiūlymų pateikimo terminai);
- daugkartinis informacijos teikimas (raštai su patikslinimais, paaiškinimais, pagrindimais ir pan.);
- procedūrinės subtilybės – viskas turi būti laiku, greitai ir gerai;
- trečiosios šalys – iškilusių klausimų, nepriklausančių nuo muziejaus, sprendimas ir pasekmių žalos mažinimas;
- nepastovi politinė ir ekonominė situacija – nuo paraiškos pateikimo iki finansavimo sutarties pasirašymo daug kartų keitėsi finansiniai bei kiti įstatyminiai aktai ir dėl to turėjo būti koreguojama projekto eiga, biudžetas ir pan.
- delfinų ir Kalifornijos jūrų liūtų laikino apgyvendinimo problema.

DELFINŲ IŠVEŽIMAS

Tam kad rekonstrukcija galėtų prasidėti, pirmiausia reikėjo rasti saugius laikinus namus delfinariumo gyventojams – Juodosios jūros afašinoms. Kiti delfinariumo gyventojai – Kalifornijos jūrų liūtų šeima – persikėlė gyventi į muziejuje esančius baseinus. Prisitaikę prie pasikeitusių sąlygų, liūtai visą sezoną lankytojus džiugino nuotaikingu edukaciniu pasirodymu muziejaus amfiteatre.

2010 m. spalio mėnesį delfinai buvo išskraidinti į Graikiją, Atikos zoologijos sodą. Delfinariumo gyventojus išleidome ramūs ir įsitikinę, kad jiems radome gerus ir saugius laikinus namus. Kartu su jais išvyko ir delfinų treneriai, kurie pakeisdami vieni kitus šalia delfinų bus visą jų veišnagės Atikoje laiką.

AR LIETUVOS JŪRŲ MUZIEJUJE PARENGTI EDUKACINIAI UŽSIĖMIMAI PADEDA MOKYTOJUI?

Andra LUKOŠIENĖ
Loreta RIMKIENĖ

Lietuvos jūrų muziejaus muziejininkės-educologės

Šiuo metu daug dėmesio skiriama integraliam ugdymui, taigi muziejų, galerijų vaidmuo šioje srityje auga. Edukacija yra labai svarbi muziejų darbo dalis. Muziejinė edukacija yra visa veikla, kuria užsiima muziejus: eksponavimas, parodų planavimas ir rengimas, leidybinė veikla, specialių renginių, konferencijų ir mokymo programų organizavimas.

Muziejų edukacinė veikla svarbi tiek formaliojo, tiek neformaliojo ugdymui dalis. Šiuolaikiniai muziejai jau nėra ta vieta, kur lankytojas randa tik eksponatus ir jiems saugoti pritaikytą erdvę. Lietuvos jūrų muziejuje edukaciją stengiamasi vystyti ne tik remiantis parengtais užsiėmimais. Organizuojami įvairūs renginiai, viktorinos, projektai, pokalbiai, diskusijos, klubai, mokyklėlės. Taip stengiamasi ne tik perteikti Muziejuje sukauptas biologines, ekologines žinias, bet ir ugdyti vaikų iniciatyvumą, kūrybiškumą, asmenybės tobulėjimą.

Lietuvos jūrų muziejaus darbuotojai yra parengę edukacines programas vaikams, moksleiviams, studentams. Jų metu nuotaikingai ir įdomiai pateikiama teminė informacija. Užsiėmimų tikslas – suteikti kuo daugiau žinių apie jūrų gamtą, ekologiją, supažindinti su jūros kultūros paveldu. Programų metu pateikiama unikali vaizdinė medžiaga, naudojami žaidybiniai elementai, dalis užsiėmimų vyksta ekspozicijose. Užsiėmimai nuolat atnaujinami, papildomi praktinėmis užduotimis.

Jau pradinėse klasėse yra taikomi įvairūs ugdymo integracijos būdai: dalykinis, asmenybinis, sociokultūrinis. Mokymo procese siekiama kiekvieną temą, problemą aktualizuoti, t. y. padaryti mokiniui reikšmingą, susieti ją su moksleivio poreikiais, praktiniu pritaikymu. Kurdami edukacines programas moksleiviams Muziejaus specialistai taip pat orientuojasi į praktinius užsiėmimo pritaikymo principus, remdamiesi Muziejaus ekspozicijoje medžiaga kuria sąsajas su kasdieniais moksleivio po-

tyriais, savimonės, dalykiniu ugdymu.

Pradinėse klasėse pasaulio pažinimas skirtas vaiko socialinei ir gamtamokslinei kompetencijai plėtoti. Tai apima šiuos dalykus: pilietinį ugdymą, istoriją, geografiją, biologiją, fiziką, chemiją, taip pat žmogaus saugą ir sveikatą. Pradinių klasių moksleiviams dažniausiai siūlomi užsiėmimai: „Senąjį žvejį“, „Kas Baltijoje gyvena“, „Įdomioji profesija – delfinų treneris“, „Ar Baltija saugūs namai jos gyventojams?“

Organizuojant šiuos užsiėmimus, bendraujant su mokiniais stengiamasi sužadinti jų smalsumą ir domėjimąsi kultūriniu paveldu. Moksleiviai apsilanko pagal autentišką pavyzdį statytoje senojo žvejo sodyboje. Žaidžiant žaidimus, menant mįsles, šokant ir dainuojant moksleiviams perduodama žinia apie žvejo gyvenamąją aplinką, verslą, tikėjimą, žvejybos priemones ir būdus.

Kadangi Lietuvos jūrų muziejus įsikūręs Kopgalyje, nestebina, kad vyrauja su gamta, gyvūnais ir ekologija susijusios edukacinių užsiėmimų temos. Atskleidami minėtas temas jaunesniojo amžiaus moksleiviams, Jūrų muziejaus specialistai naudoja ne tik gyvus ir negyvus eksponatus, bet ir kitas priemones: rengia parodas, organizuoja žaidimus, viktorinas, kuriose mokiniai paprastai noriai dalyvauja. Po žaidybinio žinių patikrinimo jų visuomet laukia siurprizai arba muziejininkų dovanėlės – galimybė pamaitinti ruonius, pamokų tvarkaraščiai su informacija apie delfinus, spalvingi lankstinukai su trisdešimčia klausimų ir atsakymų apie didžiausius Baltijos jūros gyventojus ruonius, filmai ir kt. Tad mokymas ir biologinis-ekologinis švietimas nesibaigia Muziejuje. Mokytojai organizuoja edukacinių užsiėmimų aptarimus klasės valandėlių metu, vykdo dovanotos vaizdinės medžiagos peržiūras.

Pagrindinis tikslas kuriant edukacines programas yra ne perduoti informaciją, bet skatinti ir ugdyti pačių moksleivių supratimą bei aktyvumą. 6–12 klasių moksleiviams siūloma mokymosi programos atitinkanti tema „Jūra –

gyvybės lopšys“. Užsiėmimas vedamas Muziejaus ekspozicijoje, jo metu diskutuojama, kaip atsirado gyvybė jūroje, kaip vystėsi jūros gyvūnai, kodėl vieni gyvūnai išmirė, o kiti ne, aiškina ir demonstruojama, kaip atrodo fosilijos ir ką veikia paleontologai. Tai pačiai amžiaus kategorijai pritaikytas užsiėmimas „Koraliniai rifai – povandeninės džunglės“. Atvykdami į Muziejų moksleiviai su Muziejaus biologo pagalba turi galimybę vaizdžiai išdėstyti programinę medžiagą apie koralus, pintis ir apie tai, kas gyvena koraliniame rife. Pasakojama apie Didįjį barjerinį rifą ir apie tai, kaip sudėtinga įrengti ir prižiūrėti tropinį akvariumą. Muziejaus specialistai akvariumo ekspozicijoje įrengė specialų akvariumą, kur lankytojai gali matyti, kokie įrenginiai reikalingi gyvybei palaikyti tropiniame akvariume.

Edukacinių užsiėmimų metu taikomi įvairūs informacijos pateikimo būdai: vaizdu, tekstu, pasakojimu, piešimu interaktyviais žaidimais (ekspozicijose įrengti informaciniai terminalai), vaizdo filmais. Edukacinių užsiėmimų formos (paskaita, diskusija, praktinė-kūrybinė veikla, ekskursija, stebėjimas, analizavimas, veiksmo akcija) parenkamos pagal moksleivių amžiaus grupę. Mokymas(-is) per patyrimą – siekiamybė, geriausiai moksleiviai atsimeina tai, ką patys nuveikė ar išmąstė. Tačiau dažniausiai ne kiekvienam užsiėmimui tai įmanoma pritaikyti.

Jūrų muziejaus darbuotojams ir mokytojams nėra paprasta bendradarbiauti: gana sudėtinga pamokų metu su vaikais atvykti į Muziejų, nors ir užsiėmimai papildo mokomąją programą. Svarbūs ir laiko kaštai, nes patekti į Jūrų muziejų galima tik persikėlus per marias keltu. Žinoma, kelto mokestis „išaugina“ edukacinio užsiėmimo kainą. Atvykti į Muziejų sudėtingiau žiemą – keltai kelia rečiau.

Įvertindami Muziejaus geografinę padėtį ir mokyklų vidaus tvarką, Lietuvos jūrų muziejaus specialistai 2010 m. parengė naują edukacinę programą mokykloms „Jūrų muziejus – Tavo mokykloje“. Šaltuoju metų laiku Muziejaus specialistai vyko į mokyklas, kur vedė užsiėmimus ir pirmokams, ir dvyliktokams. Be abejo, šie užsiėmimai kitokie nei vykstantys pačiame Muziejuje, bet perduodant informaciją arba žinią apie Jūrų muziejų stengiasi pasikviesti mokinius į ekspozicijas vos tik atšilus orams.

Jaunesniojo amžiaus moksleiviams – pirmokams, antrokams – buvo siūloma tema „Įdomioji profesija – delfinų treneris“. Užsiėmimus vedė delfinų treneriai: jie dalijosi profesinėmis paslaptimis, pasakojo, kokių asmeninių savybių reikia norint tapti jūrų žinduolių treneriu. Mokiniai taip pat sužinojo apie delfinų kūno sandarą, gyvenimo būdą, aplinką.

Kiekvieno muziejininkų apsilankymo metu į mokyklas atkeliauja ir kilnojamoji paroda „Ar Baltija saugūs namai ruoniams?“ Ketvirtųjų, penktųjų klasių mokiniams muziejininkai biologai pasakoja apie Baltijos jūros gyvūnus, ruonius, dėmesį koncentruoja į ekologinę Baltijos jūros situaciją.

Septintųjų, aštuntųjų klasių moksleiviams siūlomas užsiėmimas „Dirbdysiu laivę“. Jo metu mokiniai per dvi pamokas pasigamina istorinės Kuršių marių burvaltės – kurėno – modelį ir susipažįsta su tradiciniais pamario žvejybos būdais, žvejų prietaisais, priemonėmis.

Vyresniesiems Muziejaus istorikai pasakoja apie burlaivių epochą Lietuvoje, supažindina su didžiausia laivo katastrofa, kuri Antrojo pasaulinio karo pabaigoje įvyko Baltijos jūroje: 1945 m. sausio mėnesį vokiečių jūrinis laivinis „Wilhelm Gustloff“, kuriuo bandė išsigelbėti daugiau nei dešimt tūkstančių karo pabėgėlių iš Rytų Prūsijos, buvo nuskandintas sovietų povandeninio laivo, ir ledinėse gėlėse žuvo beveik 9,5 tūkst. žmonių.

Specializuotas edukacinių užsiėmimų paketas – tai unikali galimybė beveik visai mokyklai bent vieną dieną panirti į jūrinę temą, kuri tokia svarbi gyvenant uostamiestyje.

Organizuodami edukacinę veiklą Muziejuje ir už jo ribų bei stengdamiesi būti kuo arčiau tikslinių grupių, Muziejaus specialistai kiekvienais metais vykdo apklausas (anketavimo būdu). Praėjusiais metais buvo apklausti pedagogai, siekiant išsiaiškinti, kokių edukacinių užsiėmimų temų jie pageidauja. Klausėme, ar jie lankosi edukaciniuose užsiėmimuose, prašėme vertinti jų kokybę ir teiravomės, kas trukdo lankytis dažniau. Šiomet buvo suformuotas moksleivių tyrimas, siekiant plėsti edukacinių užsiėmimų sampratą, ugdant Muziejaus lankytojus ir stengiantis sužinoti, kaip informacija apie edukacinius užsiėmimus juos pasiekia.

Anketinė apklausa buvo vykdoma Klaipėdos miesto mokyklose. Joje dalyvavo 325 moksleiviai.

Klausėme, ar mokiniai yra lankęsi Lietuvos jūrų muziejuje, jo renginiuose, edukaciniuose užsiėmimuose. 72 proc. apklaustųjų atsakė teigiamai, 26 proc. iki šiol nėra lankęsi, 2 proc. moksleivių neatsakė į šį klausimą.

Edukacija muziejuje neapsiriboja vien tik užsiėmimais. Kiekvienas renginys Muziejuje teikia tam tikrą informaciją, kuri priklauso nuo renginio temos. Muziejaus specialistai stengiasi perteikti dalykines žinias linksmomis žaidimais. Pavyzdžiui, renginio, skirto „Muziejų nakčiai“, tikslas yra ne vien dainuojant, šokant ir kitaip linksmintis ieškoti

■ Edukacinio užsiėmimo „Kas Baltijoje gyvena?“ metu moksleiviai turi galimybę pašerti ruonius. A. Mažūno nuotrauka

forte paslėpto lobio, bet ir perduoti informaciją apie Baltijos jūros piratus. Šiuo tikslu organizuojama paskaita, vaizdo medžiagos peržiūra. Bene didžiausios ir nuotaikingiausios Muziejaus šventės – Vardynų – metu lankytojai ne tik dalyvauja vardų teikimo Muziejaus gyvūnų jaunikliams ceremonijoje, stebi įvairius pasirodymus, bet ir klauso muziejininkų-biologų pasakojimų apie įvairius Muziejaus gyventojus.

Šiandieniniame pasaulyje, kai keitimasis informacija, jos skleidimas yra greitas ir svarbus procesas, Muziejus taip pat turi į tai atsižvelgti. Informaciją apie ekspozicijas, renginius ir kitas paslaugas Muziejaus darbuotojai turi skelbti kuo plačiau ir greičiau, kad informacija visada būtų nauja ir aktuali.

Moksleiviai atsakė, kad daugiausia informacijos apie Lietuvos jūrų muziejų ir jame vykstančius renginius, edukacinius užsiėmimus jie sužino iš žiniasklaidos, draugų, mokytojų. Ne mažiau svarbi tampa Muziejaus interneto svetainė ir kiti tinklalapiai. Šiandien Muziejus turi ne tik aktyviai dirbti atnaujindamas ir kurdamas ekspozicijas – ne mažiau svarbus darbas vyksta ir virtualioje erdvėje, pildant Muziejaus tinklaraštį, socialinį tinklalapį Facebook, interneto svetainę, kuriant virtualias parodas,

galerijas. 21 proc. apklaustųjų paminėjo, kad informacijos ieško žiniatinkliuose, 18 proc. – socialiniuose tinklalapiuose, 6 proc. – pramoginiuose, 2 proc. – specializuotuose tinklalapiuose.

Moksleiviai labiausiai domisi Muziejaus renginiais ir nuolaidomis. Savanoriška ar bičiulių klubo veikla jiems ne itin aktuali. Informacijos apie edukacinius užsiėmimus ieško 19 proc. atsakiusiųjų. Lyginant atsakymus su ankstesniu klausimu, galima daryti išvadą, kad skleidžiant informaciją apie edukacinius užsiėmimus Muziejui naudingiau orientuotis į pedagogus.

Tačiau paklausti, ar gauna pakankamai informacijos apie Lietuvos jūrų muziejų, 51 proc. apklaustųjų paminėjo, kad informacijos jiems trūksta. Atsakymuose, kokios informacijos jiems reikia, 14 proc. atsakė, kad susijusios su gyvūnais (apskritai), 8 proc. minėjo žinduolius, 2 proc. – žuvis, 1 proc. – paukščius, kiti įrašė, kad norėtų daugiau sužinoti apie bičiulių klubo veiklą, savanorystę, renginius, koncertus, edukacinę veiklą, mokslą, šiaip gauti informacijos apie Lietuvos jūrų muziejų.

69 proc. apklaustųjų pažymėjo, kad norėtų Muziejuje užsiimti vienokia ar kitokia veikla. Dalis moksleivių nori padėti Muziejui (maitinti, globoti gyvūnus, savanoriauti,

■ Edukacinis užsiėmimas „Dirbdysiu laivę“. A. Mažūno nuotrauka

dirbti už atlygį, būti bičiulių klubo nariu). 22 proc. moksleivių Muziejų sieja su pramogine veikla ir nori čia plaukioti su delfiniais ar ruoniais, žaisti su kitais gyvūnais, žiūrėti programas su gyvūnais). 6 proc. apklaustųjų teikia pirmenybę pasyviai veiklai (Muziejaus lankymas, dalyvavimas ekskursijose, dalyvavimas edukaciniuose užsiėmimuose). 8 proc. norėtų užsiimti moksline veikla.

Lietuvos jūrų muziejuje edukacinės programos rengiamos pagal ekspozicinę medžiagą, šiandieninį gyvenimo pulsą ir dažniausiai yra skirtos į dalykiniam, socio-

kultūriniam ir asmenybiniam moksleivių ugdymui. Kasmet Muziejuje vedama daugiau nei 100 edukacinių užsiėmimų, kuriuose apsilanko beveik 3000 moksleivių. Muziejaus specialistai, norėdami gerinti šiuos rodiklius, turi palaikyti glaudžius santykius su mokyklų pedagogais, nuolat informuoti mokyklas, moksleivių klubus apie Muziejuje vykdomą veiklą, siūlyti mokyklų vadovams kai kurias pamokas organizuoti Muziejuje, bendradarbiauti su bendrove, administruojančia kėlimąsi per Kuršių marias ir pan.

SKAITMENINAME IR DALYVAUJAME PROJEKTE „LIETUVOS INTEGRALIOS MUZIEJŲ INFORMACINĖS SISTEMOS (LIMIS) SUKŪRIMAS IR ĮDIEGIMAS“

Rūta MAŽEIKIENĖ

Lietuvos jūrų muziejaus vyr. fondų saugotoja-direktoriaus pavaduotoja

Vismantas RAGAIŠIS

Lietuvos jūrų muziejaus sistemos administratorius

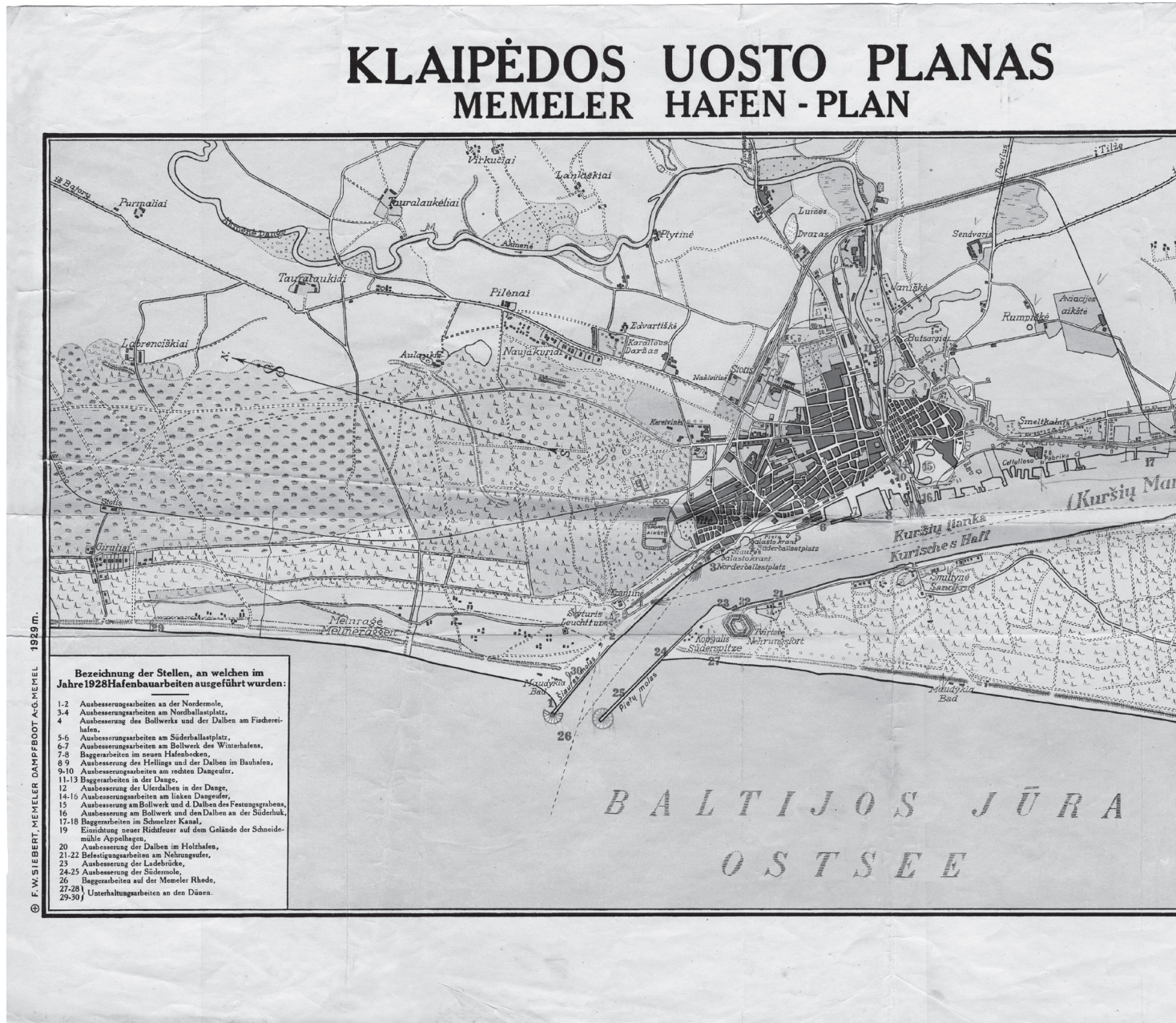

Skaitmeninės technologijos muziejams suteikia naujų galimybių ir kelia iššūkių. Keičiasi muziejinių vertybių komplektavimo, dokumentavimo, apskaitos, tyrimo ir informacijos sklaidos bei komunikavimo modeliai. Muziejai, bibliotekos ir archyvai dažnai vadina mi atminties institucijomis. Vis daugiau kalbama apie jų bendradarbiavimą. Vyriausybei patvirtinus Skaitmeninimo strategiją (2009 m. gegužės 20 d.), atminties institucijos pradėjo naują paveldo skaitmeninimo etapą, truksiantį iki 2013 metų. Keliami tikslai – kurti vientisą kultūros paveldo skaitmeninimo sistemą, užtikrinančią kultūros

paveldo objektų saugojimą, prieigą ir integravimą į bendrą skaitmeninę Europos kultūros paveldo erdvę, bei skatinti Lietuvos kultūros paveldo objektų skaitmeninimą, užtikrinant prieigą visuomenei. Kultūros paveldo skaitmeninimo tikslas – perkelti į skaitmeninę formą unikalius ir vertingus kultūros paveldo objektus bei informaciją apie juos, t. y. kaupti muziejų eksponatų, bibliotekų, archyvų dokumentų skaitmeninių vaizdų archyvą su detaliais aprašais ir jį naudoti pristatant visuomenei saugomus rinkinius. Bendrieji kultūros paveldo skaitmeninimo objektų atrankos kriterijai – unikalumas, turinys ir vertė, fizinė būklė, amžius.

■ Seminaras Lietuvos jūrų muziejuje. A. Mažūno nuotrauka

■ Klaipėdos uosto planas. Memeler Hafen-Plan

Sukūrimo data: 1929 m.

Amžius, periodas: XX a. 3 deš.

Autorius: Nežinomas autorius

Muziejus: Lietuvos jūrų muziejus

Inventorinis numeris: KJMpm4343

Skaitmen. vaizdo inv. nr.: KJMpm4343.jpg

Tipas: Planai

Sukūrimo vieta: Klaipėda (Memel)

Medžiaga: Popierius

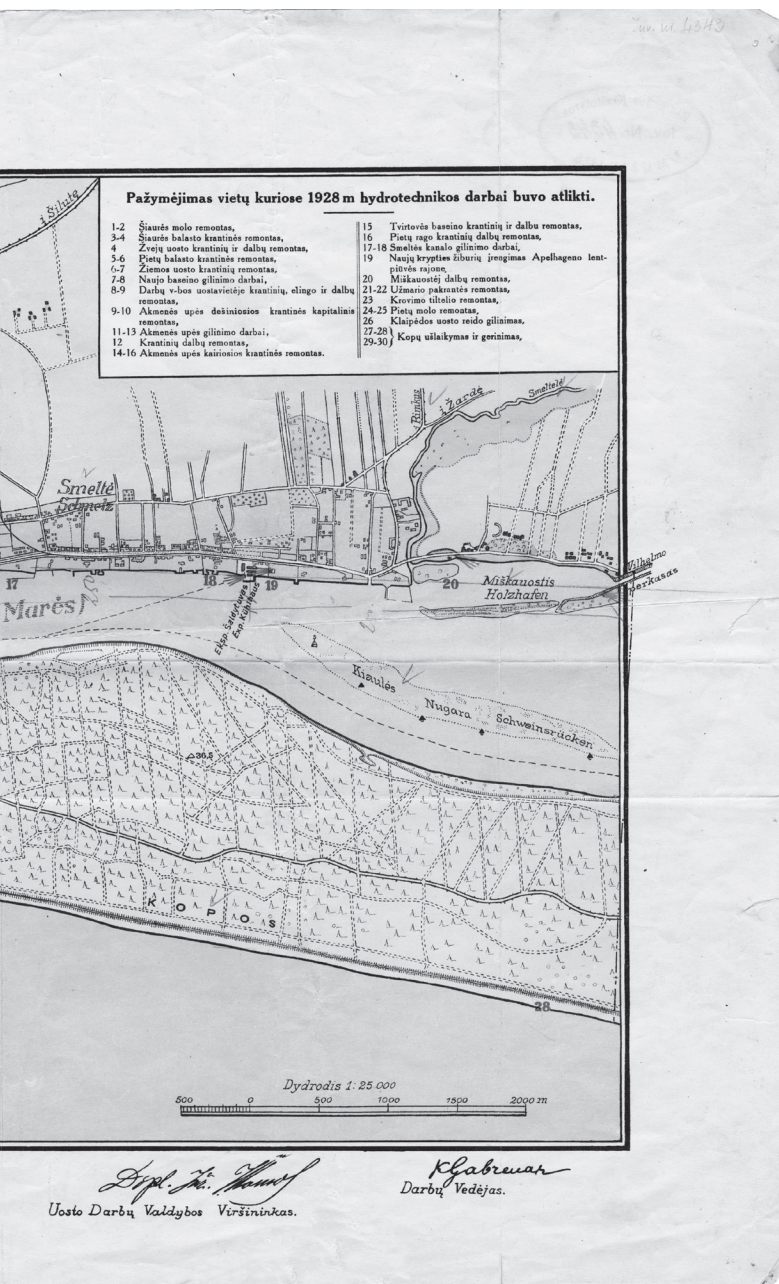
Technika: Braižymas, spauda

Matmenys: 630 x 365 mm

Aprašymas: Spalvotas planas, atspausdintas lietuvių ir vokiečių kalbomis masteliu 1:25000. Plane daugiausia vietos užima Klaipėdos miesto ir jo apylinkių pakrantė nuo Girulių iki Vilhelmo kanalo bei Kuršių nerijos šiaurinė dalis nuo Kiaulės nugaros iki Koppalio. Įplaukoje pažymėti Šiaurės ir Pietų molai. Plano viršutiniame dešiniame kampe lietuvių kalba, o apatiniame kairiajame kampe vokiečių kalba įdėti aprašai vietų, kuriose 1928 m. buvo atlikti hidrotechnikos darbai. Plano apačioje parašai: uosto darbų valdybos viršininko inžinieriaus Juozo Losinsko ir darbų vedėjo Kazimiero Gabreno.

Būklė: Patenkinama

Aprašo autorius Dainius Elertas

Šiuo metu Europos Sąjungos lėšomis kuriama Lietuvos integrali muziejų informacinė sistema (LIMIS), kuri suteiks galimybių su informacinių technologijų pagalba kaupti duomenis apie Lietuvos muziejuose saugomus eksponatus; automatizuoti eksponatų apskaitą, ją kaupti, tvarkyti ir valdyti vadovaujantis bendrais standartais; užtikrinti eksponatų duomenų keitimąsi tarp muziejų, sukuriant bendro naudojimo klasifikatorius, tezaurus, reikšminius žodžius (raktažodžius), personalijų duomenų bazes; teikti elektronines paslaugas vartotojams, norintiems gauti informacijos apie Lietuvos muziejuose saugomus eksponatus. Taip pat teikti duomenis apie Lietuvos muzie-

juose sukauptus rinkinius virtualiose Lietuvos ir pasaulio kultūros paveldo informacinėse sistemose. Bus sukurta, įdiegta ir pradėta naudoti taikomoji programinė įranga, išaugs muziejų veiklos efektyvumas ir informacijos apie Lietuvos muziejuose saugomus eksponatus sklaida. Kuriama kompleksinė informacinė sistema, kuri užtikrins: duomenų kaupimą, sisteminią, apdorojimą ir teikimą (LIMIS-M), saugojimą, eksportavimą bei importavimą iš kitų sistemų (LIMIS-C), viešinimą (LIMIS-K).

LR Vyriausybės nutarimu, projekto vykdytoju paskirtas Lietuvos dailės muziejus, kuris projekto įgyvendinimą pavedė įkurtam filialui – Lietuvos muziejų informacijos, skaitmeninio ir LIMIS centrui. 2010 m. pradžioje buvo įsteigti šiam centrui pavaldūs regionų muziejų skaitmeninio centro Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose.

Klaipėdos regiono, kuriam priskirti Klaipėdos, Palangos, Neringos miestai, Klaipėdos, Kretingos, Skuodo, Plungės, Šilutės, Šilalės rajonai, Rietavo ir Pagėgių savivaldybės, skaitmeninio centro įsikūrė Lietuvos jūrų muziejuje. Klaipėdos regiono muziejų skaitmeninio centro veiklą koordinuoja Vismantas Ragaišis.

Lietuvos jūrų muziejus eksponatus skaitmenina (fotografuoja ir skenuoja) nuo 2006 metų. Didžioji dalis suskaitmenintų eksponatų tuomet dar neturėjo išsamų kompiuterinių aprašų. Skaitmeninimas dar nebuvo suvokiamas kaip muziejinių vertybių dokumentavimo, saugojimo, tyrimo ir komunikacijos metodas. Tai buvo suprasta vėliau.

2006–2009 m. muziejus dalyvavo tarptautiniame projekte „AquaRing“, kurio tikslas – Europos akvariumuose ir jūrų muziejuose skaitmeniniu pavidalu sukaupto mokslinio pažintinio turinio apie vandenų pasaulį prieinamumas ir naudojimas. Šiam portalui Lietuvos jūrų muziejus pateikė per 1400 anotuotų dokumentų. Tai unikalios fotografijos, piešiniai, vaizdo ir kompiuterinės grafikos edukaciniai siužetai, straipsniai bei kita medžiaga iš muziejaus rinkinių.

Prasidėjus LIMIS projektui, muziejaus skaitmeninių vaizdų archyve jau buvo sukaupta per 6000 eksponatų (nuotraukų, atvirukų, piešinių, numizmatikos, dvigeldžių moliuskų kriauklių ir kt.). Buvo nuspręsta kurti ir saugoti Lietuvos laivybos istorijos bei jūrų gamtos rinkinių skaitmeninį duomenų banką, tobulinti informacijos paiešką ir naudojimą, rengiant ekspozicijas, parodas, leidinius ir teikiant paslaugas visuomenei.

Lietuvos jūrų muziejuje suburta LIMIS projekto vykdymo darbo grupė, kurią sudaro muziejininkai Romualdas Adomavičius, Romaldas Adomavičius, Dainius Elertas, Remigijus Dailidė, Rūta Mažeikienė, fotografas Alfonsas

Mažūnas, sistemos administratorius Vismantas Ragaišis. Jiems talkina Irena Mačiulaitienė, Indrė Kairytė, Kęstutis Stasiulis. Muziejininkai atrenka ir ruošia eksponatus skaitmeninimui, rengia jų aprašus, dalyvauja kultūros istorijos bei gamtos mokslo ir technikos darbo grupių veikloje, rengiant tezaurus, žodynus, reikšminių žodžių (raktažodžių) ir personalijų duomenų bazes, automatizuotą eksponatų apskaitą.

2010 m. birželio 3 d. Lietuvos jūrų muziejuje vyko LIMIS centro organizuotas seminaras „Lietuvos integrali muziejų informacinė sistema ir jai kuriami eksponatų pagaminimo/atlikimo technikų, medžiagų, laikrodžių klasifikatoriai bei archeologijos tezaurus“, birželio 4 d. – seminaras Mažosios Lietuvos istorijos muziejuje „Muziejinių eksponatų skaitmeninimas“.

Buvo parengti Lietuvos jūrų muziejaus eksponatų, bibliotekos ir archyvo dokumentų skaitmeninimo, skaitmeninių vaizdų archyvavimo ir apskaitos nuostatai.

Numatyta, kad iš LIMIS projektui skirtų lėšų iki 2012 m. rugsėjo 1 d. sukurta informacinė sistema bus įdiegta Lietuvos nacionaliniuose bei respublikiniuose muziejuose ir panaudos pagrindais bus perduota būtina kompiuterinė technika bei programinė įranga, skirta sistemai įdiegti ir funkcionuoti.

2010 m. liepos mėnesį Lietuvos jūrų muziejus gavo skaitmeninimo įrangą – tris stacionarius kompiuterius

su monitoriais, nepertraukiamo maitinimo šaltinius, nešiojamą kompiuterį, išorinę duomenų talpyklą, daugiafunkcinį spausdintuvą, projektorius, A3 formato skenerį. Taip pat gautas įrangos komplektas fotografui – fotoaparatas su priedais, fotoaparato stovas, apšvietimo įranga.

Naujuoju A3 formato skeneriu Epson 10000X su-skaitmeninti 389 eksponatai, tarp jų didelio formato planai ir brėžiniai, kurie eksponuojami virtualioje parodoje „Klaipėdos žiemos uostas 1879–1930“. Šios parodos eksponatus mato ir Europos kultūros paveldo skaitmeninės bibliotekos „Europeana“ portalo lankytojai.

2011 m. liepos mėnesį gauti ir sumontuoti baldai muziejaus skaitykloje, įrengtos trys darbo vietos regioninio skaitmeninimo centro mokymų klasei. 2012 m. pradžioje planuojama gauti kompiuterinę įrangą, dar vieną A3 formato skenerį ir fotoaparata. Čia numatoma rengti mokymus Klaipėdos regiono muziejų darbuotojams, atsakingiems už eksponatų skaitmeninimą.

Na, o jau šį rudenį tikimasi sulaukti bandomosios LIMIS versijos, kurią bus galima testuoti ir tiesiogiai susipažinti bent su dalimi programos funkcijų ir galimybių. Svarbu visiems šį darbą dirbantiems suprasti, kad skaitmeninime ne sau, o siekdami parodyti, ką turime vertingiausio, sudaryti visuomenei galimybę gauti kokybišką informaciją patogiu būdu.

ŠEIMŲ, AUGINANČIŲ VAIKUS SU SUNKIA NEGALĖ, SOCIALINIS PALAIKYMAS DELFINŲ TERAPIJA MEDICINOS, PEDA- GOGIKOS IR SOCIALINĖJE SISTEMOSE

Dr. Brigita KREIVINIENĖ

Lietuvos jūrų muziejaus muziejininkė-educologė

Apžvalginis straipsnis parengtas pagal daktaro disertaciją „The Representations of Social Support from External Resources by Families Raising Children with Severe Disability in Connection with Dolphin Assisted Therapy“, apgintą 2011 m. vasario 4 d. Laplandijos universitete, Rovaniemyje, Suomijoje.

Žmogaus, gyvenančio prie jūros, santykis su delfinais visuomet buvo ypatingas. Senovės Graikijoje ir Kretoje šis gyvūnas dažnai vaizduojamas piešiniuose, skulptūrose, mozaikose, monetose ir literatūroje. B. Macauley (2006) teigimu, dar senovės Graikijoje pastebėta, kad bendravimas su gyvūnais gerina žmonių emocinę ir fizinę būseną¹. A. All, G. Loving (1999) rašė, kad gyvūnų terapija pradėta tik XVIII a. pabaigoje². Moderniaisiais laikais žmonės delfinų nebegarbina, tačiau ypatinga ryšio tarp žmogaus ir delfino pajauta išliko. Šio unikalaus bendravimo pagrindu ir organizuojamos delfinų terapijos programos, atsiradusios prieš maždaug 50 metų JAV. Naujasis terapijos metodas sukėlė daug mokslinių diskusijų – buvo keliama klausimai pradedant delfinų naudojimo neįgalių vaikų terapijai naudingumu baigiant šio metodo etikos svarstymu.

Delfinų terapijos seansai rengiami daugelyje pasaulio šalių: JAV, Vokietijoje, Italijoje, Turkijoje, Ukrainoje, Rusijoje ir kitose. Lietuvoje delfinų terapijos seansai

nuo 2000 m. organizuojami Lietuvos jūrų muziejaus delfinariume.

Nors pasaulyje vykdoma delfinų terapija priklauso tai pačiai zooterapijos rūšiai, ji gali vadintis skirtingai ir joje taikomos individualios metodikos gali būti įvairios. Dėl šių priežasčių moksliniai tyrimai taip pat kelia daugybę diskusijų, pavyzdžiui, kaip išmatuoti delfinų terapijos poveikį neįgaliems vaikams, kaip įrodyti tyrimo duomenų validumą ar patikimumą, kaip kontroliuoti šalutinius veiksnius ir pan. E. Breitenbach et al. teigimu³, 1999–2005 m. tyrimų analizė, kurią atliko mokslininkės L. Marino ir S. Lilienfeld⁴, parodė, kad beveik visi moksliniai tyrimai turi metodologinių trūkumų. Visos mokslinės studijos rėmėsi tuo, kad analizuotas delfinų terapijos poveikis vaikų psichologinei ar medicininei būklei.

Daugelis teorijų skirtingai aiškina delfinų terapijos poveikį žmogaus organizmui. Tačiau galima išskirti tris pagrindines, kurios pasitaiko dažniausiai: pastiprinimo, smegenų bangų pokyčių ir garso poveikio.

PASTIPRINIMO TEORIJA

P. Brakes ir C. Williamson teigimu, delfinus galima panaudoti kaip stiprius stimulus siekiant pagerinti terapijos

¹ Macauley, B. L. (2006). Animal-assisted therapy for persons with aphasia: A pilot study. *Journal of Rehabilitation Research & Development*, Vol. 43, nr. 3, p. 357–366.

² All, A. C., Loving, G. L. (1999). Animals, horseback Riding, and Implications for Rehabilitation Therapy. *Journal of Rehabilitation*, July / August / September, p. 49–57.

³ Breitenbach, E., Stumpf, E., Fersen, L., Ebert, H. (2009). Dolphin-Assisted Therapy: Changes in Interaction and Communication between Children with Severe Disabilities and their Caregivers. *Anthrozoös*, Vol. 22, Issue 3, p. 277–289.

⁴ Marino, L., Lilienfeld, S. O. (2006). *Dolphin-Assisted Therapy. A Discussion Paper*, p. 1–4; Marino, L., Lilienfeld, S. O. (2007). Dolphin-Assisted Therapy: More Flawed Data and more Flawed Conclusions. *Anthrozoös*, Vol. 20, Issue 3, p. 239–249; Marino, L., Lilienfeld, S. O. (2007). Dolphin-Assisted Therapy for Autism and Other Developmental Disorders: A Dangerous Fad. *Psychology in Intellectual and Developmental Disabilities*, Vol. 33, nr. 2.

■ Delfinų terapijos metu jaučiamas ypatingas ryšys tarp vaiko ir delfino.
A. Mažūno nuotrauka

dalyvio dėmesio koncentraciją⁵. Šių mokslininkų teigimu, vaikai labai pozityviai reaguoja į delfinus ir siekia kontakto su delfiniais, todėl kontaktą naudojant kaip apdovanojimą galima pasiekti labai gerų dėmesio sukaupimo, mokymosi ar kitų sričių rezultatų.

Tuo tarpu Nathanson atlikti tyrimai ir darbo programa remiasi specialiojoje pedagogikoje gerai žinomu operantinio sąlygojimo metodu. Tyrimais buvo užfiksuotas didesnis teigiamas poveikis, kai *operantinio sąlygojimo* metodas taikomas delfinų terapijos metu⁶.

Delfinai pasižymi ypatinga savybe – gali ilgai žaisti be perstojo ir nenuvargdami, t. y. išlaikyti savo žaidybinę elgseną ilgiausiai iš visų žinduolių. Todėl seansas gali būti pritaikomas individualiai kiekvienam vaikui pagal jo poreikius, t. y. seansas konstruojamas taip, kad vaikui būtų suformuota žaidybinė aplinka, kuri turi edukacijos elementų.

Atsižvelgiant į kiekvieno vaiko ypatumus, numatomas ir konkretus terapijos tikslas. Jis gali būti susijęs su kalba, smulkiąja ir stambiają motorika, mechaniniu įsiminimu, abstrakčiu mąstymu ir pan. Nathanson teigimu, yra nustatomas individualus delfinų terapijos tikslas ir pateikiamos užduotys, kurios lavina problemines sferas⁷. Taip pat gali būti pasitelkiamos ir įvairios žaidybinės priemonės, pavyzdžiui, kamuoliai, žiedai. Kai vaikas teisingai atlieka užduotį, jis prašomas atlikti sudėtingesnę užduotį.

SMEGENŲ BANGŲ POKYČIŲ TEORIJA

Kai kurių mokslininkų teigimu, bendravimas su delfiniais gali sukelti žmogaus smegenų bangų pokyčius ir padėti

įveikti tam tikras būsenas, pavyzdžiui, depresiją⁸. Šiuos smegenų bangų pokyčius galima išmatuoti EEG prietaisu. Taip pat yra teigiama, kad dėl bangų poveikio žmogus gali geriau mokytis susidarius naujoms situacijoms⁹. Ši teorija analizuoja ir tokius vaikų su cerebrinio paralyžiaus negale pokyčius kaip spąstiškumo sumažėjimas, raumenų atpalaidavimas, geresnė fizinė koordinacija, tikslesnė smulkioji ir stambioji motorika.

GARSO POVEIKIO TEORIJA

Viena labiausiai diskutuotinių delfinų terapijos poveikio teorijų yra garso poveikio teorija. Norėdami atpažinti objektus, delfinai skleidžia ultragarso – labai aukšto dažnio garsus, viršijančius aukščiausią žmogaus girdimumo ribą. Savo skleidžiamus ultragarsinius impulsus delfinai gali valdyti ir sukelti rezonansą plaukiamojoje pūslėje¹⁰. Todėl manoma, kad delfinų skleidžiamų ultragarsinių impulsų poveikis teigiamai veikia žmogaus organizmą. Pasak teorijos šalininkų, delfinų skleidžiamas ultragaras turi mechaninį ir/arba elektromechaninį poveikį žmogaus endokrinei sistemai, teigiamai ją stimuliuoja. Kaip to rezultatas atsiradę hormonų koncentracijos pokyčiai gali būti stebimi EEG pokyčių pagrindu.

Šią poveikio teoriją labai sunku patvirtinti ar paneigti, nes paprastai delfinų terapijos dalyvio ir delfino kontaktas trunka per trumpai, kad būtų galima užfiksuoti pokyčius aparatūra. Savo veiklą šia metodika grindžia kai kurie delfinų terapijos centrai Ukrainoje ir Turkijoje.

2000 m. Lietuvos jūrų muziejuje pradėti bandomieji

delfinų terapijos seansai taip pat ieškojo savos metodikos ir pagrindimo. Patraukliausia tuo metu atrodė grįsti delfinų terapiją pastiprinimo ir teigiamų emocijų suteikimo metodika. Tačiau neatmetamos buvo ir kitos, medicininės prielaidos.

2003–2006 m. Lietuvos jūrų muziejus atliko mokslinį biomedicininį tyrimą. Šiame tyrime dalyvavo vaikai su autizmo sutrikimu (N=42), jų tėveliai, Klaipėdos universiteto mokslininkai, Jūrininkų ligoninės gydytojai. Tyrimas savo rezultatais ir metodika buvo labai panašus į vykdytus JAV mokslininkų. Šių tyrimų rezultatai buvo plačiai diskutuoti Lietuvos mokslininkų: Rugevičiaus et al.¹¹; Šostakienės et al.¹², Kreivienienės ir Rugevičiaus¹³. Šis tyrimas parodė, kad delfinų terapija yra veiksminga, saugi naudoti, bet jos poveikį ypač sunku išmatuoti. Delfinų terapija, mokslinė prasme, yra sudėtingai išmatuojama ne tik dėl nedidelių imčių, bet ir dėl tradicinių tyrimo instrumentų neįtakumo.

Iki 2007 m. visi atlikti tyrimai delfinų terapijos srityje orientavosi į psichomedicininių pokyčių matavimą. Tuo tarpu socialiniai veiksniai tiriama nebuvo, tačiau jų negalima atmesti. Dėl šios priežasties 2007–2009 m. buvo suformuotas ir atliktas šeimų, auginančių vaikus su sunkiu cerebriniu paralyžiumi, tyrimas, kuris užpildė šią spragą. Iškeltos idėjos siejosi su subjektyviais tėvų teiginiais, o tyrėjas iš anksto buvo apsirėžęs užimti analizuotos šeimų nuostatos „perteikėjo“ vaidmenį. Kitaip tariant, tyrimo metu siekta surinkti subjektyvius šeimų teiginius, nuomones, mintis.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti šeimų, auginančių vai-

kus su sunkiu cerebriniu paralyžiumi, nuostatas apie socialinį palaikymą delfinų terapija medicinos, pedagogikos ir socialinėje sistemose.

Pirminės tyrimo idėjos buvo suformuotos praktinio darbo delfinų terapijos srityje metu. Tyrimo klausimai buvo suformuoti pagal Lietuvos Respublikos neįgalųjų socialinės integracijos įstatymą (2005 m.), numatantį šeimos, auginančios neįgalų vaiką, pagalbą medicinos, pedagogikos ir socialinės sistemų lygmenyse. Papildomai buvo įtraukta delfinų terapijos sistema.

Tyrimui buvo atrinkta 10 šeimų iš 2001 ir 2004 m. suformuoto delfinų terapijos registracijos sąrašo (elektroninėje laikmenoje). Atrankos kriterijai:

- Šeima augina vaiką su sunkiu cerebriniu paralyžiumi.
- Vaiko su negale amžius – 4–15 metų.
- Delfinų terapijos sąrašuose jau registruoti nuo trejų iki šešerių metų.
- Lietuvos jūrų muziejaus organizuojamose delfinų terapijos seansuose nedalyvavę.
- Tyrime sutinka dalyvauti visa šeima, t. y. mama, tėvas ir bent du turimi vaikai. Vienas iš vaikų – turintis sunkią negalę, kitas – neturintis negalės.
- Vaikas su negale lanko ugdymo instituciją.
- Vaikas neserga epilepsija.

Atliktas kokybinis tyrimas, taikytas interviu su visa šeima metodas. Duomenys apdoroti atvirojo kodavimo būdu, naudojant turinio (kontent) analizę. Tyrimo duomenų

⁵ Brakes, P., Williamson, C. (2007). Dolphin Assisted Therapy: Can You Put Your Faith in DAT? *Whale and Dolphin Conservation Society*, Vol. 1-7.

⁶ Nathanson, D. E. (1998). Long-Term Effectiveness of Dolphin-Assisted Therapy for Children with Severe Disabilities. *Anthrozoös*, Vol. 11, Issue 1, p. 22-32;
Nathanson, D. E. (2007). Reinforcement Effectiveness of Animatronic and real Dolphins. *Anthrozoös*, Vol. 20 (2), p. 181-194;
Nathanson, D. E., deCastro, D., Friend, H., et al. (1997). Effectiveness of Short-Term Dolphin Assisted Therapy for Children with Severe Disabilities. *Anthrozoös*, Vol. 10 (2/3), p. 90-100.

⁷ Nathanson, D. E. (1998). Long-Term Effectiveness of Dolphin-Assisted Therapy for Children with Severe Disabilities. *Anthrozoös*, Vol. 11, Issue 1, p. 22-32.

⁸ Brakes, P., Williamson, C. (2007). Dolphin Assisted Therapy: Can You Put Your Faith in DAT? *Whale and Dolphin Conservation Society*, Vol. 1-7.

⁹ Birch, S. (1996). *Dolphin Therapy Effects: A Hypothesis*. Second Annual international Symposium on Dolphin Assisted Therapy [žiūrėta 2008 10 18]. Prieiga internetu <http://www.aquathought.com/idatra/symposium/96/birch.html>;
Tof, I. (1998). *Psychophysiological Mechanism of Therapeutic Dolphin - Human Interactions*. Little tree Pty. Ltd.

¹⁰ Chengwei, L., Xiaoming, H., Limei, Z. (2005). *The Study on Brain Pralylis Ultrasonic Therapy Instrument Simulating Dolphin*. Engineering in medicine and Biology 27th Annual Conference;
Vanderbilt, S. (2005). Synergy of Minds: Dolphin-Assisted Craniosacral therapy. *Massage & Bodywork: A Magazine Nurturing Body, Mind & Spirit*, October-November.

¹¹ Rugevičius, M., Kirkutis, A., Žakaitienė, A., Šostakienė, N., Kirkutyte, I. (2006). Dolphin Therapy for Autistic Children: Educational Effects. *ATEE. Spring university. Changing Education in Changing Society*, Nr. 1. Klaipėda: KU leidykla, p. 100-105.

¹² Šostakienė, N., Kirkutyte, I., Baliūnienė, J. D., Kirkutis, A., Rugevičius, M., Kreivienienė, B. (2007). Delfinų terapijos įtaka turinčių autizmą vaikų psichosocialinei reabilitacijai. *Sveikatos mokslai*, T. 17.

¹³ Kreivienienė, B., Rugevičius, M. (2009). *Delfinų terapija Lietuvos jūrų muziejuje*. Klaipėda: KU leidykla.

patikimumas užtikrintas jį konstruojant ir detalai aprašant. Patikimumas sukonstruotas: vykdant respondentų atranką, tiriant absoliučią daugumą, užtikrinant respondentų dalyvavimą duomenų apdorojimo srityje (kuriant kategorijas).

TRUMPA TYRIMO REZULTATŲ APŽVALGA

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad analizuojant medicinos, socialinę ir pedagoginę sistemas, pozityviausiai vertinama pedagoginė sistema. Šeimos teigė labiausiai vertinančios pedagogikos sistemoje užtikrinamą ilgalaikę pagalbą. Tačiau nepaisant šių rezultatų, dažnai šeimos pasakojo apie intensyviu bendradarbiavimu grįstus santykius, kurie susiformuoja su pedagogais, kai vaikas pradeda lankyti ugdymo įstaigą. Kalbant apie tolesnį kontakto su pedagogais palaikymą, tėvai pateikia informaciją, kad jiems šis kontaktas nebūtinas, nes pasitikima pedagogais. Dauguma tėvelių pateikė informaciją, kad su pedagogais jie dažniausiai galimybės susitikti pokalbio neturi.

Tyrimo metu nustatyta, kad delfinų terapija dažnai šeimų siejama su pedagoginiais vaiko pokyčiais – tikimasi, jog vaikas ims naudoti garsus, žodžius ar pirmą kartą ištars žodį „mama“. Šeimos taip pat pateikė, kad pedagogai labai teigiamai įvertino šeimų apsisprendimą dalyvauti delfinų terapijos programoje.

Medicinos sistemos teikiama pagalba taip pat buvo įvertinta gana teigiamai. Šeimos linkusios rinktis konkretų asmenį (gydytoją), su kuriuo stengiasi palaikyti ilgalaikius profesinius santykius. Vaiko su sunkiu cerebriniu paralyžiumi auginimas reikalauja nuolatinių kontaktų su medikais. Todėl kalbant apie konkrečias sistemas, šeimos pateikė labai daug susipinančių istorijų – tiek teigiamų, tiek ir neigiamų. Medicinos sistema buvo kritikuojama dėl to, kad gydytojai nesidalija su tėvais turima informacija apie vaiko būklę, elgesys atrodė emociškai šaltas, nebuvo parodyta užuojautos. Buvo viliamasi, kad kartu su medicinos sistema delfinų terapija padės pagerinti vaiko lokomocines galimybes. Šeimos dažnai pasakodavo, kad patys medikai jiems suteikia informacijos, kaip delfinų terapija gali pagerinti vaiko judėjimą.

Kaip problemiškesnę šeimų minėjo socialinę sferą. Jos minėjo, kad informacija ir techninė pagalba jiems pri-

einamesnė dėl būrimosi į nevyriausybinės organizacijas. Socialinės paramos skyrių pagalbą šeimos vertino gana kritiškai, itin buvo akcentuojamas nemandagus darbuotojų elgesys su pasiteirauti informacijos atėjusia mama ar tėvu.

Kalbant apie delfinų terapiją, ilgą laukimo laiką šeimos traktavo kaip valstybės nesirūpinimą neįgalųjų klausimais, t. y. buvo teigiama, kad šeimos nebuvo anksčiau pakviestos dalyvauti seansuose dėl aplinkos nepritaikymo ir menkų investicijų programos plėtrai. Kitas tėvų aiškinimas, kodėl delfinų terapijos seansai sunkiai pasiekiami, buvo supratimas, kad jų „*vaikas ne tiek stipriai serga*“.

Šeimos, kurios dalyvavo tyrime, per trejus–šešerius metus, laukdamos delfinų terapijos, išbandė labai daug pačių įvairiausių pagalbos metodų. Tačiau pakvietus dalyvauti delfinų terapijos projekte labai apsidžiaugė ir teigė pirmą kartą suvokusios, kad „*yra kažkam reikalingos*“. Didžiulis šios programos siekis yra pagrįstas mąstymu, kad delfinai „tokius“ vaikus supranta geriau nei žmonės.

DISKUSIJA

Pirmasis socialinis šeimų, auginančių vaikus su sunkia cerebrinio paralyžiaus negale, tyrimas atskleidė egzistuojantį stiprų ryšį tarp pagalbos sistemų Lietuvoje: medicinos, pedagogikos, socialinės ir delfinų terapijos. Šio tyrimo siekis jokiū būdu nėra prilyginti delfinų terapiją didelėms formalioms sistemoms. Tačiau ateityje delfinų terapijos idėją planuojama išvystyti iki kompleksinio šeimos terapijos centro įsteigimo. Šis centras gali tapti papildoma socialinės paramos sistema, kuri ne dubliuos formalią pagalbą, bet orientuosis į psichosocialinę šeimos pagalbą.

Taigi konceptualizuojant delfinų terapiją kaip psichologinio-socialinio poveikio šeimai metodą, būtina gilinti tyrimus šioje srityje, atskleidžiant šeimos sistemos sąveikas, pvz., kaip, kintant psichosocialiniams vieno šeimos nario veiksniams, keičiasi streso išgyvenimas kasdienėse situacijose.

Pirmasis socialinis tyrimas iliustravo tyrimuose anksčiau neaptartų socialinių veiksnių svarbą. Šeimos, atvykstančios į delfinų terapiją, turi savo individualias patirtis kitose pagalbos sistemose, todėl dažnai delfinų terapijos prasmė glūdi ne tik konkreta dalyvio seansuose, bet yra ir pačios šeimos supratimas sistemų perspektyvoje.

TRYS MUZIEJAUS MATOMUMO PASLAPTYS: VEIK, KURK, DALINKIS

Nika PUTEIKIENĖ

Lietuvos jūrų muziejaus Ryšių su visuomene skyriaus vedėja

Režisierius Gytis Padegimas yra pasakęs, kad „tik žmonių bendrumas, solidarumas yra pagrindas kurti kultūrą ir ją išlaikyti. Atskiras kūrėjas gali užsiimti menine raiška, bet jeigu nėra sklaidos per visuomenę, kūryba lieka hermetiška ir netampa bendros kultūros apytakos dalimi.“

Viešieji ryšiai Lietuvoje yra jauna veiklos sritis, atsiradusi tik po Nepriklausomybės atkūrimo. Pirmosios jos užuomazgos formavosi užsienio kapitalo įmonėse arba atstovybėse, kurioms struktūros standartas buvo „nuleidžiamas iš viršaus“ – iš Vakarų, kur įmonės įvaizdžio kūrimas ir palaikymas yra sudėtinė veiklos dalis, turinti svarią įtaką pardavimui.

Kas gi yra viešieji ryšiai muziejuje, kur pagrindinis veiklos rodiklis yra ne finansai, o lankytojų skaičius? Renginiai, pranešimai spaudai, spaudos konferencijos, vidinė komunikacija ar kažkas kita? Atsakymas paprastas ir kartu sudėtingas: visa tai yra viešieji ryšiai. Bet yra ir subtilesnių šių ryšių apraiškos formų. Beveik nematomų arba galbūt sunkiai įspraudžiamų į tam tikrus jau sustabarėjusius stereotipus.

AR PARODOS PAVADINIMAS JAU YRA VIEŠIEJI RYŠIAI?

Ar parodos pavadinimas yra viešieji ryšiai? Jūs man atsakysite, kad nieko panašaus – pavadinimas yra sudėtinė klasikinės muziejinkystės dalis. Juk parodos visada turėjo pavadinimus, kai dar ir jokių ryšių nebuvo.

Meskimakį į lietuviškų parodų, kurias rengė muziejai per pastarąjį dešimtmetį, pavadinimus: „Krikščionybė Lietuvos menė“, „Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė ir Rusija XII–XVIII a.“, „XVI–XIX a. portretai“, „Suvalkijos etnokultūrinis palikimas“, „1863 m. sukilimas – 145“, „1928-ieji – naujas etapas Lietuvos kryždirbystėje“...

Šią pavadinimų virtinę galima būtų tęsti ir tęsti. Tikrai

nenoriu pasakyti nieko blogo apie šias parodas. Manau, kad jos buvo turiningos ir prasmingos. Tačiau, mano manymu, jose trūko vieno dalyko, vienos smulkmenos... – pavadinimo. Vietoj pavadinimo buvo apsiribota temos suformulavimu. T. y. buvo atidaryta saldinių parduotuvė, nepasirūpinus jos iškaba. O juk muziejus ar paroda saldinių nesūlo, o rengia intelektualius produktus. Norint jais sudominti, reikia intriguoti, gražiai supakuoti, skambiai pavadinti, išrinkus įdomiausius momentus, kitaip tariant, razinas, sukurti istoriją – pranešimą spaudai.

Pažiūrėkim, kaip puikiai viešuosius ryšius supranta verslininkai, na kad ir siūlantys savo paslaugas muziejams. Štai muziejinės įrangos gamintojai vilioja mus susipažinti su ekspozicija „Menas saugoti meną“.

Paprasta, išradinga ir patrauklu. Patrauklu mums, tikslinei grupei. Kelia pasitikėjimą, bendrystės jausmą.

Dažnai parodos pavadinimas klaidingai formuluojamas, labai oficiozinis ir šaltas, norint įtikti valstybiniam projekto finansuotojui arba apskritai taip parodant temos rimtumą ir solidumą.

Tačiau tokie pavadinimai yra arogantiški ir atstumiantys. Taip, jie rodo, kad institucija uoliai saugo paveldo ar meno relikthus. Tačiau kartu atskleidžia ir institucijos santykį su visuomene. Tas santykis iš šalies atrodo taip: mums visiškai nesvarbu, ar kas susidomės paroda. T. y. muziejus užmiršta apie savo pareigą būti ne tik kultūros saugotoju, bet ir laidininku. Institucija, kuri ne tik kaupia, saugo ir puoselėja, bet ir propaguoja tam tikrą kultūrą. Arogantiškas pavadinimas aiškiai parodo mūsų nuostatą, kad paroda skirta tam tikro išsilavinimo, smarkiai edukuotiems žmonėms. Iš esmės – elitui. Kultūrinio elito sluoksnelis Lietuvoje yra toks plonytis, kad kurdami parodas tik jam muziejai niekaip negalėtų pateisinti savo misijos ir egzistencijos. Mūsų misija – tą sluoksnelį formuoti, pritraukti vis daugiau lankytojų į savo sales. Juk, kaip teigia naujosios

■ Lietuvos jūrų muziejaus parodoje „SOS. Nelaimė jūroje“ liesti galima viską. A. Mažūno nuotrauka

muzeologijos – kultūrinio judėjimo ir mąstymo – atstovai, muziejai turi sau kelti didelį tikslą – tobulinti visuomenę remiantis paveldu.

Norėčiau pateikti ir puikių, kūrybingų, įkvėpiančių parodų pavadinimų pavyzdžių. Argi nežadina vaizduotės ir emocijų „Vytauto Kasiulio rojaus sodai“, taip, atrodo, ir kviečiantys į juos užsukti. Ar neintriguoja ir netraukia pažinti nežinomo reiškinių „Gyvenimas virš vandens: 10 metų Luokesių ežero archeologiniams tyrimams“? Beje, šis pavadinimas yra neblogas pavyzdys, kaip galima sutalpinti kartu ir temą, ir apibendrinančią metaforą.

■ Paroda „SOS. Nelaimė jūroje“. A. Mažūno nuotrauka

Parodos pavadinime atsispindi ne tik tema, jame gali glūdėti ir užslėptas veiksmas. Kaip kad kitame M. K. Čiurlionio muziejaus projekte „Menas + Menas bendrauti“. Šiuo atveju buvo pasiūlyta nauja parodos įgyvendinimo koncepcija: neapsiribota tradiciniu eksponatų pateikimu – įprastu stebėjimo metodu, į meninį vyksmą buvo įtraukti ir parodos lankytojai. Tokioje parodoje-akcijoje 2003 metais dalyvavo ir Jūrų muziejus su plaukiojančiu eksponatu kurėnu. Tarp-tautinis projektas „Kurėno sugrįžimas“ tais metais buvo vykdomas Kaune. Kurėnas Nemunu iš Kauno plaukė iki Kuršmarių. Kolegos iš M. K. Čiurlionio dailės muziejaus teigė, kad šiandieninėje meninėje kultūrinėje situacijoje tradicija savaime kelia tik laikiną susidomėjimą, todėl būtinas konceptualus požiūris į ją. Todėl kartu su moksleiviais, remdamiesi Jurgio Mačiūno idėjomis, jie sukūrė ir išplukdė meninį objektą – žuvį, akcentuodami ne tik metaforišką ryšį su senosios kultūros paveldu (kurėno paskirtimi, to meto žvejų buitimi), bet ir su istorija, gamta bei žmonėmis.

PARODOS PAVADINIMAS ATSPINDI KONCEPCIJĄ

Mestelkim žvilgsnį į Vakarų muziejininkus, pažiūrėkim, kaip formuluoja parodų pavadinimus jie.

Parodą „Fatališkas potraukis“ 2003 metais pasauliui pasiūlė CASTEX – Europos gamtos istorijos muziejų tinklas.

Tai tarptautinė kilnojamoji paroda apie gyvūnijos karalystės meilės kalbą. Gyvūnai, norėdami suvilioti priešingą lytį, išradingai naudoja įvairias taktikas: skleidžia dvokiančius glitėsius, šoka purvinus šokius ar gieda seksualias serenas. Paroda orientuota ne į poravimosi momentą, bet skirta pristatyti gundymo menui. Lankytojai turi galimybę iš arti įsižiūrėti į 100 gyvūnų rūšių meilę, pradedant išdidžiais povais baigiant pretenzingais stručiais.

Na štai, kokių aštrių, nepatogių ir netgi nepadorių temų nebijo mūsų kolegos iš Vakarų. Tai rodo, kad viešieji ryšiai dažnu atveju yra ne tik parodos pavadinimo, bet ir temos pasirinkimas. Ko gero, Lietuvoje labai sunkiai judama nuo klasikinio, griežto, tik didžiai išsilavinusiems žmonėms skirto muziejaus prie demokratiško, atviro ir net nė daktarinės disertacijos neparąšiusiems žmonėms suprantamo muziejaus. Muziejaus, kurio salių prižiūrėtojos arba net Lankytojų aptarnavimo skyriaus darbuotojos teigia, kad norint suprasti, apie ką pasakoja ekspozicija, būtina užsisakyti ekskursijos vadovą. Kodėl mes kuriame nebylias ekspozicijas, juk gyvename XXI amžiuje, kai technikos laimėjimai tokie, kad įgalina prakalbinti net mumijas? Negi mūsų muziejai yra tokie turtingi, kad leidžia sau prabangą salėse turėti dvigubas nebylias ekspozicijas. Vienos – paslėptos už vitrinų, kitos – armija pono Byno tipo rūsčių prižiūrėtojų, kurios kaip automatai kartoja vienintelę frazę – eksponatus rankomis liesti draudžiama. Juk jos, kaip ponas Bynas, tik sėdi ir žiūri į eksponatus.

Dažnai atsvarą tokiai oficialiajai muziejinkystei gali rasti nedideliame, pusiau oficialiame provincijos ar kaimo muziejėlyje, kurį prižiūri tikras tų eksponatų rinkėjas ir saugotojas, puikiai pažįstantis kiekvieną daikčiuką, žinantis jo ir žmogaus, pas kurį tas eksponatas buvo, istoriją. Tokiu keliu, matyt, turėtų judėti ir didieji muziejai: jeigu nesugebam prakalbinti eksponatų, tai prakalbinkim juos prižiūrinčius žmones.

NEPLANUOTOS PARODOS. VARGAS AR NAUJI ATRADIMAI?

Net parodų planavimas gali turėti tam tikrų viešųjų ryšių aspektų. Sudarydami parodų planą vieneriems, trejiems ar penkeriems metams, palikime jame vietos ir nenumatytoms parodomoms. Toms, kurių atsiradimą lems tam tikros aplinkybės.

Tokia neplaninė paroda apie žūtbūtinį jūros ir žmogaus santykius „SOS. Nelaimė jūroje“ buvo parengta Jūrų muziejuje šią žiemą. 2009 metų rudenį atviroje jūroje

užsiliepsnojo ir sudegė keltas „Lisco Gloria“. Jūrų muziejus nusprendė surengti parodą karštais šios nelaimės pėdsakais. Parodos rengimas buvo puiki proga panaudoti nepagrindiniame fonde esančius eksponatus. Kartu tokia paroda yra ir priminimas muziejinkams, kad istorija tampa kiekviena prabėgusi minutė ir kad šiandieninių faktų fiksavimas bei dokumentavimas leidžia sukurti prielaidas mažiau iškraipyti juos ateityje.

Žinau, kad muziejams dar dažnai nedrąsu būti socialiai aktyviems, kad dažnai mums kyla klausimas: ar tai mes turėtume daryti, kaip tai atrodys kitiems, ir pan. Bet nugalėdami šiuos muziejinio elgesio stereotipus, mes artėtume prie socialiai aktyvaus muziejų santykio su savo bendruomenėmis, kai muziejus stengiasi kalbėti apie tai, kas aktualu aplink jį gyvenantiems ir dažniausiai jį išlaikantiems žmonėms. „SOS. Nelaimė jūroje“ yra tokios veiklos pavyzdys. Ar jis pasiteisino? Tikrai taip. Sulaukėm tiek jūrinės bendruomenės dėmesio atidarymo metu, tiek žiniasklaidos susidomėjimo, tiek aktyvaus lankymo.

Ši paroda laužo ir kitus klasikinės muziejinkystės stereotipus: praktiškai viską joje liesti galima. Galima net įsitaisyti gelbėjimo valtyje ar paragauti itin kaloringo maisto iš išsigelbėjimo rinkinio. Įspūdį stiprina dideliame ekrane rodomi „Lisco Gloria“ gaisro jūroje vaizdai ir garsinis fonas: audros šniokštimas, žuvėdrų klyksmai, pagalbos signalo šaukiniai. Taigi ši paroda vertinga ne neįkainojamais ar itin retais eksponatais, o socialine prasme – leidžia tiesiogiai susipažinti su tais daiktais, kurie naudojami ekstremalios nelaimės atveju, atlieka praktinę-educacinę funkciją. Ir kartu rodo muziejaus bendruomeniškumą – jo reakciją į tai, kas svarbu jūrinei bendruomenei.

Viešųjų ryšių specialistas muziejuje yra, turi būti ta rišamoji medžiaga, tas cementas, kuris gali bendruomenės, visuomenės ir muziejaus interesus sulieti, sujungti į viena. Keisti dažnai arogantišką mokslo darbuotojų požiūrį į mokslo, istorijos populiarinimą. Sudarydami parodos darbo grupę, neapsiribokite vien siauros srities specialistais, pasikvieskite ir žmonių iš šalies, kurie padės interpretuoti mokslo faktus, rasti sąsajas tarp mokslo ir bendruomenei aktualių problemų. Grįšiu vėl prie pavadinimo: nebijokite intriguojančių pavadinimų, jie atkreipia žiniasklaidos dėmesį, intriguoja būsimus lankytojus. Įsivaizduokite, kad jūsų paroda – tai romanas, kurio pavadinimas slepia mįslę, paslaptį ar paprasčiausiai yra komiškas ar daugiaprasmis. Bandykite pavadinimus su savo šeimos nariais. Juk, ačiū Dievui, jie nevisada – muziejinkai, ir į pavadinimą reaguos taip kaip eilinis žmogus iš gatvės.

Be abejo, pavadinimas yra tik etiketė. Už jo slepiasi koncepcija, pavadinimas iš jos ir turi išplaukti, koncepcijos briauna jame turi, it gerai nugludintas deimantas, spindėte spindėti ir traukti.

KRAUJAS, SEKSAS, PINIGAI IR ... MUZIEJUS

Ilgai diskutavome su kolegomis dėl kito mūsų parodos pavadinimo – „Elegantiškas žudikas“. Tas žudikas – tai jūrų moliuskas kūgenis. Bet kuris laikraštininkas pasakys paprastą formulę, kad žmogų visada domina trys dalykai: kraujas, seksas ir pinigai. Anksčiau minėta belgų paroda „Fatališkas potraukis“ apeliuoja į sekso temą, o mes ryžomės intriguoti lankytojus mirties tema. T. y. pristatyti biologinį objektą, eksponatą, aštriausio santykio su žmogumi kampu. Taip buvo parengtas provokuojantis pasakojimas apie jūrų moliuską kūgenį, akcentuojant ne tik labai gražią kriauklę, bet ir... geluonį. Parodoje pateikiama kūgenių rūšinė įvairovė, paplitimas, aiškinama, kaip veikia ir medicinoje yra pritaikomi jo išskiriami nuodai. Stendinis pasakojimas formuo-

jamas remiantis ta pačia mirties tema: Kaip jis žudo? Ką jis žudo? Kur jis žudo? Per kiek laiko jis nužudo? Kaip jis gydo? Ir baigėme aukštesne nata – „Žudantis grožis“, pasakojančia apie iš kūgenio kriauklės gaminamus papuošalus.

Paroda „Elegantiškas žudikas“ informuoja lankytoją ir kartu ugdo gamtosauginį požiūrį. Kūgenis žmogui yra visiškai nepavojingas iki to momento, kol homo sapiens nepasilenkia pajūryje prie įstabaus grožio kriauklės ir net nepagalvojęs, kad įmantrių formų kiautas gali būti kažkieno namai, paima jį. Tada jau kūgenis gindamasis, o ne todėl, kad norėtų praryti tūkstančius kartų už jį didesnę žmogų, smeigia geluonį ir sušvirksčia itin stiprių nuodų, paralyžiuojančių per keletą minučių. Kūgenis kartais vadinamas cigaretine kriaukle, nes nuo nuodų patekimo momento iki mirties žmogus spėja tik... surūkyti cigaretę.

Norėdami parodyti moliusko sandarą ir ypač – dūrio mechanizmą, nuolatinio mūsų muziejaus pagalbininko skulptoriaus Danieliaus Sodeikos paprašėme pagaminti keletą šimtų kartų padidintą kūgenio modelį su veikiančiu geluonies mechanizmu, kurį gali išbandyti kiekvienas lankytojas.

■ Kruizinių laivų terminale eksponuotą parodą „Jūros pašaukti“ aplankė šimtai Jūros šventės svečių. A. Mažūno nuotrauka

KILNOJAMOSIOS PARODOS – PAPRASTAS BŪDAS PARODYTI SAVE

Kitas svarbus momentas plėtojant muziejaus viešuosius ryšius, susijusius tiesiogiai su eksponatais ir rinkiniais, – kilnojamosios parodos. Jos, be abejonės, gali padėti skleisti informaciją apie muziejų tiek šalies viduje, tiek tarptautiniu mastu. Tai puikus, palyginti nebrangus ir tikrai efektyvus būdas stiprinti muziejaus vardo žinomumą, pristatyti savo kolekcijas ar formuoti visuomenės nuomonę apie tam tikrą temą. Jūrų muziejus turi keletą parodų, kurios atlieka šią misiją, puikiai atskleidamos muziejaus rinkinio įvairiapusiškumą.

Paroda „Kopgalio paukščiai“ – tai trisdešimt įspūdingų fotografijų, kuriose užfiksuotas didingas ir jaudinantis reiškinys – paukščių migracija pajūryje. 30 sustabdytų akimirkų, kai Kopgalis tampa keliu šimtams tūkstančių paukščių, rudenį skubančių iš šiaurės į pietus, o pavasarį vėl grįžtančių tuo pačiu keliu. Trisdešimt Kopgalio atvaizdų, kai jis atgyja nuo įvairių rūšių tilvikų, ančių, kirų, žuvėdrų, ir pajūrio gamta suskamba įvairiabalsiu kikiliu, devynbalsiu, pečialindų, tošinukių, strazdų ir kitų giesmininkų choru. Juos užfiksavo Akvariumo skyriaus vedėjas Saulius Karalius. Visos nuotraukos yra eksponuojamos atskirame mobiliame stende. Paroda buvo eksponuota ir Klaipėdos autobusų stotyje.

Kita gyviesiems mūsų eksponatams delfinams skirta paroda „Vandens ženklai“ – penkiolika delfinų nupieštų paveikslų. Ji traukdama žiniasklaidos dėmesį sėmingai keliauja ne tik po Lietuvą (buvo ir Vilniaus rotušėje), bet jau eksponuota ir Pasaulinio vandenyno muziejuje Kaliningrade, Gamtos muziejuje Rygoje, dabar ją galima pamatyti Rėzeknės muziejuje, keliems mėnesiams į priekį ją yra užsisakę jau keli Latvijos muziejai. Latvija – viena iš tikslinių muziejaus lankytojų rinkų, tad ši paroda – tai puikus ir beveik nieko nekainuojantis būdas priminti apie muziejų ir paskatinti jame apsilankyti tam, kad gyvai galima būtų pamatyti, kaip delfinai piešia. Ir net – įsigyti piešinį. Po Latviją ši paroda keliauja jau mums nedalyvaujant – ją atsiveža patys vietos muziejai.

Dabar mūsų muziejuje yra eksponuojama precedento Lietuvoje neturinti kilnojamoji paroda „Viena jūra – keturios istorijos“. Ši paroda vainikuoja trejus metus vykdomą tarptautinį projektą „SeaSide“ (jis yra iš dalies finansuojamas Pietų Baltijos tarpšieninio bendradarbiavimo pro-

gramos). Jūrų muziejus dalyvauja jame kartu su keturiais muziejais iš Lenkijos, Vokietijos ir Švedijos.

Projektinės lėšos dažnai yra galimybė muziejams įgyvendinti savo ambicingus planus. Pirmą kartą Lietuvos istorijoje parodą rengė net keturių valstybių muziejai. Nors kiekvienos šalies muziejus rinkosi tai, kas jam aktualu, buvo nuspręsta, kad jungiamoji grandis yra Baltijos jūra. Kilnojamoji paroda jau buvo eksponuojama Rostoko jūrų muziejuje, Lenkijos jūrų muziejuje Gdanske ir Karlskronos jūrų muziejuje.

PARODOS UŽ MUZIEJAUS SIENŲ

Viešųjų ryšių funkciją puikiai atlieka ne tik kilnojamosios, bet ir ne muziejuje rengiamos stacionarios parodos. Pernai per Jūros šventę pirmą kartą išdrįsime kruizinių laivų terminale įkurdinti įspūdingą parodą „Jūros pašaukti“. Ši paroda po atviru dangumi priminė Lietuvos valstybės tapsmą jūrine šalimi ir pasakojo apie pirmuosius jūrininkus, nusprendusius savarankiškai žengti jūrų vilkų keliais. Mūsų įdėtos pastangos pasiteisino su kaupu: paroda buvo akcentuota Jūros šventės atidarymo metu, ją pamatė tūkstančiai klaipėdiečių ir svečių. Šiomet toje pačioje vietoje vėl rengiame parodą iš mūsų fondų, skirtą Lietuvos nacionalinio laivyno pradžiai.

Tokios parodos yra patriotinės, stiprinančios Lietuvos, kaip jūrinės valstybės, įvaizdį ir sampratą. Po 2010 metų Jūrų muziejus tapo oficialiu Jūros šventės partneriu. Esu tikra, kad prie pripažinimo prisidėjo ir paroda „Jūros pašaukti“. Muziejaus renginiai sudaro šios šventės šerdį, epicentrą, be kurio šventė liktų tik fejerverkai, populiarioji muzika ir marios alaus. Aktyvi muziejaus pozicija miesto gyvenime rodo jo artimumą bendruomenei, jos problemų ir lūkesčių supratimą, leidžia kurti pozityvų įvaizdį ne tik potencialių lankytojų akyse, o kas ne mažiau svarbu – ir lėmėjų bei rėmėjų akyse. Tikimės, kad vieni, skirstydami projektinės lėšas, įvertina muziejaus gebėjimą neužsidaryti tarp keturių sienų ir būti socialiai aktyviu bei naudingu bendruomenei. Antrieji, remdami muziejų, gauna galimybę kurti pozityvų savo įmonės įvaizdį.

Norint, kad muziejus būtų matomas, lankomas ir vertinamas, reikia tik trijų paprastų dalykų: daug ir kūrybiškai dirbti, ir – svarbiausia – nepamiršti dalintis tuo, kas sukurta, su greta esančiais.

MUZIEJAUS PREKĖS ŽENKLAS AR ETIKETĖ? LIETUVOS JŪRŲ MUZIEJAUS ATVEJIS

Vaiva LANKELIENĖ

Lietuvos jūrų muziejaus Tarptautinių ryšių ir projektų valdymo skyriaus vedėja

PREKĖS ŽENKLO SAMPRATA

Pati sąvoka „prekės ženklas“ praeityje daugiausiai taikyta tik plataus vartojimo prekėms, šiandien prasiskverbė į visas visuomenės gyvenimo sferas ir gali būti lengvai pritaikoma ne tik socialinėms įmonėms, bet ir kultūrinėms organizacijoms, tame tarpe ir muziejams. Tačiau pagrindinė problema yra ta, kad tas pasenęs ir naujus įsitikinimas, jog prekių ženklai gali būti taikomi tik komercijai, vis dar tebeegzistuoja. Vis dar gajus stereotipas, kad „prekės ženklas“ apima tik grafinius ir žodinius simbolius, kurie gali būti įregistruoti ir apsaugoti. Vakarų šalyse jaus seniai įvyko milžiniškas persiorientavimas nuo gamybos į paslaugų sritį ir prekių ženklai pradėjo vaidinti didelį vaidmenį rinkoje, kur vartotojams suteikiama galimybė rinktis, o jų poreikius vis sunkiau patenkinti. Dažniausiai yra diskutuojama apie prekių ženklų socialinę vertę komerciniame sektoriuje, tačiau ne pelno sektoriuje prekių ženklai taip pat kuria vertę visuomenei įgalindami kultūros organizacijas efektyviai siekti savo tikslų. Tai susiję su pasitikėjimu – esminiu prekės ženklo stiprybės bet kuriame sektoriuje komponentu.

Šiandien egzistuoja įvairių prekės ženklo apibrėžimų ir apibūdinimų, pradedant nuo siauros apibrėžties, kad prekės ženklas yra *žodžių ir simbolių kombinacija, naudojama apibūdinti vienos įmonės prekėms ir atskirti joms nuo konkurentų¹ ar pavadinimas, sąvoka, ženklas, simbolis, brėžinys ar jų derinys, kuriais siekiama pažymėti vieno ar kelių įmonių prekės ar paslaugas ir taip išskirti jas iš konkurentų pasiūlymų²* ir baigiant plačios apimties prekės ženklo sąvokos apibūdinimu, teigiant, kad *prekės ženklas yra mišrios kilmės kūrinys, išimtinai skirtas parduoti produktą ir savarankiškai iš vis neegzistuojantis³* bei, kad *prekės ženklas yra išskirtinis, patikimas pažadas vartotojams⁴*.

Apibendrinus visus egzistuojančius prekės ženklo apibrėžimus, galima teigti, kad tai nėra vien tik simbolis, pavadinimas ar grafinis ženklas. Tai įvairių elementų, tiek fizinių, tiek emocinių, tiek estetinių junginys, kuris suformuoja vartotojo sąmonėje specialų suvokimą bei suteikia šiam suvokimui papildomą vertę.

Tačiau neužtenka tik sukurti prekės ženklą. Jį reikia nuolat palaikyti, papildyti ir plėtoti. Sugebėjimas sukurti, išlaikyti bei stiprinti savo prekės ženklo įvaizdį, plėsti jo ribas yra svarbiausi rinkodaros specialistų užduotis ir tikslas.

Stiprus prekės ženklas, apimantis tiek organizacijos išorinius komunikacijos kanalus, tiek vidinius, yra puiki galimybė įtvirtinti savo pozicijas vartotojų sąmonėje, tokiu būdu stiprinant savo pozicijas hiperkonkurencingoje rinkoje.

PREKĖS ŽENKLO ISTORIJA

Pats žodis „brand“ („prekės ženklas“) yra kilęs iš senovės norvegų kalbos žodžio „brandr“, kuris reiškia „deginėti“. Turėdamas šią prasmę, jis pateko į anglų – saksonų kalbų grupę. Pirmykščiai žmonės savo gyvulius žymėdavo išdegindami žymę. Vėliau prekeiviai, pagal šiuos įdagus atskirdavo vieno ūkininko gyvulius nuo kito. Geros reputacijos ūkininko gyvuliai turėjo didesnę paklausą, tokiu būdu ir pati žymė padėdavo atskirti geros kokybės gyvulius nuo prastesnės. Tokiu būdu buvo suvokta prekių ženklo, kaip pasirinkimo vadovo nauda: vaidmuo, kuris nėra pakitęs iki šių dienų.

Vieni pirmųjų prekės ženklų naudojimo masinės gamybos prekėms įrodymų yra puodžių pirštų anspaudai ant savo gaminių. Pirmieji prekių ženklai buvo vaizdiniai, kadangi retas kuris žmogus mokėjo skaityti ir vaizdas buvo geriausia forma ne tik informuoti, bet ir perduoti žinią, pranešimą vartotojui apie naudą, kurią jis

turės įsigydamas konkrečią prekę ar paslaugą.

Visų laikų dailininkai savo darbus ženklindavo asmeniniais simboliais, kurie niekur ir niekada nebuvo oficialiai registruoti. Šiandien tokiu būdu pažymėti darbai (paveiks-lai, plakatai, ofortai, eskizai ir kt.) liudija autorystę, darbo autentiškumą ir rinkoje įgyja didelę materialinę vertę.

XVII a. ir XVIII a., kaip Prancūzijoje ir Belgijoje prasidėjo porceliano, baldų ir gobeleno masinė gamyba, karalių globojamos gamyklos vis dažniau pradėjo naudoti savo žymenis kokybei bei kilmei pažymėti.

Tačiau prekių ženklų naudojimas plačiu mastu yra daugiausiai susijęs su XIX a. pab. ir XX a. per. prasidėjusia pramonės revoliucija. Tik po Antrojo pasaulinio karo prasidėjo tikrasis prekių ženklų klestėjimo laikotarpis. Siekdamas įsivirtinti rinkoje, įmonės savo produktus ėmė žymėti skambiais, originaliais, lengvai įsimenamais simboliais, kuriuose stengėsi nurodyti ne tik produkto paskirtį, bet ir jį pagaminusios įmonės pavadinimą.

PREKĖS ŽENKLO FUNKCIJOS

Siekiant suvokti, kodėl prekės ženklai pastaraisiais metais tampa vienu svarbiausiu rinkodaros įrankiu ne tik komercinėms organizacijoms, bet ir socialinio bei kultūrinio lauko veikėjams, būtina išskirti pagrindines prekės ženklo funkcijas, kurios yra svarbios pirkėjui (vartotojui):⁵

- prekės ženklas užtikrina kokybę ir sumažina pirkimo riziką (perkant to paties prekės ženklo produktus pirkėjas žino, kad visada gaus tokią pačią kokybę);
- prekės ženklas palengvina atranką (tai paprastas būdas padėti vartotojams įsiminti tam tikro produkto charakteristikas ir atpažinti tą produktą tarp kitų prekių);
- prekės ženklas suteikia pasitenkinimą, simbolizuo-damas tam tikrą įvaizdį (kai kurie prekės ženklai rodo jų vartotojų statusą, gyvenimo būdą, stilių)

Prekės ženklo funkcijų suvokimas kultūros lauko operatoriui ženkliai padėtų kurti sėkmingą prekės ženklą ar plėtoti jau turimą. Sėkmingas ir lengvai atpažįstamas kultūros operatoriaus prekės ženklas ne tik didina jo žinomumą, bet ir padidina ekonominę naudą, ugdo lojalius klientus (vartotojus), didina pačios organizacijos vertę.

PREKĖS ŽENKLO VERTĖS KŪRIMAS IR VALDYMAS

Kiekvienas prekės ženklas yra apibūdinamas konkrečiomis savybėmis, dar kitaip vadinamomis funkcinėmis ir emocinėmis asociacijomis, kurias priskiria vartotojai ir potencialūs klientai. Prekės ženklo vertė yra tuo didesnė, kuo tos asociacijos yra geriau išpildomos realybėje, kadangi vartotojas šį pažadą suvokia kaip išpildomą specialiai tik jam, ir dėl to tampa šiam prekės ženklui lojalus.

Prekės ženklo vertė galutinio vartotojo atžvilgiu susideda iš dviejų pažinimo **formų prekės ženklo žinojimo ir prekės ženklo įvaizdžio**.⁶

Prekės ženklo žinojimas rodo tai, ar šis prekės ženklas išskyla vartotojo sąmonėje jam pagalvojus apie tam tikrą prekių ar paslaugų kategoriją. Tai vienas iš pagrindinių prekės ženklo vertingumo matų.

Prekės ženklo įvaizdį sudaro unikalių asociacijų, kurias tam tikru metu suvokia vartotojas, rinkinys. Tai yra momentinis vartotojo įspūdis, kuris ateityje gali pavirsti prekės ženklo esme ir transformuotis į prekės ženklo individualumą. Pats prekės ženklo įvaizdis negali egzistuoti savaime, jis yra kryptingai formuojamas ir stiprinamas priklausomai nuo vartotojų poreikių kaitos. Šiandien kultūros organizacijoms vienintelė galimybė išlikti - savo stipraus prekės ženklo pagalba kurti santykius su vartotojais. Kūrėjai dabar kaip niekada anksčiau, turi savo prekės ženklus apipinti emocijomis, sukurti glaudų santykį su vartotoju, užkariauti ne jo protą, o širdį.⁷

¹ Urbonavičius S. *Marketingas: apie sudėtingus dalykus paprastai*. Vilnius, 1997

² JAV rinkodaros asociacija

³ Olins W. *On brand. Prekės ženklas*. Vilnius, 2006.

⁴ Buzzel R.D., Quelch J.A. *Global management: cases and readings*. 1999

⁵ Urbanskienė R., Vaitkienė R. *Prekės ženklo valdymas*. Kaunas, 2007.

⁶ Keller K.L., *Strategic Brand Management: Building, Measuring and Managing Brand*. Equity, Prentice Hall, 2003.

⁷ Petkevičius A. *Prekių ženklų magija*. In Miesto IQ, 2008 Nr.7.

MUZIEJŲ PREKĖS ŽENKLAS

Prekės ženklų kūrimas, kaip rinkodaros įrankis, skirtas muziejams pirmą kartą buvo panaudotas Jungtinėse Amerikos Valstijose ir Didžiojoje Britanijoje⁸. Patys garsiausi muziejų prekės ženklai šiandien yra Metropoliteno muziejus (angl. *Metropolitan Museum*), Guggenheimo muziejus (angl. *Guggenheim Museum*), MoMa (angl. *Modern Art Museum*). Visiems šiems trims muziejams bendra yra tai, kad jie sąvoką „prekės ženklas“ supranta kaip savo įsipareigojimą visuomenei. Taikydami ženklodaros priemones, muziejai susiejo savo prekės ženklą su siekiu, kuris turi būti žinomas ir kuriuo turi pasitikėti visuomenė. Programa, komunikacija, elgsena ir savęs pristatymas išsamiai atskleidžia muziejų siekius.

Visi garsieji pasaulio muziejai, turintys stiprius prekės ženklus nieko nepalieka savieigai ir atsitiktinumui. Jie strategiškai valdo savo prekės ženklą ir prie jų derina visus savo vidinius procesus, kadangi žino, jog „Jei savo prekės ženklą negalite susikurti patys, už jus tai padarys jūsų auditorija“.

Trumpai apžvelgsime trijų garsių muziejų prekės ženklų kūrimo, palaikymo ir plėtros strategijas bei pavyzdžius.

Vienam garsiausių Europos muziejų, Viktorijos ir Alberto muziejui Londone (*V&A Museum*) prekės ženklas yra svarbiau ir daugiau nei muziejaus logotipas.

1980 m. Viktorijos ir Alberto muziejus buvo žinomas kaip „puiki kavinė su šalia esančiu muziejumi“. Nepaisant tokio įvaizdžio, jis sulaukdavo daug lankytojų. Tačiau jau 1990 m. muziejus susidūrė su didelėmis problemomis, nes ženkliai nuvertėjo visuomenės akyse. Pagrindinės to priežastys buvo nusidėvėjusi infrastruktūra, pasenusios ekspozicijos, vidiniai konfliktai bei vyriausybės įvestas mokamas muziejaus lankymas. Muziejaus įvaizdis buvo nevienareikšmiškas, kadangi viena visuomenės grupė muziejų suvokė kaip klasikinį meno muziejų, o kiti kaip meno verslo muziejų. Pats muziejaus ryšių su visuomene departamentas direktorius įvardijo muziejų kaip „nesėkmingą, susiskaldžiusią, nelaimingą organizaciją, įstrigusią praeityje“. Todėl Viktorijos ir Alberto muziejuje įvyko pastebimi pokyčiai.

Savo nauja ekspozicija Viktorijos ir Alberto muziejus apibrėžė keturias kertines savo prekės ženklų vertybes: dosnumą, rišlumą, vaizduotės turėjimą ir tikslumą. Viktorijos ir Alberto muziejus siekia būti svarbiausia vieta, kurioje žmonės ieškotų prieinamos, autoritetingos ir naujos infor-

macijos bei nuomonių dizaino ir meno srityse. Pagrindinis muziejaus tikslas – viso personalo įtraukimas į prekės ženklų kūrimo procesą. Visa įstaiga – nuo vadovo iki kasininko – privalo dalyvauti šiame esminiame pokyčių procese ir su juo susitapatinti. Muziejaus strateginiame plane yra pabrėžiama muziejaus kultūra, apimanti bendrą vaizdą, siekianti veikti kaip komanda, geriau planuoti laiką ir tokiu būdu pelnyti sėkmę.

Šiandieninis muziejaus prekės ženklas V&A yra naudojamas ne kaip muziejaus pavadinimas, o kaip aiški žinia apie prekės ženklą. Viktorijos ir Alberto muziejaus logotipas V&A simbolizuoja turinį – šiuolaikišką, griežtą, jaudinantį, seksualų ir žaismingą – kuris yra perduodamas visuomenei kaip pati svarbiausia žinia. Tik paskui yra pristatoma muziejaus ekspozicija, renginiai, muziejaus edukacinės programos.

Viktorijos ir Alberto muziejaus prekės ženklų vertė yra naujos krypties elgesyje su auditorija diegimas. Prekės ženklų kūrimas nubrėžia naujus siekius muziejaus viduje – visam personalui, o išorėje – auditorijai ir rėmėjams. Viktorijos ir Alberto muziejaus prekės ženklas išėina už logotipo ribų, kadangi perteikia muziejaus vertybes bei emocijas.

Kitas, šiandien nemažiau garsus muziejus – Bruklino muziejus Jungtinėse Amerikos Valstijose (angl. *Brooklyn Museum*) nuo 1897 m. buvo vienas didžiausių muziejų pasaulyje, tačiau niekada negalėjo tiesiogiai konkuruoti su Metropoliteno muziejumi savo kolekcija. Smunkant šalies ekonomikai, Bruklino muziejus taip pat prarado daug lankytojų ir savo reikšmę visuomenėje. Turistai dažniau lankydavo pasaulinio garso muziejus Niujorke, bet vietos muziejai jų visiškai nedomino. Pripažinęs, kad situacija yra nepavydėtina, muziejus ėmėsi savo prekės ženklų kūrimo.

Buvo susikoncentruota į pagrindinį konkurentą – Metropoliteno muziejų bei bandoma atrasti tai, ką tokio Bruklino muziejaus gali pateikti visuomenei ir ko negali Metropoliteno muziejus.

Svarbiausiais muziejaus privalumais buvo įvardinti: kolekcija, personalas, geografinė padėtis. Visas prekės ženklų kūrimas truko dvejus metus. Po dviejų metų Bruklino muziejus pristatė visuomenei savo naująjį prekės ženklą – kuo labiau orientuotis į lankytoją ir palaikyti gyvą ryšį su Bruklino miestu. Pagrindines pastangas muziejus nukreipė į multinacionalinio miesto gyventojų pritraukimą ir pozicionavo save kaip muziejų, esantį kaimynystėje. Muziejaus direktorius įvardino muziejaus svarbiausią misiją – įvairialypių miesto rajonų bendruomenių suvienijimas.

Pats svarbiausias sėkmės kuriant muziejaus prekės

ženklą veiksnyms buvo prekės ženklo kūrimo proceso stiprinimas muziejaus viduje – visi darbuotojai aktyviai dalyvavo kuriant muziejaus prekės ženklą ir naują muziejaus veiklos kryptį prilygino savo asmeniniam uždaviniui. Buvo daug ir intensyviai dirbama su personalu, organizuojami praktiniai seminarai siekiant išugdyti „prekės ženklo informatorius“, kurie patys savarankiškai galėtų inicijuoti pokyčius muziejuje.

Broklino muziejaus misija šiandien – būti tiltu tarp turtingo pasaulio kultūrų meno paveldo, atsispindinčio jo kolekcijose, ir unikalioms kiekvieno lankytojo patirties. Nusprendęs teikti pirmenybę lankytojų patirčiai, kuo puikiau pristatyti kiekvieną savo kolekcijų ir programų elementą muziejus, remdamasis tiek naujomis, tiek tradicinėmis komunikacijos, interpretacijos ir prezentacijos priemonėmis, siekia vizualiaisiais menais tarnauti savo įvairialypei publikai kaip dinamiškas, naujoviškas ir svetingas mokymo centras.

TATE galerijos Londone (angl. *TATE Gallery*) prekės ženklo kūrimas tarptautinėje praktikoje vertinamas kaip pavyzdinis kuriant muziejų prekių ženklus.

1990 m. TATE galeriją sudarė trys muziejai: pagrindinis muziejus Londone ir filialai Liverpulyje bei Šv. Avise. 2000 m. prie jų dar prisidėjo nauja modernaus ir šiuolaikinio meno galerija, įkurta buvusioje šiluminėje jėgainėje Londono Benksaide. Pagrindinis klausimas, į kurį ieškojo atsakymo TATE, buvo objekto klausimas. Prekės ženklo kūrimo procesas prasidėjo nuo moto „TATE yra vienas, tačiau TATE yra daug“, kadangi pagrindinis uždavinys buvo rasti keturis skirtingus muziejus jungiančius elementus. TATE tapo bendru prekės ženklu keturioms ekspozicijų vietoms – Britanijos TATE (angl. *Tate Britain*), Moderniajai TATE (angl. *Tate Modern*), Liverpulio TATE (angl. *Tate Liverpool*) ir Šv. Aviso TATE (angl. *Tate St. Ives*) bei virtualiai TATE internete. Naujas TATE šūkis – „Pažvelkite dar kartą, susimąstykite dar kartą“ (angl. „*Look once more, think once more*“).

Grafinis TATE prekės ženklas – susiliejančiais krašteliais raidės – simbolizuoja naujos TATE lankstumą ir dinamiką. Žodinis prekės ženklas TATE neturi jokios tvirtos pozicijos ir gali būti naudojamas tiek teigiamai, tiek neigiamai. Jo paletę apima 18 spalvų ir muziejaus struktūriniai padaliniai gali ją naudoti priklausomai nuo norimos perteikti

emocijos pobūdžio. Kaip teigia H.Marsh (2000), „*Savo esme TATE galerija yra aukščiausios rinkodaros mąstysenos simbolis, pritaikytas muziejų ir galerijų pasauliui*“.

Iš pateiktų praktinių pavyzdžių ryškėja keletas bendrų muziejų prekės ženklo kūrimo tendencijų. Vienas kertinių muziejų prekės ženklo kūrimo aspektų – atsakomybės ir įsipareigojimo visuomenei suvokimas.

Muziejai susiejo savo prekės ženklą su siekiu, kuris yra žinomas visuomenei, ir kuriuo ji pasitiki. Tokiu būdu kuriamas prekės ženklas yra valdomas strategiškai, prie jo derinant visus vidinius muziejaus procesus. Visiems, skyriuje aptartiems muziejų prekės ženklo kūrimo atvejams būdinga yra ir tai, kad šiems muziejams orientacija į visuomenės poreikius reiškia ne egzistavimą sau ir dėl savęs, o muziejaus strateginis planas yra svarbiausias muziejaus dokumentas.

Taip pat, daug dėmesio yra skiriama muziejaus personalo įtraukimui į prekės ženklo kūrimo ir palaikymo procesą. Visų šių muziejų prekės ženklo kūrimo pagrindas yra dialogas su visuomene, jos poreikių išmanymas, teigiamų emocijų užtikrinimas bei gerosios patirties suteikimas.

MUZIEJŲ PREKĖS ŽENKLAI LIETUVOJE

Kalbėti apie ženklo daros praktinio taikymo Lietuvos muziejų veikloje yra ganėtinai sudėtinga, kadangi ši sritis yra menkai tyrinėta, o informacija yra pateikiama apibendrinta ir orientuota į komercinių įmonių veiklą, neišskiriant kultūros operatorių. Nėra nei vienos mokslinės publikacijos, kurioje būtų nagrinėjami konkretūs ženklo daros strategijų taikymo modeliai muziejų Lietuvoje.

Ženklo darą šiandien muziejų administratoriams gali būti puikios gairės sėkmingai plėtojant muziejaus veiklas, užtikrinant sklandų muziejaus funkcionavimą. Muziejaus įgyvendinama ženklo daros strategija padeda visuomenei suvokti, kodėl jai reikalingas šis muziejus, kokią naudą jis duoda bendruomenei, kaip jis gali padėti bendruomenei socialiai plėtotis.⁹ Ženklo darą yra naudinga ir patiems muziejaus darbuotojams, kadangi konkrečiai apibrėžia muziejaus misiją, edukacinę veiklą, leidybą bei suteikia personalui stabilumo, tikrumo ir veiklos kryptingumo pojūtį atliekant kasdienes darbus.

⁸ Dauschel A., *Didžioji idėja. Trys prekių ženklų kūrimo pavyzdžiai Didžiosios Britanijos ir JAV muziejuose*. In *Baltijos muzeologijos mokyklos metodinė medžiaga*, 2006.

⁹ Wallace M.A. *Museum Branding*. New York, 2006

Muziejai šiandien susiduria su daugybe iššūkių, kurie yra susiję su sparčiai kintančia muziejų misija ir identitetu, tikslinės auditorijos pokyčiais bei muziejų finansavimo užtikrinimu. Kasdien vis stiprėjanti konkurencija rinkoje verčia muziejus peržiūrėti savo veiklos strategijas bei stiprinti savo pozicijas.

Tačiau šiuolaikinėje rinkoje nėra vienintelio ir efektyvaus muziejų prekės ženklo sėkmingos strategijos modelio. Todėl vienam muziejui akiai taikyti ar kopijuoti kito muziejaus ženklo daros strategijos nerekomenduojama, nes tai visiškai negarantuoja sėkmės. Kiekvienam muziejui itin svarbu gerai išanalizuoti savo veiklą, aiškiai identifikuojant stiprybes ir, remiantis jomis bei vyraujančiomis tendencijomis visuomenėje, susikoncentruoti į abipusio ryšio su vartotoju užmezgimą.

Muziejų, kaip kultūros organizacijų, išlikimas rinkoje yra pagrįstas skirtingo nuo konkurentų įvaizdžio kūrimu vartotojo sąmonėje.

Muziejus turi virsti potyriu, veikiančiu daugiau jutimų nei buvo iki šiol. Visos penkios žmogaus juslės – klausa, rega, uoslė, skonis ir lytėjimas gali padėti didinti muziejaus prekės ženklo atpažįstamumą, išryškinti emocinį jo patrauklumą, pabrėžti tam tikras prekės ženklo ypatybes. Pasak M.Lindstrom'o¹⁰, svarbiausias emocinės ženklo daros strategijos tikslas turi būti emocinis įsipareigojimas vartotojui, o siekiamybė – muziejaus prekės ženklo atpažinimas be logotipo ir pavadinimo.

MUZIEJŲ PREKĖS ŽENKLO STRATEGINIO KŪRIMO GAIRĖS ARBA LIETUVOS JŪRŲ MUZIEJAUS ATVEJIS

Remiantis teiginiu, kad muziejaus prekės ženklas yra ne vien muziejaus logotipas ar reklamos kampanija, o tai, kaip visuomenė priima ir suvokia muziejų, šios kultūros organizacijos, nepriklausomai nuo jų dydžio ir veiklos pobūdžio, visos be išimties turi savo prekės ženklą net jei ir pačios to nesuvokia ar tikslingai jo nekuria.

Muziejaus suvokimas atsiranda kaip bet kokios vartotojo sąveikos su muziejumi rezultatas, ar tai būtų apsilankymas jame, ar tiesiog iš draugų išgirstas atsiliepimas apie muziejų. Stiprus prekės ženklas muziejams padeda išlaikyti esamus bei pritraukti naujus lankytojus, palengvina partnerystę bei rėmėjų paiešką, palengvina personalo vadybą.

Pagrindiniai **elementai**, kurių pagalba yra kuriamas muziejaus prekės ženklas yra:

- muziejaus rinkiniai, ekspozicijos, iškabos, pranešimai spaudai, personalas, renginiai, plakatai, skrajutės, lankstinukai, muziejaus suvenyrų parduvė, kavinė ar restoranas, specialios programos, reklama, pastatai ir jų infrastruktūra, edukacinės programos, interneto svetainė, rėmėjai, biuro raštinės priemonės, personalo apranga, logotipas.

Reikia prisiminti, kad muziejui norint sukurti, palaikyti ir stiprinti savo prekės ženklą gali prireikti mėnesių ir, kad tai yra nuolatinis procesas, kuris turi vykti ne sklandžiai, o nuosekliai.

Pagrindiniai **principai**, kuriais turi vadovautis muziejus kurdamas ir stiprindamas savo prekės ženklą yra šie:

- suartėti su savo lankytojais ir bendrauti asmeniškai;
- atkreipti dėmesį į svarbiausius žmonių poreikius;
- kurti naujoves;
- mitologizuoti naujoves atkreipiant dėmesį į kintančias socialines vertybes;
- kurti apčiuopiamus patirties skirtumus;
- skatinti autentiškumą;
- siekti bendro sutarimo su savo dalininkais ir rėmėjais;
- priimti norinčius prisidėti;
- kurti pomėgių bendrijas;
- naudoti kūrybingą strategiją;
- neprarasti vizijos ir likti ištikimas savo vertybėms.

SUARTĖTI SU SAVO LANKYTOJ AIS IR BENDRAUTI ASMENIŠKAI

Šiandien muziejams vienintelė galimybė išlikti rinkoje – savo stipraus prekės ženklo pagalba kurti nuoširdžius abipusius santykius su vartotojais. Kiekvienas muziejus turi stengtis kiek įmanoma mažinti atstumą tarp savęs kaip institucijos ir savo lankytojų, siekdami iš tylos ir rimties apgaubtų „katedrų“ tapti dinamiškomis ir interaktyviomis bendravimo ir susitikimų vietomis. Vengiant savitikslio egzistavimo ir veiklos dėl savęs ir sau, muziejams būtina gerai pažinoti savo lankytojus.

Muziejai nuolatos sau turi užduoti klausimą, kaip lankytojas jaučiasi apsilankęs muziejuje bei ieškoti atsakymo į šį klausimą tiesiogiai betarpiškai bendraujant su savo lankytojais. Norėdami sukurti stiprų muziejaus prekės ženklą, muziejaus darbuotojai neturi ilgai aiškintis, kokios tendencijos vyrauja, o daugiau laiko skirti savo lankytojų, kaip žmonių pažinimui. Šiandien yra įmanoma paaiškinti, kodėl kinta vartotojų elgesys ir požiūris, tačiau visiškai

nejmanoma jo numatyti. Muziejams, siekiantiems sužinoti šią dieną vyraujančias tendencijas nereikia užsakinėti arba savarankiškai atlikti brangių socialinių tyrimų. Užtenka nuolat skaityti laikraščius, peržvelgti naujienas interneto žinių portaluose.

Asmeniškiausia priemone yra laikomas internetas – dėl jo galimybės aktyviai įsitraukti, dalyvauti, greitai gauti grįžtamąjį ryšį, bendrauti be tarpininkų ar tiesiog jaukiai plepėti. Didžiausią potencialą šią dieną turi **internetiniai dienoraščiai**, kuriuose informacija yra reguliariai atnaujinama. Interneto dienoraštyje (angl. *blogg, web logg, weblog*) galima skelbti tekstą, nuorodas į kitus interneto puslapius, įkelti vaizdo ir garso duomenis. Geras muziejaus interneto dienoraštis gali padėti sėkmingai plėtoti muziejaus veiklas bei užmegzti daugybę abipusių ryšių su esamais ir būsimais muziejaus lankytojais.

Kitas puikus ir mažai sąnaudų reikalaujantis būdas užmegzti santykius su savo tiksline auditorija – muziejaus erdvės perkėlimas į bendruomenines interneto svetaines, tokias kaip www.facebook.com, www.myspace.com, www.flickr.com, www.twitter.com, kuriose tarpusavyje aktyviai bendrauja panašius pomėgius turintys žmonės, formuojasi socialinės grupės, dalinamasi įspūdžiais ir nuomonėmis.

Lietuvos jūrų muziejus šiuo metu naudoja keletu socialinės medijos teikiamomis galimybėmis. Visų pirma tai interneto dienoraštis (blog'as) (<https://jurumuziejus.blogas.lt>) bei profilis populiariausiame socialiniame tinkle Facebook¹⁰.

Kol kas interneto dienoraščio pildymas nevyksta tokiu tempu ir tokia apimtimi, kaip didžiųjų muziejų Europoje, kur įrašus daro parodų kuratoriai bei kiti muziejaus darbuotojai, tačiau, apsilankius Lietuvos jūrų muziejaus interneto dienoraštyje galima susipažinti su įvairiausiomis muziejaus veiklomis, muziejaus užkulisiais, susipažinti su karščiausiomis naujienomis.

Nors reikia prisiminti, kad jei muziejus neturi galimybių bent kelis kartus per savaitę parašyti naujų žinučių, palaikyti diskusijų su lankytojais, atnaujinti vaizdinę ir garsinę informaciją, internetinis dienoraštis neturi būti kuriamas. Apleistas internetinis dienoraštis panašus į namus vaiduoklius ir labai kenkia muziejaus įvaizdžiui, griaua jo taip ilgai kurtą prekės ženklą¹¹.

Šią dieną žmonės patys nori aktyviai dalyvauti, o ne klausytis jiems brukamos informacijos. Todėl interneto dienoraščiai, prenumeruojamoji transliacija, elektroninės knygos, naujienų pranešimai ir kitos internetinio turinio formos leidžia kultūros organizacijoms tiesiogiai bendrauti su savo klientais jiems priimtina forma.

ATKREIPTI DĖMESĮ Į SVARBIAUSIUS ŽMONIŲ POREIKIUS

Kiekvienas muziejus, prieš pradėdamas įgyvendinti konkrečias ženklo daro priemones turi būti įsitikinęs, kad jam yra žinomas ir suprantamas jo vartotojų elgesys, suvokiama kaip jie gyvena, kokie yra jų lūkesčiai ir poreikiai. Nežinojimas kainuoja brangiau nei patys brangiausi mokami tyrimai.

Nuoširdus domėjimasis žmonėmis pasireiškia mokėjimu pateikti žmonėms klausimus, kurie parodo, kad jie jums yra iš tiesų įdomūs ir jūs jų atidžiai klausotės. Siekdamas išsiaiškinti svarbiausius savo esamų ir potencialių lankytojų poreikius, muziejus turi išmokti jų klausytis. Už domėjimąsi jais, jų poreikiais ir lūkesčiais, vartotojai atsiųgina nuolatiniiais apsilankymais muziejuje.

Niekada negalima pamiršti savo lankytojų jiems vieną kartą jau apsilankius muziejuje. Suteikęs paslaugą muziejus turi siekti patikrinti, ar lankytojo vizitas muziejuje patiesino jo lūkesčius, ar jis patenkino savo poreikius, ar išėjo kupinas teigiamų emocijų. Nuolatiniai priminimai lankytojams, kad jie muziejui yra svarbūs ir reikalingi, kad jų nuomonė muziejui yra svarbi, kuria abipusį tvirtą ryšį, kuris ateityje gali peraugti į ilgalaikius santykius tarp muziejaus ir lankytojo.

Lietuvos jūrų muziejus kasmet atlieka lankytojų tyrimus, tam, kad geriau juos pažintų ir galėtų tinkamai patenkinti jų poreikius. Tačiau mūsų tyrimai apsiriboja geografine aprėptimi, informacijos šaltinių išsiaiškinimu, paslaugų tikslingumu ir pagrindiniais poreikiais, kurių lankytojai turėtų.

KURTI NAUJOVES

Puikios ženklo daro idėjos niekaip negali pakeisti puikios muziejaus lankytojo patirties. Muziejus savo lankytojams

¹⁰ Lindstrom M. *Prekės ženklo jausmas*. Vilnius, 2008

¹¹ Šiuo metu muziejaus draugų skaičius – 2066.

¹² Levinson J.C. *Partizaninis marketingas*. Vilnius, 2009.

nuolat turi pasiūlyti ką nors naujo, priešingu atveju gali smarkiai atsilikti nuo nuolat kintančio visuomenės gyvenimo būdo. Svarbiausias muziejaus siūlomų naujovių tikslas – pagerinti savo lankytojų gyvenimo kokybę suteikiant jiems išskirtinių emocijų. Muziejaus kuriamos naujovės nebūtinai turi būti susijusios su brangiomis naujausiomis technologijomis.

Didžiausi lankytojų lūkesčiai yra susiję su naujomis ir inovatyviomis muziejų ekspozicijomis, kuriose lankytojas gali būti ne tik pasyvus stebėtojas, bet ir aktyvus dalyvis. Tam nėra būtinos didelės investicijos. Kartais, pasitelkiant į pagalbą kūrybišką mąstymą, užtenka tik lipnių lapelių ir rašiklio.

Muziejuose švenčiami gimtadieniai, jubiliejai, įmonių renginiai, koncertai ir teatro spektakliai, intriguoja lankytojus, kurie iš naujo atranda muziejų. Jei muziejus stengiasi nuo pat pradžių palaikyti nuoširdų ryšį su savo lankytojais, nepalikti jų likimo valiai, ilgainiui užsimezges ryšys gali palaipsniui peraugti į lankytojo lojalumą muziejui. Muziejui lojalūs lankytojai yra geriausi muziejaus ambasadoriai ir nemokamos reklamos agentūros.

Lietuvos jūrų muziejus šiuo metu įgyvendina keletą rekonstrukcijos projektų: delfinariumo rekonstrukcija siekiant atnaujinti esamą delfinariumo pastatą sukuriant geresnes gyvenimo sąlygas gyvūnams, darbo sąlygas muziejaus darbuotojams bei naujus neišdildomus įspūdžius lankytojams; artimiausiu metu numatoma akvariumo rekonstrukcija, kurios metu bus rekonstruota Lietuvos jūrų muziejaus akvariumo ekspozicija. Taip pat, kiekvienais metais muziejus parengia ir eksponuoja keletą naujų teminių parodų ne tik muziejuje, bet ir Klaipėdos mieste, išplėtota keliaujančių parodų sistema.

2011 m. išskirtini ir tuo, kad pirmą kartą Lietuvos jūrų muziejuje eksponuojama tarptautinė keliaujanti paroda „1 jūra – 4 istorijos“, kurios kūrime dalyvavo keturi Baltijos šalių, Švedijos, Vokietijos, Lenkijos ir Lietuvos, jūrų muziejai. Taip pat, muziejus gavo dalinį finansavimą projektui, mažinančiam socialinę atskirtį „Mano jūra – tolima ir artima“, kurios metu muziejus pats svečiuosis tuose Lietuvos regionuose, kurių bendruomenė turi mažiau galimybių apsilankyti muziejuje patys.

MITOLOGIZUOTI NAUJOVES ATKREIPIANT DĖMESĮ Į KINTANČIAS SOCIALINES VERTYBES

Vienas dalykas yra pateikti savo tikslinei auditorijai faktus ir visai kas kita – papasakoti istoriją, kuri ją sudo-

mintų. Žmonės gali nesidomėti muziejaus pateiktais faktais, tačiau žavėtis jo pasakojamomis istorijomis. Ilgiausiai žmonių atmintyje išlieka istorijos, kurių siužetas sukelia emocijas. Muziejus turi nuolatos pasakoti istorijas ir vengti vien tik sausų faktų vardavimo. Šios istorijos nebūtinai turi būti susijusios su muziejaus veikla, o gali apimti platesnį socialinį kontekstą.

Lietuvos jūrų muziejus šiuo metu aktyviai dirba ties naujos ekspozicijos apie Baltijos jūros kūrimu. Kartu su Klaipėdos universiteto Baltijos jūros aplinkos tyrimų institutu bei VšĮ „Baltijos aplinkos forumas“, muziejaus darbuotojai stengiasi surasti tas temas ir tokią Baltijos jūros ekologijos pristatymo būdą, kuris būtų patrauklus lankytojams.

Taip pat, dalyvaudami projekte „XXI amžiaus muziejinių kompetencijos ir gebėjimų ugdymas“ tikimės gauti naudingos patirties muziejų interpretatorių mokymų metu.

KURTI APČIUOPIAMUS PATIRTIES SKIRTUMUS

Muziejus niekada neturi žadėti to, ko nėra pajėgus išpildyti. Todėl kiek įmanoma objektyviau reikia įvertinti savo galimybes formuluojant pažadą vartotojui ir vengti rinkodaros klišių, kurios pasako viską, o tuo pačiu ir nieko.

Muziejaus siūlomos paslaugos gali būti tokios pačios kaip ir kitų, tačiau jame apsilankęs lankytojas turi patirti išskirtines emocijas, kurios turi būti išreikštos per apčiuopiamus patirties elementus.

Pagrindinis Lietuvos jūrų muziejaus pasiūlymas savo tikslinei auditorijai: **„Ateikite pas mus ir mes kartu su jumis pasinersime į paslaptinę vandenų pasaulį, pažinsime jį, išmoksime juo džiaugtis ir jį saugoti“**. Mūsų pasiūlymas yra unikalus tuo, kad tokio pasiūlymo negali pateikti tiek tiesioginiai, tiek netiesioginiai Lietuvos jūrų muziejaus konkurentai. Taip pat, jis yra gana įspūdingas, kad pritrauktų naujų lankytojų ir dar kartą pakviestų apsilankyti muziejuje jau buvusius jame.

SKATINTI AUTENTIŠKUMĄ

Niekada nereikia nuvertinti savo lankytojų intelekto. Kaip teigia J.C.Levinsonas³, anksčiau buvo manoma, kad žmogaus intelekto lygis yra vidutiniškai kaip dvylikamečio, šiandien manoma, kad jis vidutiniškai toks, koks jūsų motinos, o visi žinome, kad mamos ne kvailos, jos skiria melą nuo tiesos.

Muziejams nebūtinai reikia investuoti didžiulius pini-

gus autentiškumo kūrimui. Reikia tiesiog gerai permąstyti kažkada vyravusias tendencijas ir tinkamai pritaikyti jas šiandienai. Tokiu principu vadovaujantis galima kurti patrauklias ekspozicijas, nebūtinai susijusias su gilia istorija ar tolimais kraštais, bet ieškoti įkvėpimo patirtyje, kurią gali prisiminti jų esami ar potencialūs lankytojai. Viskas turi atrodyti įtikinama, tikra ir nuoširdu, net jeigu ir sukurta dirbtinai.

Bet kurioje savo veikloje muziejus turi siekti autentiškumo. Tiek bendraudamas su savo klientais, tiek kurdamas naujas ekspozicijas, tiek vykdydamas edukacinę veiklą, muziejus negali meluoti savo lankytojams, kurti per prievartą dirbtinį įspūdį.

Siekti bendro sutarimo su savo dalininkais ir rėmėjais

Žmonės mieliau bendradarbiauja su draugais nei su nepažįstamaisiais. Muziejus, dalyvaudamas visuomeninėje veikloje nebebūna visuomenei svetimas ir nepažinomas. Tačiau norint dalyvauti visuomeninėje veikloje muziejui nepakanka tapti kokios nors visuomeninės organizacijos nariu ir iš šalies stebėti jos veiklą. Visuomeninė veikla yra darbas visuomenės labui, kurio įrodymas darbai, pagrindžiantys muziejaus deklaruojamus siekius. Kai bendruomenė pamatys, kaip muziejus sąžiningai tęsi savo duotus pažadus visuomenei, susidomės juo ir sieks jame apsilankyti.

Glaudus bendradarbiavimas rėmėjais stiprina abipusį ryšį, skatina pratęsti tolimesnį bendradarbiavimą, kuris yra naudingas abiem bendradarbiaujančiom pusėm. Visada reikia prisiminti, kad remdamos muziejus komercinės organizacijos taip pat turi savo siekių, kurie yra susiję su socialinio statuso įtvirtinimu, bendruomenei draugiškos organizacijos įvaizdžio formavimu. Muziejus turi visomis jam priimtinomis priemonėmis siekti pateisinti savo rėmėjų lūkesčius, aišku, jei jie nesikerta su muziejaus misija ir veiklos strategija.

PRIIMTI NORINČIUS PRISIDĖTI

Ši priemonė gali būti įgyvendinama daugiau dėmesio skiriant savanorių veiklai muziejuje plėtoti. Savanorių veiklos plėtojimo situacija muziejuose šiandien yra sudėtinga

dėl savanorystės tradicijos Lietuvoje nebuvimo, žinių ir kompetencijos pritraukiant savanorius į muziejų trūkumo.

Nei vienas Lietuvos muziejus nėra tinkamai išplėtojęs savanorių veiklos¹⁴. Nors savanorystė muziejuose turi didžiulį potencialą, kadangi būtent savanoriai yra geriausi muziejaus ambasadoriai ir pagalbininkai.

Lietuvos jūrų muziejus 2010 m. parengė ir patvirtino Savanorių programą, kurią numatoma pradėti įgyvendinti jau šiais metais. Rengiant šią programą, aktyviai dalyvavo visi muziejaus padaliniai įvardindami sritis ir veiklas, kurioms reikėtų savanorių pagalbos. Kasmet muziejus sulaukia norinčių prisidėti prie muziejaus veiklos asmenų prašymų tapti savanoriais. Kaip ir galia tikėtis, populiariausia sritis – gyvūnų priežiūra. Tačiau, iki tol muziejus neturėjo aiškių gairių, kaip turėtų dirbti su savanoriais, kaip juos suburti ir palaikyti su jais kontaktus, kaip juos skatinti bei palaikyti dialogą. Savanorių programa Lietuvos jūrų muziejuje nuo šiol reglamentuoja visus šiuos darbo su savanoriais aspektus.

KURTI POMĖGIŲ BENDRIJAS

Muziejus, plėsdamas savo lankytojų ratą gali kurti specialių pomėgių turinčių žmonių bendrijas. Turintis turtingą mokslinę bazę bei profesionalius specialistus, muziejus yra puiki vieta organizuoti specializuotų pomėgių, susijusių su muziejaus veiklomis bei pobūdžiu, turinčių grupių susitikimus.

Pastaruoju metu muziejuose veikiančių muziejų bičiulių klubų galimybės nėra pilnai išnaudojamos¹⁵. Būvimas muziejaus bičiulių klubo nariu suteikia žmonėms svarbumo ir reikšmingumo jausmą. Tuo pačiu nariai jaučiasi įsipareigoję aktyviai dalyvauti muziejaus gyvenime, dalintis savo patirtimi, atstovauti muziejų visuomenėje.

Šiuo metu Lietuvos jūrų muziejuje veikia keletas klubų, vienijančių lankytojus, turinčius vieningus pomėgius: Jaunųjų jūrininkų klubas.

NAUDOTI KŪRYBINGĄ STRATEGIJĄ

Pasisamdyti gerą reklamos ar viešųjų ryšių agentūrą ir būti geru prekės ženklu nėra tas pats. Reklama ir kiti

¹³ Levinson J. C. *Partizaninis marketingas*. Vilnius, 2009.

¹⁴ Lankelienė V. *Ženklo daro strategijų taikymas muziejuose*, VDA, 2009

¹⁵ Lankelienė V. *Ženklo daro strategijų taikymas muziejuose*, VDA, 2009

pranešimai šiandien kelia vis didesnę triukšmą rinkoje ir vartotojai yra išmokę jų negirdėti, todėl muziejams didinant reklamos apimtį leidžiant daugiau lankstinukų, skrajučių ar investuojant lėšas į informacinius pranešimus per televiziją reikia būti labai atsargiems, kad visa ši informacija nepaskęstų bendrame triukšme. Muziejai turi ieškoti naujų ir originalių būdų patraukti lankytojų dėmesį, būti pamatytiems ar išgirstiems.

Daugelis muziejų, turėdami ribotą biudžetą jau ir dabar yra priversti itin kūrybiškai žiūrėti į informacijos apie save sklaidimą siekiant sudominti visuomenę ir paskatinti ją apsilankyti muziejuje. Specializuoti renginiai, orientuoti į siauras tikslines auditorijas, originalūs, unikalią istoriją perteikiantys, pranešimai, naujienlaiškiai lankytojams pagal pageidavimą, išskirtiniai suvenyrai, nemokamos konsultacijos, seminarai, viešos paskaitos, el.knygos, partnerystės programos su rėmėjais ir dalininkais, įsitraukimas į socialines akcijas ir veiklas, narystė klubuose ir asociacijose, konkursai visos šios naujos veiklos formos patraukia lankytojų dėmesį, intriguoja apsilankyti muziejuje, keičia visuomenės požiūrį į šią kultūros organizaciją.

NEPRARASTI VIZIJOS IR LIKTI IŠTIKIMAS SAVO VERTYBĖMS

Muziejaus vizija yra jo ateities siekis, jo kelias į tikslą. Tai vienas svarbiausių muziejaus veiklą strategiškai reglamentuojančių aspektų. Muziejus turi nuolatos savęs klausiti, ar jis tikrai yra kelyje į savo viziją, ar tikrai, siekdamas greitos naudos, nepasuko lengvesniu keliu, laikinai užmiršdamas tai, ką garsiai deklaravo savo lankytojams.

Lietuvos jūrų muziejaus vizija – **tapti moderniu, dinamišku, dirbančiu pažangiausiais metodais jūrų muziejumi – pažinimo centru.**

Kasmet muziejus peržiūri savo strateginės veiklos planą, patikslindamas informaciją arba papildydamas jau egzistuojantį planą naujomis siekiamybėmis ir veiklos kryptimis. Keičiantis ekonominei, socialinei ir kultūrinei aplinkoms, privalu nuolatinę strateginio veiklos plano stebėseną siekiant tikslinai ir kryptingai įgyvendinti savo misiją. Muziejaus misija yra suformuluota kaip kreipimasis į visuomenę siekiant įtraukti esamus bei būsimus muziejaus lankytojus į muziejaus kūrimą bei jo veiklas deklaruojant tai, kad visuomenės vaidmuo, jos nuomonė bei muziejaus egzistavime ir buvime sociume mums yra labai svarbus.

Ištikimybė savo deklaruojamoms vertybėms garantuoja muziejui jo lankytojų lojalumą. Muziejus nuolatos turi savęs klausiti, ar jo darbuotojai laikosi visuotinai priimtų vertybių, ar tos vertybės yra žinomos jo lankytojams, ar muziejaus veikla praktiškai įrodo, kad viešai muziejaus deklaruojamos vertybės yra paisomos.

VAIZDINIS LIETUVOS JŪRŲ MUZIEJAUS PREKĖS ŽENKLO IŠSKIRTINUMAS

Vaizdinis muziejaus prekės ženklo išskirtinumas gali būti bet kurio iš šių elementų – vardo, raidžių, skaičių, simbolių, parašo, kreivės, šūkio, spalvos, ypatingo šrifto – derinys. Tačiau vardas yra svarbiausias muziejaus prekės ženklo elementas, nes kalbos prasme jis yra svarbiausia nuoroda. Vardas taip pat yra vienas iš elementų, kuris niekada neturi keistis, nors visi kiti elementai laikui bėgant gali kisti.

Todėl didžiulis dėmesys yra kreipiamas į muziejaus tikslaus vardo (šiuo atveju pavadinimo) rašymą ir naudojimą. Daugeliui žiniasklaidos priemonių atstovų Lietuvos jūrų muziejus, geriausiu atveju, tampa Klaipėdos jūrų muziejumi, o kartais „pavirsta“ ir Klaipėdos akvariumu ir delfinariumu. Toks pavadinimo iškraipymas yra dažnas ir tarp kolegų muziejininkų, kurie Lietuvos jūrų muziejų tiesiog įvardina kaip Klaipėdos delfinariumą.

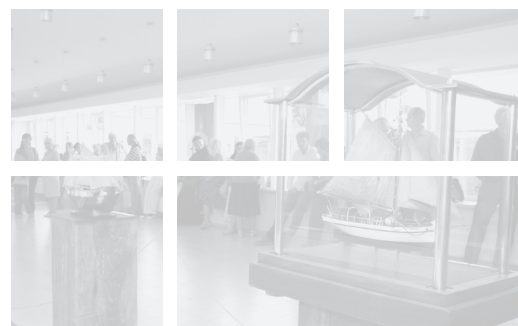
Taip pat, muziejus susiduria ir su identiteto klausimu, kai yra tapatinamas daugiau su zoologijos sodu nei su muziejumi. Nors amžini ginčai dėl to, kas svarbiau mums patiems, ar muziejus su laivybos istorijos ir jūrų gamtos ekspozicija, parodos, mokslinė veikla, rinkiniai ir biblioteka ar patraukli gyvoji ekspozicija: akvariumas, jūrų paukščiai ir žinduoliai bei delfinariumas, kuri iš šių sričių yra mums prioritetinė, reikalaujanti didesnio mūsų dėmesio vyksta ir muziejaus viduje, tačiau, siekdamas sukurti savo prekės ženklą bei stiprinti savo identitetą, Lietuvos jūrų muziejus pozicionuoja save kaip modernų, dinamišką daugiafunkcinį jūros muziejų – pažinimo centrą.

Tačiau Lietuvos jūrų muziejaus prekės ženklo išskirtinumas priklauso ne vien nuo vardo pastovumo, bet ir nuo visų elementų harmoningo derinimo bei nuoseklumo jį išlaikant. Įgyvendinant šį tikslą yra pasitelkiamos ne tik išorinės komunikacijos, bet ir vidinės komunikacijos priemonės.

KAM TARNAUJA MUZIEJUS: SAU AR VISUOMENEI?

Nika PUTEIKIENĖ

Lietuvos jūrų muziejaus Ryšių su visuomene skyriaus vedėja

Dviejose paskutinėse Baltijos muzeologijos mokyklose daug dėmesio buvo skirta muziejų socialiniam indėliui. 2009 metais Kėdainiuose pokyčių muziejuje vadybą ir muziejų atsigręžimą į žmones išsamiai nagrinėjo Liverpulio nacionalinio muziejaus direktorius Davidas Flemingas. 2010 metais Rėzeknėje (Latvija) surengtoje mokykloje šią temą lietė ir abi apie nematerialųjį paveldą (tokia buvo pagrindinė tema) kalbėjusios lektorės Ivete Stealens (Bournemoutho universiteto dėstytoja) ir Paola dos Santos (Amsterdamo Reinwardto Akademijos, Luso fonos ir Gioteburgo universitetų dėstytoja). Ivete Stealens pasakojo, kaip keitėsi muziejai Didžiojoje Britanijoje, o Paola dos Santos daug dėmesio skyrė naujajai muzeologijai ir ekomuziejams, kaip vienai iš šios muzeologijos apraiškų.

Vakarų Europoje ir Jungtinėse Amerikos Valstijose muziejų pasaulis radikaliai pradėjo keistis nuo 1970 metų. Politiniai ir ekonominiai pokyčiai vertė profesionalius muziejininkus pakeisti prioritetus nuo kolekcijų prie lankytojų. Iki to laiko pagrindinis muziejų siekis buvo būti išskirtiniu ir elitiniu, bet pamažu pradėjo formuotis visuomenei atviro ir pasiekiamo muziejaus įvaizdis. Taip radosi ir naujosios muzeologijos sąvoka, kuria apibrėžiama terpė, kai muziejų profesionalai pradeda... galvoti apie tai, ką daro. Naujajai muzeologijai plėtotis padėjo ir kintanti Vakarų kultūros elito priedermės visuomenei samprata. Pasak garsaus sociologo Zygmunto Baumano, intelektualai pamažu iš įstatymo leidėjų turi virsti aiškintojais, interpretuotojais. Naujosios muzeologijos inspiruoti pokyčiai lėmė, kad muziejai Amerikoje ir Vakarų Europoje pastaruosius porą dešimtmečių išgyvena savo populiarumo piką, nes senąją išskirtinumo ir intelektualinio asketizmo atmosferą pakeitė demokratiškesnis klimatas. Muziejai keičia savo įvaizdį, atsisakydami monolitinio istorijos vaizdo.

Pasak Stepheno Weilo, vieno įtakingiausių JAV muziejininkų teoretikų ir praktikų (beje, jis irgi buvo 1-osios

Baltijos muzeologijos mokyklos lektorius), visi muziejai turėtų laikytis tam tikro veiklos modelio, t. y. paprasčiausiai būti socialine institucija. Esė „Nauji žodžiai, pažįstama muzika“ jis teigė, kad „muziejus kaip socialinė institucija grindžiama tuo, ką daro, o ne tuo, kas yra“. Iš esmės šiam muziejui „jo kolekcijos ir kiti išteklių turėtų taptų priemone institucijos tikslams pasiekti, o ne savaiminiais tikslais“.

S. Weilas siekė, kad muziejus būtų laikomas socialine institucija, ir pabrėžė, kad be socialinės vertės muziejus yra niekas. Jis neveiksmingas ir nevertas niekieno susidomėjimo, jau nekalbant apie paramą. S. Weilas norėjo, kad muziejai būtų kam nors, o ne apie ką nors. Jis septyniomis frazėmis apibūdino tai, ko muziejai turi siekti: socialinio aktyvumo, didesnio socialinio prestižo, socialinės pažangos, socialinės paslaugos, socialinės raidos, socialinių pokyčių ir socialinio rezultato. Pasak jo, *muziejus gali būti tikra demokratinė struktūra, svarbi ir galinga jėga visuomenėje, o ne savanaudiška, elitinė ir apgailėtina nesvarbi sritis, kurią vertina tik gerą išsilavinimą turinčių žmonių mažuma.*

DAVIDO FLEMINGO LAIPTAI Į DANGŲ

Sekdamas S. Weilo pėdomis, D. Flemingas pateikia keletą mažesnių modelių, kaip muziejai gali įgyvendinti socialinius pokyčius ir pasiekti socialinių rezultatų. Pasak jo, socialiai aktyvus muziejus gali veikti:

1. Kaip defibriliatorius.
2. Kaip bendrasis psichologas.
3. Kaip kovotojas už laisvę.
4. Kaip... laiptai į dangų.

Jeigu muziejus nori keistis, jis pirmiausia turi pasitvirtinti į žmones nukreiptą misiją, kuri leistų muziejui atsiskleisti kaip atvirai, pažangiai, o ne tik save analizuojančiai institucijai. „Ilgalaikis muziejų negalavimas yra jų

■ 7-oji Baltijos muzeologijos mokykla supažindino su Latgalijos nematerialiuoju paveldu: folkloru, juodąja keramika. N. Puteikienės nuotrauka

izoliuotumas, o dėl izoliuotumo muziejus tampa nesvarbus ir sulaukia paniekos“, – sakė D. Flemingas.

Labai dažnai muziejai Lietuvoje ir pačių muziejininkų, ir valdžios suvokiami kaip valstybės išlaikomos institucijos. Tačiau D. Flemingas drąsiai teigia, kad muziejus gali būti ekonominio gyvenimo defibriliatorius. Toks muziejus veiks kaip ekonomiką skatinanti institucija – padės atgaivinti nuosmukį patiriantį miesto rajoną, gal net visą miestą ar net regioną. Europoje klasikinis šio muziejaus tipo pavyzdys yra Gugenheimo meno muziejus, esantis Bilbao uostamiesyje. Šis muziejus buvo įkurtas apgriuvusiame pramoniniame mieste visų pirma tam, kad gerintų miesto įvaizdį ir pritrauktų turistų.

Muziejus gali būti ir psichologas. Toks muziejus skirtas pirmiausia vietos bendruomenei, kalbantis jai ir apie ją. Muziejus yra vertingas tuo požiūriu, kad padeda kurti pasitikėjimą, skatina bendruomenės dalyvavimą ir veiklą, čia ugdomi nauji įgūdžiai, sprendžiami socialinės atskirties klausimai. Pasak D. Flemingo, natūrali šio muziejaus terpė yra socialinė, o ne meno istorija. Pagrindinė priemonė šiam tikslui pasiekti yra muziejaus gebėjimas sudominti lankytojus, o ne juos informuoti arba mokyti.

Muziejus kaip kovotojas už laisvę – tai tam tikrą požiūrį propaguojantis muziejus. Muziejus stovi priešakinėje pozicijoje ir paprastai yra garsus bei svarbus tarptautiniu mastu. Šiame muziejuje rūpinamasi žmogaus teisėmis, tad jis glaudžiai susijęs su muziejumi kaip kolektyviniu psichologu, kuriame dažnai sprendžiamos persekiojamų ir sutrikusių miesto bendruomenių problemos. D. Flemingas kaip pavyzdžius pateikė Pietų Afrikos Keiptauno mieste esantį apartheido muziejų „District Six“, „Te Papa“ Velingtone (Naujoji Zelandija), Holokausto muziejų Vašingtone arba Genocido muziejų Kambodžoje. Muziejus yra piktas, nes jo esybė yra persmelkęs neteisėtumas. Toks muziejus pasąmonėje skelbia: „Tegu niekada daugiau tai nepasikartoja, prisidėkite prie mūsų ir užtikrinkite, kad to neįvyktų.“ Muziejuje siekiama telkti lankytojus, juos perkeisti ir pakeisti.

D. Flemingui pats vertingiausias ir įdomiausias modelis yra *muziejus kaip laiptai į dangų*. Pasak jo, gerai organizuotas muziejus bus labai patrauklus vaikams, įskaitant mažylius, nors veiks ir teiks informaciją daugeliu lygių. Ir nebūtina būti vaiku, kad atrastum vertę „apatiniame“ ar pagrindiniame muziejaus lygiuose. Šie lygiai yra tarsi pako-

pos arba kopėčių laipteliai, vedantys lankytojus iš ten, kur jie yra, į kažkur kitur. Muziejus sugeba bet kuriam lankytojui daryti perkeičiamąjį poveikį, nesvarbu, koks išmintingas ir išmanantis jis būtų. „Visa esmė yra ta, kad muziejus įtraukia šį lankytoją į procesą, kuris tikriausiai vyks ilgus metus, gal visą gyvenimą, kad sluoksnis po sluoksnio jis kauptų sudėtingesnes kultūros ir švietimo patirtis ne tik muziejuje, bet, viliamės, ir kildamas laiptais įvairiuose forumuose“, – sakė D. Flemingas.

EKOMUZIEJUS KAIP BENDRUOMENĖS GYVENIMO SANKLODOS FIKSUOTAS IR SAUGOTOJAS

7-oji Baltijos muzeologijos mokykla Rėzeknėje savotiškai pratęsė D. Flemingo Kėdainiuose pradėtą plėtoti temą. Ir nors pagrindinis akcentas buvo nematerialusis paveldas ir jo integravimas bei panaudojimas muziejuose, daug buvo kalbama apie muziejų, apimančių visą bendruomenės gyvenimą, – apie ekomuziejų.

Pirmieji ekomuziejai atsirado Prancūzijoje 7-ąjį praėjusio amžiaus dešimtmetį. Šią sąvoką suformulavo George Henri Riviere ir Hugues de Varine siedami ją su holistine paveldo samprata, kuri yra priešinga tradicinių muziejų koncentracijai ties atskirais objektais ar temomis. Priešdėlis eko- nereiškia, kad ekomuziejus būtinai yra susijęs su ekonomika ar ekologija. Tai rodo jo sąsajas su iš esmės žmogaus ar visuomenės ekologija: net su žmonijos, jos egzistencijos šerdimi. Tokios nuojautos vedami naujosios muzeologijos pirmeiviai „išrado“ ekomuziejus. Ekomuziejus fokusuojasi į vietos identitetą, remdamasis bendruomenės dalyvavimu. Pagrindinis jo tikslas yra pakelti žmonių gerovę ir vystyti pačią bendruomenę. Dabar pasaulyje yra apie 3 šimtai muziejų, vadinančių save ekomuziejais. 2 šimtai – Europoje: Italijoje, Prancūzijoje, Portugalijoje, Lenkijoje.

Šie muziejai stengiasi propaguoti tvarią plėtrą ir pilietiškumą per vietinį paveldą ir vietos bendruomenės dalyvavimą. Ypač palanki dirva tokiems muziejams atsirasti buvo Portugalijoje ir Skandinavijoje, o ne Europos šalyse – Kanadoje ir ypač Lotynų Amerikoje.

Didžiausias pasaulyje ekomuziejus yra įsikūręs Kanadoje. Tai Kalyna šalies ekomuziejus, apimantis 20 000 km² (teritorija, prilyg-

stanti trečdaliui Lietuvos). Jame saugoma daugybė dalykų: nuo unikalios gamtos – bizonų rezervato iki ukrainietišku margučiu dažymo tradicijų.

Ekomuziejai vadovaujami trimis pagrindiniais principais: bendruomenės įtraukimas, atsakomybės pasidalijimas ir vaidmenų pasikeitimas. Tai reiškia, kad ir oficiali valdžia, ir bendruomenės atstovai, ir savanoriai, ir visi vietiniai gyventojai yra gyvybiškai svarbūs ekomuziejui.

Saugojimas, interpretavimas ir vadyba – tai yra kasdienė ekomuziejaus veikla, reiškianti, kad paveldo vertės yra kiekvieną dieną perskaitomos ir komunikuojamos per naujus interpretatorius, taip išryškinant ir juos pačius. Paveldas šiuo atveju tampa labai artima sąvoka pačiam vietai, kurioje yra įsikūręs ekomuziejus, nes jis jungia gyventojų istoriją ir dalykus, kurie yra matomi ir nematomi, materialūs ir nematerialūs, prisiminimus ir ateitį.

Tvarios plėtos uždavinys ekomuziejui yra pagrindinis ir susijęs su tos vietovės vertės pakėlimu. Tai įrodo du dalykai: vietovė pradeda stiprėti, vystytis, taigi ekomuziejus tampa esminiu socialinio vystymosi katalizatoriumi. Atgaivinant praeitį – paveldą, susikuria nauji visuomeniniai ryšiai, kurie grindžiami savanorystės principu.

Ekomuziejai plečiasi ne tik Europoje, bet ir Azijoje. Geriausias to pavyzdys – Kinijoje vykdytas ekomuziejų projektas. Buvo sudaryta bendra norvegų ir kinų darbo grupė, remiama Kinijos vyriausybės, kuri išreiškė aiškų norą apsaugoti šalies kultūrinį paveldą. Projektas vadinosi „Sino-Norwegian Cultural Exchange programme“ ir buvo pasirašytas

■ 7-oji Baltijos muzeologijos mokykla supažindino su Latgalijos nematerialiuoju paveldu: folkloru, juodąja keramika. N. Puteikienės nuotrauka

■ 7-ąją Baltijos muzeologijos mokyklą vainikavo išankstinė Lygo šventė. N. Puteikienės nuotrauka

Norvegijos karaliaus Haroldo V ir Kinijos prezidento Jiang Zemin 1997 metais. Taip buvo įsteigtas pirmasis ekomuziejus Guizhou, o vėliau Kinijoje prasidėjo tiesiog ekomuziejų bumas.

Pirmasis ekomuziejus Kinijoje buvo įkurtas tolimuose kalnuose Liuzhi prefektūroje. Čia gyvena maža Miao etninės grupės gentis, tvirtai besilaikanti tradicinės kultūros ir natūrinio ūkio ekonomikos. Kinijoje yra daugybė kompaktiškų, civilizacijos nepalietusių vargingų bendruomenių. Jos išlaiko tradicinės kultūros įvairovę, yra sudėtinė Kinijos civilizacijos dalis. Todėl Kinijoje buvo įsteigti septyni ekomuziejai, saugantys ir reprezentuojantys skirtingas etnines grupes. Šios neeilinės kultūros išnyktų, jeigu jos atstovus asimiliuotų civilizacija. Todėl pagrindinis uždavinys buvo išsaugoti ir dokumentuoti

tradicinės kultūros apraiškas. Imant interviu iš senbuvų, buvo užrašyta oralinė ekomuziejaus istorija. Taip gyventojai perteikė lankytojams savo tradicijas, taip pat sustiprėjo ir kaimelio gyventojų savivertė.

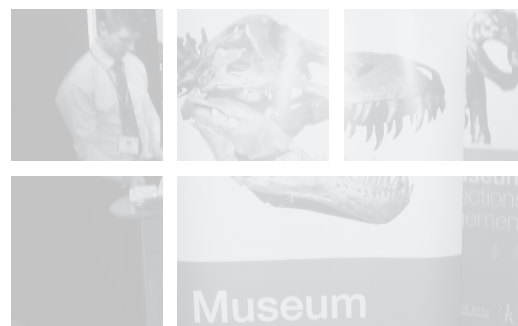
Šis tolimos Kinijos ekomuziejaus pavyzdys puikiai pagrindžia Stepheno Weilo mintį, kad „geras muziejus pakeičia žmonių gyvenimo kokybę“.

Taigi, XXI amžiuje muziejus negali būti tik pasyvus įvykių stebėtojas. Muziejus, jeigu nori išlikti ir būti lankomas, turi reaguoti į bendruomenės problemas ir padėti jas spręsti. Net pačias skaudžiausias: socialinės atskirties ar demokratijos trūkumo. Muziejus yra ne tik lanka, po kurią vaikšto mąslūs istorikai ir menotyrininkai, bet ir laiptai į žvaigždes, kuriais ropščiasi dar skaityti nemokantys arba jau pamiršę. O mūsų pareiga – jiems padėti.

„MUSEUM AND HERITAGE SHOW“ – LONDONAS (DIDŽIOJI BRITANIJA)

Vaiva LANKELIENĖ

Lietuvos jūrų muziejaus Tarptautinių ryšių ir projektų valdymo skyriaus vedėja

Kaip ir kiekvienais metais, Londone, Earls Court parodų paviljone, 2011 m. gegužės 12–13 d. vyko muziejų, galerijų ir paveldo objektų sektoriaus naujovių bei inovacijų paroda „**Museum and Heritage Show**“. Jos metu taip pat buvo galima dalyvauti nemokamuose seminaruose, kuriuose pranešimus skaitė Didžiosios Britanijos garsiausių muziejų atstovai, savo naujausius tyrimus bei įrangą pristatė kompanijos, išskirtinai dirbančios su muziejais, galerijomis, kultūros paveldo centrais. Taip pat šio renginio metu apdovanojami geriausi muziejų / galerijų / paveldo organizacijų projektai ir iniciatyvos.

Įėjimas ir visi parodos renginiai nemokami. Apsilankyti šiame renginyje naudinga dėl galimybės sužinoti ir

pajusti, kas šiuo metu aktualu didžiausiems ir garsiausiems Europos muziejams, kokias unikalias galimybes atveria muziejams nesustabdoma skaitmeninių technologijų raida, kokią patirtį kaupia ir kaip ja dalijasi muziejus, galerijas ir paveldo objektus aptarnaujančios kompanijos, kaip savo veiklą planuoja ir įgyvendina įvairios su muziejais susijusios ir su jais bendradarbiaujančios visuomeninės organizacijos.

Didžiausias dėmesys parodoje buvo skiriamas informacinių technologijų teikiamoms naujoms galimybėms muziejams plėtoti savo veiklas, kurti naujas paslaugas lankytojams, tobulinti jų aptarnavimą. Rinkinių skaitmeninio galimybes parodoje pristatė tokios kompanijos kaip „Gallery Systems“ (www.gallerysystems.com), „KE Software“

■ *Museum and Heritage show. V. Lankelienės nuotrauka*

■ *Museum and Heritage show. V. Lankelienės nuotrauka*

(www.kesoftware.com), „Modes Users Association“ (www.modes.org.uk), „Skinsoft“ (www.skin-soft.co.uk), „Deep Visual Limited“ (www.deepvisuals.com), „Adlib“ (www.adlibsoft.com). Muziejams siūloma ne tik programinė įranga, bet ir viso rinkinių skaitmeninimo proceso priežiūra, pradedant specialios konkrečiam muziejui skirtos programos sukūrimu, eksponatų atrinkimu ir baigiant konkrečių eksponatų perkėlimu į skaitmeninę erdvę. Taip pat pageidaujant teikiamos muziejų rinkinių skaitmeninimo rekomendacijos, konsultuojama dėl iškilusių techninių problemų ar nesklandumų.

Antra pagal aktualumą tema parodoje – audiogidai. Viena didžiausių pasaulyje garso, multimedijos ir mobilius ryšio kompanija „Antenna Audio“ (www.antennaaudio.com), būdama viena iš pagrindinių renginio rėmėjų, kurios paslaugomis naudojasi tokie muziejai kaip „TATE modern“ (www.tate.org.uk), Viktorijos ir Alberto muziejus (www.vam.ac.uk), Nacionalinė portretų galerija (www.npg.org.uk), Britų muziejus (www.britishmuseum.org), Nacionalinė galerija (www.nationalgallery.co.uk) ir daug kitų ne tik Didžiojoje Britanijoje, bet ir visame pasaulyje, pristatė pagrindinę šių metų naujovę, – iPhone telefonams sukurtą audiovizualinį gidą (App). Šios programos unikalumas yra tas, kad skirtingai nuo audiogidų, naudojamų muziejuose,

šios programos leidžia lankytojams apžiūrėti ekspozicijas savo mobiliuosiuose telefonuose net ir nebūnant muziejuose. Dar vienas šios programos išskirtinumas – galimybė ją naudoti ne tik nuolatinėms ekspozicijoms, bet ir laikinoms parodoms. Šiuo metu jau yra sukurtas audiovizualinis gidas Viktorijos ir Alberto muziejaus parodai „Apklotai 1700–2010“ (*Quilts 1700–2010*) – pirma tokio pobūdžio programa, kurioje yra išsamūs vaizdo ir garso informacija apie apklotų gamybą Didžiojoje Britanijoje. Kitos kompanijos – „Antenna Audio“ sukurtos ir įdiegtos programos muziejuose – Pentimento™ (Nacionalinė galerija, Londonas), Vincento van Gogo laišakai (*Yours Vincent, The Letters of Vincent Van Gogh*, Vincento van Gogo muziejus Amsterdame), Melancholija. Genijus ir beprotybė mene (*Melancholie, Genius and Madness in Art*, Berlyno naujoji galerija), Henris Ruso (*Henri Rousseau*, Tate Modern, Londonas).

Taip pat šiai kompanijai buvo suteiktas prestižinis Jodi apdovanojimas (www.jodiawards.org.uk) už audiogidą neregiam Imperijos karo muziejuje Londone (www.iwm.org.uk). Šis tarptautinis apdovanojimas kiekvienais metais yra skiriamas organizacijoms, kurios pažangiomis technologijomis kuria lygias galimybes neįgaliems žmonėms dalyvauti kultūriniame gyvenime.

Kitos firmos, siūlančios audiogidus muziejams /

galerijoms / paveldo objektams: „Acoustiguide Ltd.“ (www.acoustiguide.com), „ATS Heritage“ (www.ats-heritage.co.uk) ir „Dataton“ (www.dataton.com).

Iš parodoje dalyvavusių kompanijų, siūlančių efektyvaus bilietų pardavimo sprendimus norisi išskirti kompaniją „RefTech“ (www.reftech.co.uk), kuri pristatė ne tik bilietų spausdinimo įrengimus, bet ir daugiakalbes bilietų pardavimo programas internete, bilietų skaitmeninių kodų nuskaitymo įrangą, galimybę gauti dienos, savaitės ar net mėnesio bilietų pardavimo ataskaitas ir programas, skirtas muziejaus rėmėjų, bičiulių ar savanorių duomenų bazių apskaitai ir priežiūrai.

Didžiausią dalį viso parodos ploto užėmė kompanijos, siūlančios muziejų ekspozicijų planavimo, projektavimo, įrengimo ir priežiūros paslaugas. Apibendrinus visus dalyvius, galima išskirti dvi kategorijas. Pirmoji – kompanijos, kurios užsiima išskirtinai tik ekspozicijų įrengimu, antra kategorija – kompanijos, kurios kuruoja visą naujos muziejaus ekspozicijos kūrimą, pradedant nuo idėjos ir baigiant pačiu įrangos montavimu muziejuje. Pirmojoje kategorijoje didžiausios kompanijos, dalyvavusios parodoje: „Paragon Creative Ltd.“ (www.paragon-creative.co.uk) ir „Realm Projects“ (www.realm-projects.com).

„Paragon Creative Lts.“ kompanija siūlo savo paslaugas muziejams, pradedant ekspozicijos įrengimo konsultavimo klausimais, medžiagų, būtinų eksponatų replikų gamybai, parinkimu, trijų dimensijų prototipų gamyba, interaktyvių ekspozicijos elementų parinkimu, baigiant įrangos gamyba ir montavimu, interjero įrengimu muziejuje. Vienas iš privalumų – kompanija visus šiuos darbus atlieka pati ir nepereidžia dalies užsakymo kitiems gamintojams. Ši kompanija kūrė ekspozicijas „The Deep“ akvariumui (www.thedeep.co.uk), Londono transporto muziejui (www.ltmuseum.co.uk), Vaikystės muziejui (Viktorijos ir Alberto muziejaus padalinys), Nacionaliniam geležinkelio muziejui (www.nrm.org.uk), Madam Tiuso muziejui (www.MadameTussauds.com) ir naujam Liverpulio muziejui (www.liverpoolmuseums.org.uk).

Kompanija „Realm Projects“ – viena iš Didžiosios Britanijos kompanijų, muziejams kuriančių ne tik specialią programinę įrangą, įkurianti naujas ekspozicijas, bet ir vitrinas eksponatams bei bendrą naujos ekspozicijos informacinę sistemą. Vienas didžiausių ir prestižiškiausių šios kompanijos projektų, kainavęs net 1,4 mln. svarų sterlingų (apie 6 mln. Lt), – The Beacon Whitehaven muziejus (www.thebeacon-whitehaven.co.uk). Šio projekto metu buvo įrengtas visiškai naujas muziejus, pradedant

paties pastato pritaikymu naujai ekspozicijai, naujų erdvių sukūrimu ir visiškai nauja eksponatų pristatymo visuomenei koncepcija, baigiant bendros muziejaus informacinės sistemos sukūrimu (užrašai prie eksponatų, interaktyvios priemonės, leidybinė medžiaga ir pan.). Taip pat „Realm Projects“ dirba su tokiais garsiais užsakovais kaip Nacionalinis Liverpulio muziejus, Karališkoji observatorija Greenwich'e, Mokslo muziejus Londone.

Antroje kategorijoje kompanijos, kurios kuruoja visą naujos muziejaus ekspozicijos kūrimą, pradedant nuo idėjos ir baigiant pačiu įrangos montavimu muziejuje. Viena iš tokių – „The Exhibition Factory“ (www.theexhibitionfactory.co.uk). Ir ne tik todėl, kad jos standas buvo didžiausias ar kad ši kompanija buvo viena iš seminarų pagrindinių rėmėjų šio renginio metu, bet ir todėl, kad apžvelgus jų įgyvendintus muziejų projektus susidaro įspūdis, kad tai didžiulę patirtį muziejų rinkoje turinti kompanija, kurianti visuomenei patrauklų ir įdomų muziejų, turinti savo komandoje dizainerius, konstruktorius inžinierius, dailininkus, skulptorius ir mechanikus, esanti pakankamai didelė, kad aprėptų visus muziejaus ekspozicijos kūrimo etapus, bet ir gana maža, kad skirtų didžiausią dėmesį kiekvienam klientui. Vienas didžiausių šios kompanijos darbų – galerija Imperijos karo muziejuje, skirta oro atakoms virš Didžiosios Britanijos (www.iwm.org.uk) bei interaktyvi ekspozicija Londono Taueryje (www.hrp.org.uk/TowerOfLondon).

Parodos metu taip pat buvo pristatyta didelė įvairovė eksponatų saugyklų, nuo paprastų vitrinų, skirtų muziejų ar galerijų suvenyrų parduotuvėms, iki didžiulių metalinių spintų, skirtų įvairaus pobūdžio eksponatams saugoti: paveikslams, audiniams, archeologiniams radiniams, reikiams spaudiniams, skaitmeniniams įrašams ir pan. Šiuo metu muziejų rinkoje dirbančios eksponatų saugyklos gaminančios kompanijos siūlo įvairaus dydžio, formos, prieinamumo, atsparumo aplinkos poveikiams eksponatų saugyklos, kurios kiekvienu atveju yra projektuojamos konkrečiam užsakovui ir pritaikomos jo patalpoms.

Viena iš sudominusių naujovių – trimačių muziejų eksponatų skaitmeninių objektų kūrimas, kuri siūlo kompanija „Personal Space Technologies“ (www.museumolutions.com). Ši naujų technologijų galimybė leidžia muziejams „atverti“ savo rinkinius lankytojams, nebijant, kad eksponatai bus kaip nors pažeisti. O muziejaus lankytojams tai nepamirštami įspūdžiai ir patirtis susipažįstant su muziejaus rinkiniais. Laikydamas rankose originalų, žaidimo kaučiukus primenantį valdymo jutiklį, lankytojas tarsi vizualiai laiko eksponatą savo rankose ir gali jį apžiūrėti iš visų pusių.

Tai ypač aktualu mažiems eksponatams, tokiems kaip vazos, monetos, archeologiniai radiniai ir pan. Visi skaitmeniniai duomenys yra saugomi muziejaus bibliotekoje arba archyve, ir muziejus bet kada gali jais pasinaudoti planuodamas naujas ekspozicijas ar parodas. Įranga, skirta eksponatų trimačiam skaitmeninimui nėra didelė ir ja nėra sudėtinga naudotis. Ją įsigijęs, kiekvienas muziejus pats gali pradėti skaitmeninti savo rinkinius ir pristatyti juos lankytojams. Šio įrenginio kaina – jau kitas klausimas.

Šiame renginyje ypač aktyviai dalyvavo viešosios organizacijos, konsultantų bendrovės ir literatūros, skirtos muziejams, leidėjai. Kompanija „Culture Label“ (www.culturelabel.com) pristatė produktus, skirtus muziejams, – suvenyrus, pagamintus konkrečiam muziejui. Šiuos daiktus gamina garsūs dizaineriai, dailininkai, konstruktoriai. Kartais yra skelbiami konkursai konkrečiam muziejui sukurti suvenyrus, atsižvelgiant į numatomus renginius ar parodas. Konkurse gali dalyvauti visi norintys ir turintys kūrybinių sumanymų. Bendradarbiaudama su tokiais muziejaus kaip „TATE Modern“, V&A, Britų muziejus, Gamtos muziejus ir kt., kompanija nuolat pasiūlo unikalių, įdomių ir patrauklių daiktų, kuriuos įsigiję muziejų lankytojai ilgai prisimins apsilankymą muziejuje. Taip pat šios kompanijos iniciatyva buvo išleista knyga „Sumanus paprastumas“ („Intelligent Naivety“), kurioje pristatomos verslo galimybės muziejams ir kultūros organizacijoms, pradedant nuo naujovių kūrimo ir baigiant sėkmingu jų pardavimu vartotojams. Nors daugelis muziejų vengia žodžio „verslumas“, tačiau šioje knygoje yra trumpai pristatomos didžiausių Europos muziejų sėkmingos patirtys, plėtojant verslo ryšius su komercinėmis organizacijomis, kartu stiprinant savo prekės ženklą visuomenėje ir nenukrypstant nuo pagrindinės muziejaus funkcijos – kaupti, saugoti, restauruoti, tirti, eksponuoti ir populiarinti materialines bei dvasines kultūros vertybes ir gamtos objektus.

Renginyje taip pat dalyvavo Didžiosios Britanijos muziejų asociacija (www.museumsassociation.org), Britanijos muziejų bičiulių asociacija (www.bafm.org.uk), Nepriklausomų muziejų asociacija (www.aim-museums.co.uk), Tradicinių amatų taryba (www.craftcouncil.co.uk) ir kitos visuomeninės organizacijos, vienijančios muziejų profesionalus bei asmenis, neabejingus muziejams.

Viena svarbiausių priežasčių dalyvauti šiame renginyje yra galimybė išgirsti muziejų profesionalus, sužinoti muziejų sektoriaus naujoves, įdomias patirtis nemokamai vykstančiuose seminaruose. Visas renginio dienas vienu metu vyksta keletas seminarų, todėl tiesiog fiziškai nėra

įmanoma jų visų aplankyti. Teko rinktis aktualiausias profesinei kompetencijai temas: muziejaus auditorijos plėtra, dizainas ir interpretacija, muziejų rinkodaros įžvalgos.

Vienas pirmųjų buvo Dizaino muziejaus (www.design-museum.org) pranešimas „Kas yra mūsų lankytojai?“ Dizaino muziejus kartu su konsultantų bendrove „Audiences London“ (www.audienceslondon.org) pristatė muziejaus lankytojų tyrimo rezultatus. Pagrindinis tyrimo tikslas – įvertinti lankytojų potyrius muziejuje ir sužinoti, kodėl žmonės nesilanko muziejuje. Tačiau pats pranešimas nebuvo vien gautų rezultatų aptarimas, bet ir paties lankytojų tyrimo organizavimo proceso pristatymas. Apie tokių tyrimų naudingumą ir būtinumą šiandien jau nė vienam muziejui nereikia įrodinėti, tačiau kiekvienas muziejus turi unikalią patirtį, gautą atliekant tokius tyrimus. Dizaino muziejaus atlikto tyrimo unikalumas yra tas, kad buvo stengtasi sužinoti ne muziejuje apsilankiusių ar jame dažnai besilankančių žmonių nuomonę, bet žmonių, kurie visiškai nesilanko muziejuose, o šiame atsidūrė visiškai atsitiktinai: buvo pakviesti draugų, šeimos narių, bendradarbių ar pan. Ruošiantis šiam tyrimui buvo parengtas detalus tyrimo planas. Itin didelis dėmesys buvo skiriamas tyrimo biudžetui. Tyrimo pradžioje anketos lankytojams buvo dalijamos bilietų kasose kartu su bilietais, informacijos skyriuje, buvo publikuotos muziejaus interneto svetainėje. Tačiau iškilo grįžtamojo ryšio problema. Lankytojai tiesiog neatsakinėjo į klausimus, internetu užpildytas anketas buvo sunku analizuoti, kadangi nebuvo aiškus respondento ištraukimas į tyrimo temą. Vėliau buvo nuspręsta suformuoti tyrėjų grupę, kurie išklausė tam tikrų mokymų. Šią grupę sudarė tiek paties muziejaus darbuotojai, kuriems buvo papildomai mokama už vykdomą lankytojų apklausą, tiek samdomi asmenys. Siekiant gauti kuo tikslesnius atsakymus, buvo nuspręsta, kad tyrimo grupės nariai nevilks muziejaus uniformos ir neturės kokių nors skiriamųjų ženklų, rodančių, kad jie priklauso muziejui. Žmonės dažnai vengia sakyti tiesą apie savo patirtį muziejuje to muziejaus darbuotojui, nes bijo pasijusti nejaukiai ir supykdyti jį. Taip pat iš anketos buvo išbraukti klausimai apie socialinę padėtį ir darbo užmokestį, kadangi šie klausimai yra socialiai jautrūs, bet nesvarbūs pačiam tyrimui. Gauti tyrimo rezultatai periodiškai buvo pristatomi muziejaus padalinių vadovams, aptariamieji darbuotojų susitikimuose, su jais supažindinamas vadovaujantis muziejaus personalas. Šio tyrimo rezultatai turėjo įtakos strateginiams muziejaus veiklos ir rinkodaros planams. Kartu bendri rezultatų aptarimai ženkliai pagerino muziejų padalinių bendradarbiavimą, padėjo pokalbių

■ *Museum and Heritage show. V. Lankelienės nuotrauka*

su potencialiais rėmėjais metu. Dizaino muziejus pasidalijo parodų vertinimo patirtimi. Eksponuojant parodą muziejuje visada organizuojamas lankytojų stebėjimas parodos salėje. Išeinančių iš muziejaus (ar galerijos salės) lankytojų klausama jų nuomonės apie parodoje pristatomus eksponatus, tekstus, informacijos kiekį. Pasibaigus eksponuojamos parodos laikui, formuojamos *focus* grupės, kurias sudaro ne tik parodos kuratoriai, bet ir muziejaus darbuotojai, dirbantys kituose padaliniuose, tačiau prisidėję prie parodos organizavimo. Išklausoma specialistų nuomonė, o gauti atsiliepimai analizuojami kartu su lankytojų atsakymais. Viena iš svarbiausių atlikto lankytojų tyrimo išvadų buvo ta, kad žmonių suvokimas apie konkretų muziejų labai priklauso nuo jo turimų konkrečios srities žinių. Nuo to, ką žmogus, apsilankęs muziejuje, žino iš anksto, labai priklauso, ar jam apsilankymas muziejuje patiks ir ar jis jį sugrįš ateityje.

TATE muziejaus atstovai seminare skaitė keletą pranešimų, kurių pirmame pristatė išsamų savo auditorijos tyrimą. Tyrimo rezultatai leido TATE išskirti atskirus lankytojų segmentus pagal lankymosi muziejuje tikslą ir diferencijuoti savo paslaugas, atsižvelgiant į jų charakteristikas bei specialius poreikius. Remiantis šio tyrimo rezultatais, kiekviena TATE paroda yra griežtai segmentuota. Tiek pačios parodos turinys, tiek informacijos apie parodą sklaidos būdai, tiek kalba, kuria pateikiama informacija,

yra parenkami atsižvelgiant į tikslinės auditorijos pobūdį, jos specialius poreikius. Planuojant renginius ar parodas jaunimui itin aktyviai naudojamos socialinės žiniasklaidos priemonės: socialinės tinklaveikos portalais „Facebook“, „YouTube“, rengiamos specialios interneto radijo transliacijos, siunčiami naujienlaiškiai, tekstuose naudojami tie žodžiai, kuriais susikalba to amžiaus ar socialinės padėties asmenys. Taigi muziejaus lankytojai ne tik informuojami apie renginius, bet ir stengiamasi juos įtraukti į muziejaus veiklą, nuolat palaikant abipusį ryšį, išklausant jų nuomonę apie muziejaus veiklą, pageidavimus, lūkesčius ir patirtį po apsilankymo muziejuje. Šiuo metu TATE muziejaus bičiulių klube yra daugiau kaip 18 tūkstančių asmenų, kurie suskirstyti į septynias skirtingas kategorijas. Remiantis šių kategorijų charakteristikomis, formuojamos muziejaus paslaugos. Atlikęs savo auditorijos tyrimą, TATE muziejus išskyrė ne tik esamas tikslines savo auditorijas, bet ir būsimas, su kuriomis reikėtų dar padirbėti, kad jų apsilankymai muziejuje taptų nuolatiniai. Tokioms auditorijoms yra skiriamas išskirtinis dėmesys rengiant parodas, organizuojant renginius, formuojant nuolatinį ryšį palaikymą. Svarbiausia šio pranešimo išvada – nuolatinio kontakto su savo auditorija palaikymas pirmenybę teikiant dialogui.

Daugelyje pranešimų nuskambėjo vienas ir tas pats svarbiausias muziejų darbo aspektas – būtinybė pažinti savo

auditoriją ir su ja bendrauti jai suprantamais ir priimtinais būdais. Londono transporto muziejus (www.ltmuseum.co.uk) savo pranešime pabrėžė vietos bendruomenės pritraukimą ir įtraukimą į muziejaus veiklą. Pagrindinė priežastis, skatinanti siekti vietos bendruomenės palankumo, – net ir nutrūkus ryšiams su kitais šalies regionais, užsienio šalimis – vietos bendruomenei šalia jos esantis muziejus vis tiek bus svarbus. Bendraudamas su vietos bendruomene, muziejus neturi pamiršti, kad abipusis supratimas ir sutarimas turi vykti kaip lygiaverčių partnerių, nesistengiant atrodyti labai rimtiems ir elitiniams, abi pusės turi būti pasirėngusios viena kitą išklausti, priimti naujas idėjas, ieškoti kompromisų. Nors šie pokalbiai ar diskusijos kartais gali užsitęsti ir virsti ilgomis arbatos gėrimo ceremonijomis, tačiau muziejus neturi pamiršti, kad pagrindinis jo uždavinys dirbant su vietos bendruomene – nuolatinės pastangos išlikti jos narių galvose, mintyse, kad jiems kilusios naujos ir unikalios idėjos nuvestų juos į muziejų.

Kita svarbi tema, skambėjusi ne viename pranešime seminarų metu, – socialinės žiniasklaidos suteikiamos galimybės muziejams pasiekti savo tikslines auditorijas ir vis didėjančią jos įtaką žmonių kasdieniam gyvenimui. Lietuvoje kol kas nebuvo atliktas joks išsamus mokslinis tyrimas, siekiant nustatyti naudojimosi socialinės žiniasklaidos priemonėmis intensyvumą ir įvairovę, tačiau, kaip teigia „SIC Gallup Media“ / TNS atliktos apklausos rezultatai, beveik 60 % šalies interneto naudotojų naudojami socialinių tinklų svetainėmis kaip pagrindinę savo veiklą šiuose tinklapiuose nurodydami bendravimą su artimais žmonėmis bei naujienų apie savo draugus ir pažįstamus sekimą. Populiariausias Lietuvoje socialinės tinklaveikos portalas „Facebook“.

Kalbant apie Didžiosios Britanijos patirtį, net 80 % aktyvių joje gyvenančių interneto naudotojų bent vieną kartą yra lankęsi socialinės tinklaveikos portaluose, tokiuose kaip „Facebook“, „MySpace“, „Flickr“ ar „YouTube“. Net 90 % šios grupės sudaro 25–34 metų asmenys. Populiariausias išlieka socialinės tinklaveikos portalas „Facebook“, prie kurio net 25 % prisijungimų vykta mobiliuoju telefonu.

Šiuo metu pasaulyje yra daugiau kaip 70 milijonų tinklaraščių (blog'ų), per minutę į portalą „Flickr“ yra įkeliami 700 tūkstančių nuotraukų, vienu metu apie naujienas savo gyvenime „Twitter“ programoje „sučiulba“ net 3 milijonai jo naudotojų, į „YouTube“ tinklalapį kasdien įkeliami daugiau kaip 65 tūkstančiai vaizdo siužetų. Tokie socialinės žiniasklaidos vystymosi tempai leidžia daryti prielaidas, kad ateityje visa tradicinė žiniasklaida persikels

į internetą. Žmonės daugiau nebeieškos informacijos, pati informacija susiras žmones. Todėl socialinė žiniasklaida šiandien muziejams yra unikali proga pasiekti savo auditorijas tiesiogiai ženkliai sumažinus išlaidas, skiriamas reklamai. Pagrindiniai socialinės žiniasklaidos privalumai muziejui – laiko atžvilgiu aktuali informacija tikslinei auditorijai, galimybė užmegzti dialogą su savo lankytojais, paskatinti juos aktyviau dalyvauti muziejaus gyvenime, galimybė pasiekti tuos potencialius muziejaus lankytojus, kurie negalvojo apie apsilankymą muziejuje ar visiškai juo nesidomėjo, sužinoti, ką apie muziejų galvoja žmonės, kokie atskirų tikslinių auditorijų poreikiai, ko jie tikisi lankydami muziejuje. Pagrindinis socialinės žiniasklaidos privalumas – muziejaus draugų, bendraminčių, kompanionų, rėmėjų, lėmėjų grupės, leidžiančios jaustis reikalingam bet kuriam muziejui pasaulyje. Svarbiausia yra turėti ką pasakyti, pasakyti tai tinkamai ir auditorijai priimtinu būdu.

Vienas įdomiausių, inovatyvumo požiūriu, buvo Nacionalinės galerijos Londone pranešimas „Muziejai be sienų: išplečiant lankytojų potyrius“, kuriuo buvo pristatyta programa iPhone modelio telefonams – „LoveArt“. Šiuo pristatymu dar kartą buvo parodyta, kaip Europos muziejai pradeda savo veikloje naudoti inovatyvias technologijas. Rengiantis įdiegti šią programą buvo atliktas tyrimas, kuriuo siekta iširti, kurie meno kūriniai lankytojams yra įdomiausi. Vėliau padarytos itin aukštos kokybės šių kūrinių skaitmeninės kopijos. Didžiausias uždavinys laukė galerijos kuratorių, kadangi reikėjo parengti informatyvų ir vartotojams patrauklų turinį, todėl į šį projektą buvo įtraukti visi Nacionalinės galerijos padaliniai – kuratoriai siuntė idėjas, apie ką norėtų papasakoti lankytojams, rinkodaros specialistai pateikė savo komentarus dėl informacijos skleidimo principo, galimo funkcijų išplėtimo, technikai rūpinosi meno kūrinių skaitmenine kokybe. Ši programa leidžia jos naudotojui savarankiškai grupuoti objektus pagal pasirinktą temą: „Moteris ir vaikas“, „Oras“, „Laivai“, „Karas“, „Meilė“, „Mirtis“. Tai unikali galimybė itin detalai apžiūrėti kūrinių naudojant priartinimo funkciją telefone, kadangi visi meno kūriniai yra itin aukštos rezoliucijos, o pačioje galerijoje pernelyg priartėti prie paveikslų nėra leidžiama. Kurdami šią programą, galerijos darbuotojai atliko dar vieną itin svarbų tyrimą, kurio metu nustatė muziejaus lankytojų charakteristikas (*Pre-In-After*)*. Galerijoje draudžiama naudotis mobiliaisiais telefonais ar fotografuoti. Taigi šios programos tikslas yra visai ne vizualaus gido Nacionalinėje galerijoje pristatymas. Kaip pagrindinė problema, kuriant šią programą, buvo nurodytas turinio valdymas, kadangi

kiekvienam išskirtam segmentui galioja kitos charakteristikos, reikia būti labai atsargiems renkantis objektus bei rengiant tekstus apie juos. Programa gali naudotis tiek būsimi galerijos lankytojai, tiek jau lankęsi joje, tiek niekada joje nesilankę.

Paskutiniame pranešime, pristatant lankytojų stebėjimo metodą, taikytą TATE Britų (www.tate.org.uk/britain) muziejuje, mane itin sudomino atradimai, gauti apibendrinus duomenis. Apžvelgdami į vyraujančias lankymosi muziejuose tendencijas, tyrimo rezultatus ir įvertinę savo pačių patirtį, muziejaus darbuotojai pastebėjo, kad kuo garsesnis meno kūrinys eksponuojamas, tuo daugiau medžiagos apie jį pateikiama muziejuje, nors jau savaime kūrinys yra žinomas; kad žmonės pirmiausia žiūri į didelius paveikslus; kad net 95 % planuojančių apsilankyti muziejuje žmonių tikisi, jog visa jiems reikalinga informacija bus muziejaus fojė; kad muziejų lankytojai per vėlai supranta, jog padarė klaidą nepasiimdami audiogido; kad net 90 % mu-

ziejaus lankytojų teigia atėję ne skaityti, o žiūrėti; ir kad visi apsilankiusieji meno muziejuose tikisi vėliau patikusį darbą susirasti internete. Tyrimo metu taip pat išryškėjo ir keletas kuratorių klaidų, dažniausiai daromų kuriant nuolatinės ekspozicijas ar parodas. Dauguma meno muziejų lankytojų teigia, kad kartais perskaitę užrašus prie meno kūrinių jie lieka nieko nesupratę ir nustoja juos skaitę, nes kuratoriai rašo etiketes vieni kitiems. Taip pat pastabų sulaukė ir didaktinis užrašų kalbos stilius. Žmonės nori patys sužinoti ir labai nemėgsta būti mokomi, todėl pagrindinis patarimas muziejams – nustoti aiškinti lankytojams, o pasistengti juos sudominti.

Ir pabaigoje – būnant Londone tiesiog neįmanoma neapsilankyti didžiuosiuose muziejuose: Gamtos istorijos muziejuje, Mokslo muziejuje, Viktorijos ir Alberto muziejuje. Tik gaila, kad laikas juose taip greitai lekia, kad tenka vėl planuoti kada nors aplankyti šį miestą su vienais turtingiausių ir įspūdingiausių muziejų Europoje.

LIETUVOS JŪRŲ MUZIEJAUS PARODOS 2010–2011 M.

Nika PUTEIKIENĖ

Lietuvos jūrų muziejaus Ryšių su visuomene skyriaus vedėja

2010 metus muziejus pradėjo paroda „**Ruoniai – Baltijos jūros šeimininkai**“. Tai kilnojamoji edukacinė paroda, kuria Muziejus siekia atkreipti visų dėmesį į ekologinę Baltijos jūros situaciją šiandien. Parodoje keliamas klausimas „Ar Baltija – vis dar saugūs namai jos gyventojams?“, į kurį atsakymo ieškoti kviečiami

■ Paroda „Ruoniai – Baltijos jūros šeimininkai“.
A. Mažūno nuotrauka

visi parodos lankytojai. Pagrindinis parodos tikslas – skatinti jaunimą domėtis Baltijos jūra, kurios būklė tiesiogiai priklauso nuo žmogaus veiklos ir jo gyvenimo būdo, sužinoti daugiau apie vandenį. Paroda viešėjo Šilutės F. Bajoraičio viešojoje bibliotekoje, daugelyje uostamiesčio ir Klaipėdos regiono mokyklų.

Jau tapo tradicija, kad Jūros šventę Klaipėdoje pradeda Jūrų muziejaus renginiai. Pirmasis 2010 m. šventės renginys – tikrai simbolinis: muziejaus parengta paroda „**Bar-kentinos „Meridianas“**“ byla“. Paroda atidaryta liepos 27 dieną Klaipėdos apskrities I. Simonaitytės viešojoje bibliotekoje. Tai kontraversiška uostamiesčio simboliu tapusio laivo „Meridianas“ istorija. Šis laivas buvo pastatytas 1948 m. Turku laivų statykloje, Suomijoje. „Meridianas“, kaip dar

90 panašaus tipo laivų, buvo atiduoti kaip Antrąjį pasaulinį karą pralaimėjusių šalių kontribucija Tarybų sąjungai. Dabar iš tų laivų išlikę tik keli. Iki 1967 m. „Meridianas“ plaukiojo kaip mokomasis Klaipėdos jūreivystės mokyklos kursantų burlaivis, o 1971 m. jame pradėjo veikti restoranas. 2005 m. laivas įrašytas į Lietuvos Respublikos kultūros vertybių registrą. Dabar „Meridianas“ remontuojamas.

Kasmet Jūros šventės metu muziejuje susirenka jūrinės bendruomenės žiedas, nes čia pagerbiami jūrininkai, atvėrę Lietuvai jūrą. 2010 metais pristatyta nauja ekspozicija „**Po Lietuvos karinio jūrų laivyno vėliava**“, skirta pirmajam atkurtos Lietuvos karinio jūrų laivyno laivui „Žemaitis“. Joje eksponuojami karinio laivo įrangos fragmentai.

Jūrų faunos ekspozicijoje tuo pačiu metu lankytojams atidaryta itin intriguojanti biologinė paroda „**Elegantiškas žudikas**“. Tai provokuojantis pasakojimas apie jūrų moliuską kūgenį, kuris garsus ne tik labai gražia kriaukle, bet ir... geluonimi. Parodoje pateikiamas padidintas šio moliusko modelis, vaizdžiai demonstruojantis egzotiško gyvūno sugebėjimą apsiginti, pateikiama rūšinė įvairovė, paplitimas, aiškinama, kaip veikia ir medicinoje yra pritaiko-

■ Paroda „Elegantiškas žudikas“. A. Mažūno nuotrauka

■ „Tūkstantmečio odisėja. Vienas vardas – Lietuva.“ A. Mažūno nuotrauka

mi jo išskiriami nuodai, eksponuojami iš kūgenio kriauklės pagaminti papuošalai.

Liepos 30 dieną kruizinį laivų terminalą papuošė įspūdinga Jūrų muziejaus parengta paroda „**Jūros pašaukti**“. Ši paroda po atviro dangumi priminė Lietuvos valstybės tapsmą jūrine šalimi ir pasakojo apie pirmuosius jūrininkus, nusprendusius savarankiškai žengti jūrų vilkų keliais. Apie jaunosius kadetus, karčių jūrinės duonos plutą laužusius G. Eriksono buriniame laivyne. Tų laikų jūrinę pedagogiką iliustruoja pirmasis sakiny, kurį išgirdavo kadetas: „Berniuk, įsikalk tai į savo buką makaulę: nieko nėra neįmanomo Dievui ir jūreiviams!“

Rugsėjo 23 dieną, Kaliningrade, Pasaulinio vandenyno muziejuje, buvo atidaryta Jūrų muziejaus delfinų piešinių paroda „**Vandens ženklai**“. Atidarymo metu buvo demonstruojamas filmas apie delfinų terapiją, o Jūrų muziejaus atstovai vos spėjo atsakinėti į klausimus. Ši paroda viešėjo pas kaimynus iki lapkričio pabaigos. Kaliningrade buvo eksponuojama šešiolika delfinų piešinių. Delfinas piešia teptuką laikydamas dantimis. Piešimas delfinui – tai tik vienas žaidimo, bendravimo su žmogumi būdų, tačiau to rezultatas – piešinys – kiekvienam delfinui gaunasi skirtingas. Tai priklauso ir nuo šių gyvūnų charakterio, temperamento, nuotaikos. Vieni paveikslai alsuoja melancholija, kituose ramų linijų bangavimą keičia intensyvių potėpių energija,

švelnus teptuką vedžiojančio delfino ir lapo pokalbis pavirsta ekspresyviu, valiūkišku emocijų šėlsmu piešinyje. 2011 metais ši paroda apkeliaavo Latvijos dalį: Rygą, Rezeknę, Balvi.

Lietuvos jūrų muziejuje 2010 metais buvo eksponuotos ir muziejaus kolegų ir bendraminčių parengtos parodos. Birželio 8 d., minint Tarptautinę pasaulinio Vandenyne dieną, muziejuje buvo atidaryta paroda „**Tūkstantmečio odisėja. Vienas vardas – Lietuva**“. Ją pristatė 11-ojo odisėjos etapo kapitonas Paulius Egidijus Kovas. Parodoje „Tūkstantmečio odisėja. Vienas vardas – Lietuva“ – ne tik fotografijos, joje taip pat buvo eksponuojama

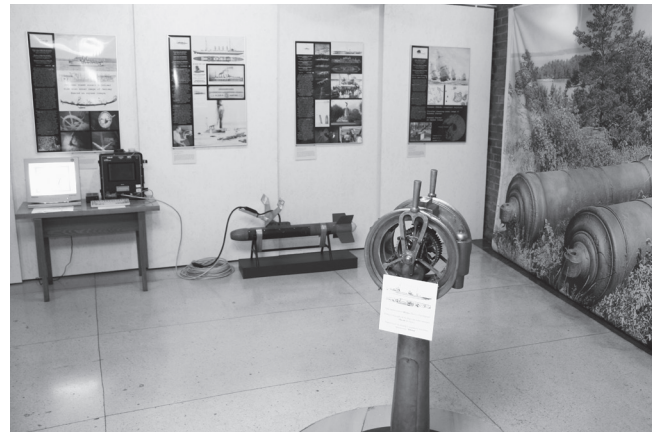

■ „Vandens ženklai“. A. Mažūno nuotrauka

Lietuvos buriuotojų apranga, asmeniniai buriuotojų bei „Tūkstantmečio odiseją“ reprezentuojantys daiktai, kartu keliavę aplink pasaulį.

Birželio mėnesio pradžioje į Lietuvos jūrų muziejų atkeliavo paroda „Nereikia diržo“. Šioje parodoje buvo eksponuojami ypatingi meno kūriniai, nes jie pagaminti iš ... diržų, kuriuos akcijai „Nereikia diržo“ dovanojo Lietuvos žmonės, šiuo simboliu veiksmu pritardami raginimui atsisakyti diržo, kaip vaikų auklėjimo priemonės. Beveik du mėnesius trukusi akcija „Nereikia diržo“ vyko 12 didžiųjų Lietuvos miestų. Joje dalyvavo dešimtys tūkstančių šeimų, savivaldybės, daugiau kaip 200 mokyklų, verslo įmonės ir kitos organizacijos. Mokyklose ar centrinėse miestų aikštėse vyko renginiai, kuriuose tėvai buvo kviečiami auklėti atžalas nenaudojant smurto. Simbolišku smurto atsisakymo aktu tapo diržo padovanojimas šiai akcijai. Taip buvo surinkta 3500 diržų. Jie, tik jau tapę meno kūriniais – laipyne, drugeliu, sūpynėmis, sraige, kilimu ir foto siena – keliavo po Lietuvą. Akciją „Nereikia diržo“ organizavo mobiliųjų telekomunikacijų bendrovė „Omnitel“ ir visuomeninė organizacija „Gelbėkit vaikus“, o ją įgyvendinti padėjo dvi didžiausios Lietuvos jaunimo bendruomenės: Lietuvos skautija ir Lietuvos moksleivių parlamentas.

Vienu iš svarbiausių Jūros šventės renginių Jūrų muziejuje 2010 metais tapo mūsų kolegų Estijos jūrų muziejaus

■ „Plazdant vėliavoms į jūrų gelmes!“ A. Mažūno nuotrauka

parengtos parodos „Plazdant vėliavoms į jūrų gelmes!“ atidarymas liepos 31 d. Tai keliaujanti paroda, prikelianti iš jūrų dugno ir užmaršties nuskendusius laivus ir jų istorijas. Viena garsiausių – apie Suomiją įlankoje Estijos tyrinėtojų aptiktą nuskendusį pirmąjį tarpukario Lietuvos karinių jūrų pajėgų laivą „Prezidentas Smetona“. „Prezidentas Smetona“ – Lietuvos nepriklausomybės simbolis. Tai buvo vienintelis Lietuvos Respublikos karo (mokomasis) laivas, pavadintas pirmojo respublikos prezidento Antano Smetonos vardu. Jis naudotas ir kaip vyriausybinių jachta. „Prezidentas Smetona“ dalyvavo Antrajame pasauliniame kare Sovietų Sąjungos laivyno sudėtyje su skirtingais identifikaciniais numeriais, bet daugiausiai žinomas kaip sargybos laivas ir minų traluo-

■ „Plazdant vėliavoms į jūrų gelmes!“ A. Mažūno nuotrauka

■ „SOS. Nelaimė jūroje“. A. Mažūno nuotrauka

tojas „Koral“. 1945 m. sausio 11 d. laivas nuskendo, kai jį torpedavo vokiečių povandeninis laivas „U-745“ centrinėje Suomijos įlankos dalyje. Žuvo 28 įgulos nariai. Estijos jūrų muziejaus tyrėjai ilgai ieškojo šio laivo nuolaužų, o 2010 m. pavasarį mokslinių tyrimų laivas „Mare“ užfiksavo buvusio Lietuvos karo laivo liekanas 70 m gylyje.

2010 m. Lietuvą sukrėtė kelto „Lisco Glorija“ gaisras atviroje jūroje. Gaisras kelte dar kartą mums priminė, kad žmogus yra per silpnas jūrą sutramdyti – gali tik prisitaikyti. Šis neeilinis įvykis paskatino Lietuvos jūrų muziejaus specialistus pasigilinti į žūtibūtinus jūros ir žmogaus santykius ir parengti parodą „SOS. Nelaimė jūroje“, kuri atidaryta Lietuvos jūrų muziejuje sausio 21 d. Vienas parodos rengėjų, istorikas Romualdas Adomavičius, pats ne kartą yra patyręs nirtulingą jūros jėgą, nes ją pažįsta ne tik teoriškai, bet ir praktiškai – yra jachtos „Lietuva“ įgulos narys. Suvaldyti

vandens stichiją žmogus bejėgis iki šiol. Nors kaupia jūrinę patirtį ir vis geriau pažįsta gamtą, nors ir tobulinamos laivų konstrukcijos, tačiau jūron išplaukę jūrininkai kartais taip ir nesugrįžta namo. Laivas – jūrininko namai jūroje, kuriuos palikti galima tik tada, kai laivas skęsta arba nesuvaldomai dega. Tada nepaprastai svarbu kuo skubiau išsiųsti pagalbos prašymą ir atlikti būtinus veiksmus laukiant pagalbos. Dažnam iš mūsų jūra yra tolimesnis tarsi kosmosas, nors gyvenam šalia jos. Šioje parodoje ir stengiamės parodyti, kaip veikia pasaulinė nelaimės jūroje sistema, kokios ryšio priemonės yra naudojamos, kokia technika ir tarnybos budi kiaušį parą, kad per akimirką susiruošę skubėtų į pagalbą skęstančiam ar degančiam laivui. Pagaliau, „išpakuojame“ ir vadinamąjį „Išsigelbėjimo rinkinį“, kuriame yra specialaus maisto atsargos, reikalingos palaikyti gyvybei, kol sulaukiama gelbėtojų. Paroda labai daktiška – joje galima pamatyti, paliesti, o kai kuriais atvejais – net išbandyti gelbėjimo įrangą. Čia buvo eksponuojami gelbėjimosi plauštai, liemenės, specialūs hidrokostiumai, kuriuos apsirengęs žmogus gali ilgą laiką plūduriuoti, laukdamas pagalbos, demonstruojamos pasaulinės gelbėjimo jūroje sistemos schemas. Įspūdi sustiprino dideliame ekrane rodomi „Lisco Gloria“ gaisro jūroje vaizdai ir garsinis fonas: audros šniokštimas, žuvėdrų klyksmai, pagalbos signalo šaukiniai. Parodą rengti padėjo ir eksponatus paskolino Lietuvos Respublikos Karinės jūrų pajėgos, Karinės oro pajėgos, Lietuvos aukštoji jūreivystės mokykla, laivininkystės kompanija „DFDS Lisco“, Klaipėdos universitetas, Baltijos TV, UAB „Garant Safety“.

Balandžio mėnesio pradžioje į Lietuvos jūrų muziejų iš

■ „1 jūra – 4 istorijos!“ A. Mažūno nuotrauka

■ „Lietuvos Baltijos Lloydas“. A. Mažūno nuotrauka

Karlskronos atkeliavo kilnojamoji paroda „**1 jūra – 4 istorijos**“. Paroda vainikavo trejus metus vykdomą tarptautinį projektą „SeaSide“ (jis dalinai finansuotas Pietų Baltijos tarpšieninio bendradarbiavimo programos). Jūrų muziejus dalyvavo jame kartu su keturiais muziejais iš Lenkijos, Vokietijos ir Švedijos. Balandžio 15 dieną paroda atidaryta Lietuvos jūrų muziejuje ir veikė iki birželio 19 dienos. Transportavimo metu ypač svarbu buvo nepažeisti trapių povandeninės archeologijos eksponatų iš lenkiškosios parodos dalies. Lenkijos jūrų muziejus eksponavo radinius iš XVIII a. nuskendusio burlaivio „General Carleton“. Įdomiausias „General Carleton“ radinys – XVIII amžiaus antrosios pusės jūrininkų apranga. Rastos trys poros vilnonių kelnų, marškiniai, ir penkios liemenės. Kolekcija papildyta kojineėmis, pirštineėmis, megzta kepuraite, fetro skrybėle, per 30 itin gerai išsilaikiusių batų bei titnaginiais šautuvais. Rostoko jūrų muziejus parodoje puikiais modeliais iliustravo burlaivių raidos istoriją Baltijos jūroje. Čia eksponuoti kogas, galeonas, pašto jachta, brigas bei garsusis XVII a. karo laivas „Vasa“, kuris nuskendo pakrautas ginkluotės už kelių šimtų metrų nuo kranto inauguracijos iškilmių metu. Ta pati, burinio laivyno tema, buvo tęsiama ir Lietuvos jūrų muziejaus

parengtoje parodos dalyje. Čia pristatyta Klaipėdos burinio laivyno susikūrimo ir išnykimo istorija. Itin patrauklus jos elementas – interaktyvus žaidimas, suteikiantis galimybę pačiam stoti prie šturvalo ir įvesti burlaivį į XIX a. Klaipėdos uostą. Karlskronos jūrų muziejus pateikė Naujausių laikų Baltijos jūros istoriją. Jų rengta ekspozicijos dalis prabilo į lankytoją autentiškais Šaltojo karo liudininkų pasakojimais. Kilnojamoji paroda jau buvo eksponuojama Rostoko, Karlskronos ir Lenkijos (Gdanskas) jūrų muziejuose. Pasibaigus parodos eksponavimui muziejuje, lietuviškoji parodos dalis pradėjo savo kelionę po Lietuvą: buvo eksponuota Šilutėje, Rusnėje, Palangoje.

Tarptautinę muziejų dieną – gegužės 18 d. – muziejus pažymėjo atidarydamas ir miestui dovanodamas lauko parodą „**Lietuvos Baltijos Lloydas**“ kruizinių laivų terminale. Paroda, pasakojanti apie pirmuosius Lietuviškojo laivyno tapsmo žingsnius, buvo atidaryta atviru edukaciniu užsiėmimu, kurį vedė muziejaus Laivybos skyriaus vedėjas Romaldas Adomavičius. Užsiėmime dalyvavo Jaunųjų kapitono klubo dalyviai – A. Stulpino mokyklos moksleiviai. Trijuose parodos stenduose pirmą kartą pristatyta įspūdinga bendrovės „Lietuvos Baltijos Lloydas“ istorija.

Senos nuotraukos, archyvinė medžiaga pasakojo apie šios kompanijos veiklą, laivyną ir įgulas. 2011 m. sukako 75 metai bendrovei „Lietuvos Baltijos Lloydas“, kuri buvo įkurta Kaune 1936 metų pabaigoje. Tai – šalies nacionalinio laivyno pradžia – kelerių metų vyriausybės ir stambiųjų šalies verslo ir bendrovių kryptingos veiklos rezultatas. Bendrovei „Lietuvos Baltijos Lloydas“ teko nelengvi istorijos išbandymai – ji veikė iki 1940 metų. Lloydso flotilę sudarė 8 laivai, beveik visi pavadinti miestų vardais: „Šiauliai“, „Marijampolė“, „Panevėžys“, „Maistas“, „Kretinga“, „Utena“, „Kaunas“, „Trakai“. Tai buvo nauji, modernūs laivai, skirti prekių gabenimui. Iš Lietuvos jie plukdė žemės ūkio produktus: sviestą, bekonus, kiaušinius, o į Lietuvą buvo gabenami pramonės dirbiniai ir žaliavos. Lietuvos Baltijos Lloydso laivynas padėjo išspręsti opią užsienio jūrų mokyklose besimokančių jaunuolių iš Lietuvos plaukiojimo praktikos problemą. Laivynas suteikė darbą keturiasdešimčiai kvalifikaciją įgijusių darbuotojų: šturmanams, kapitonams, mechanikams ir kt. Deja, 1939 metais Lietuva prarado Klaipėdos uostą, o prasidėjęs Antrasis pasaulinis karas iš esmės sužlugdė „Lietuvos Baltijos Lloydso“ veiklą, didžiausieji bendrovės laivai nuskendo Baltijos jūroje užplaukę ant minų arba buvo subombarduoti lėktuvų. Po Lietuvos okupacijos 1940 metų vasarą „Lietuvos Baltijos Lloydso“ laukė visų privačių ir akcinių bendrovių likimas: rugpjūtį pradėtas įmonės nacionalizavimas buvo baigtas lapkričio 29 dieną. Likę jūriniai laivai kartu su personalu buvo perduoti Tarybų Latvijos valstybinei laivininkystei.

2011 metais Jūros šventės renginių ciklą pradėjo muziejaus parengta paroda „**Pirmosios Lietuvos burės**“, kuri tradiciškai buvo atidaryta Klaipėdos apskrities viešojoje I. Simonaitytės bibliotekoje liepos 26 d. Paroda „Pirmosios Lietuvos burės“ pasakoja apie pirmuosius prekybinius laivus su Lietuvos vėliava – „Jūratė“ ir „Kastytis“. Kartu pristatoma ir jūrų skautų jachtos „Budys“ istorija. Šis burlaivis padėjo skleisti jūrinę mintį tarp jaunimo, kurti ir įtvirtinti jūrines tradicijas. Pirmosios laivų „Jūratė“, „Kastytis“ ir „Budys“ burės simbolizuoja valstybės, tautos ir jūros jungtį. Jų vardai kilo iš lietuvių žvejų mitologinių vaizdinių ir Vydūno vaizduotės. Praėjus metams po nepriklausomos Lietuvos Respublikos paskelbimo, 1919 m. vasario 1 d., Kaune įsikūrė laivininkystės kompanija „Lietuvos garlaivių bendrovė“ (LGB). Ji kėlė tikslą savo laivais aptarnauti Nemuno ir Kuršių marių pakrantes, Baltijos ir Šiaurės jūros krantus, pasiekti tolimąją Ameriką. Pradėjusi sėkmingą veiklą upių laivininkystėje, bendrovė Kylio (Vokietijos uostas prie Baltijos jūros) „Fried. Krupp A. G. Germaniawerft“ statykloje užsakė kelis jūrų laivus. Motoriniai burlaiviai „Jūratė“ ir „Kastytis“ galeasai 1921 m. kovą atplaukė į Klaipėdą. Jie – pirmieji su lietuviška trispalve į jūrą išplaukę laivai. Dvистiebius galeasus LGB priregistravo Nemuno uoste – Jurbarko. Taigi, Jurbarkas tapo pirmuoju Lietuvos jūrų uostu. „Jūratė“ ir „Kastytis“ gabeno krovinius (druska, miltai, anglis ir kt.) tarp Baltijos jūros valstybių. Jūriniai laivai laivininkystės bendrovei nešė nuostolius. 1925 m. užplaukus ant akmenų „Kastyčiui“, Kauno bendrovė

■ „Pirmosios Lietuvos burės“. A. Mažūno nuotrauka

buvo priversta parduoti „Jūratę“. Pirmosios burės – ne vien prekiniai burlaiviai. 1924 m. Klaipėdoje Martynas Brakas, paragintas valtimis Nemunu atplaukusių kolegų kauniečių, subūrė jūrų skautus. Lietuvoje jūrų skautų ideologinė programa rėmėsi geopolitinėmis profesoriaus Kazio Pakšto teorijomis. Skelbęs jūrą valstybės pajamų, politinių galimybių ir nepriklausomybės šaltiniu, profesorius ragino imtis jūrinės kultūros sklaidos Lietuvoje. Jūrų skautai turėjo tikslą tarnauti savo šalies jūrų laivyne. Jie praktikavosi burinėse valtyse ir jachtose ežeruose, upėse ir kituose vandens telkiniuose. 1926 m. spalį Klaipėdos jūrų skautai vieningai burė laiviu „Budys“ išplaukė į atvirą jūrą. Laivo pavadinimą įkvėpė lietuvininkų kultūros veikėjas, muzikas ir filosofas Vilhelmas Storostas (Vydūnas), pritaikęs skautų šūkį – „Budėk!“. 1933 m. liepos mėn. 15 d. „Budys“ sudužo bandydamas išplaukti pro Klaipėdos uosto vartus. Tragiška jo ir trijų įgulos narių žūtis sutapo su Stepono Dariaus ir Stasio Girėno lemtingu „Lituanikos“ skrydžiu. Šiandien šiaurinio uosto molo gale įtvirtintas inkaras primena mums Klaipėdos jūrų skautų laivą, kuriame jūrą drauge atrado jaunuoliai lietuviai ir lietuvininkai.

Tradicinę jūrininkų pagerbimo ceremoniją muziejuje 2011-aisiais pajavairino Vidutinio žvejybos tralerio „Dubingiai“ triume liepos 28 d. pristatyta paroda „**Dingusio laivyno liudininkas**“. Paroda skirta šio laivo penkiasdešimtmečiui. Šis socialistinio darbo veteranas, daugiau nei 18 metų skrodęs vandenynų ir jūrų bangas, 1980 metais buvo perduotas Jūrų muziejui ir 1986 metais įkurdintas sausumoje – senųjų žvejybos laivų aikštelėje. Lankytojus, traukiančius iš kelto į muziejų, pasitinka šioje aikštelėje išrikiuoti laivai, pirmaisiais pokario dešimtmečiais pradėję pramoninę žūklę Lietuvoje. Tai – patys didžiausi muziejaus eksponatai. Vidutinis žvejybos traleris „Dubingiai“ – vienintelis likęs „gyvas“

■ „Dingusio laivyno liudininkas“. A. Mažūno nuotrauka

■ „Vandenyno paslaptys senovės graviūrose“. A. Mažūno nuotrauka

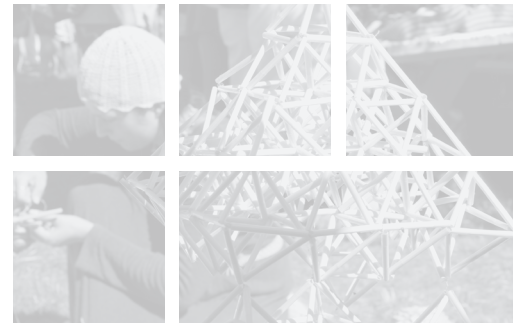
iš šimtų tokių laivų, 1960–80 metais priklausiusių Lietuvos žvejybos laivynui. To laivyno, kaip žinome, nebėra. „Dubingiai“ – vienintelis jo liudininkas. Jis pastatytas ne Vokietijos demokratinėje respublikoje, kaip jo pirmtakai, o Klaipėdoje, „Baltijos“ laivų statykloje. Šis laivas garsėjo puikiais laimikiais, 1972 metais pasiekęs Okeaninės žvejybos laivyno bazės rekordą – per reisą sugavo net 30 tonų žuvis. Apie visa tai ir daug daugiau parodoje „Dingusio laivyno liudininkas“.

2011 metų pradžioje muziejaus kolegos Kaliningrade – Pasaulinio vandenyno muziejus – eksponavo savo parodą „**Vandenyno paslaptys senovės graviūrose**“. Taip pat muziejuje eksponuota Klaipėdos vaikų laisvalaikio centro paroda „**Baltija mus jungia**“, kurią sudarė jaunųjų dailininkų iš Lietuvos ir Latvijos darbai. Vandenyno dieni paminėti muziejuje buvo pristatyta Lietuvos gamtos fondo parengta paroda „**Atgal į gamtą**“, skirta Žvejybos savaitei. Kadangi šiais metais minimas Lietuvos nacionalinių parkų 20-metis, Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba muziejuje eksponavo nuotraukų iš visų penkių Lietuvos nacionalinių parkų parodą. Kiekvienas lankytojas turėjo galimybę pasidžiaugti tuo, kuo mes taip pagrįstai didžiuojamės ir saugome.

LIETUVOS JŪRŲ MUZIEJAUS RENGINIAI 2010–2011 METAIS

Nika PUTEIKIENĖ

Lietuvos jūrų muziejaus Ryšių su visuomene skyriaus vedėja

Šie dveji metai Lietuvos jūrų muziejui buvo itin turtingi veiklos ir renginių.

Muziejaus renginių maratonas tradiciškai kasmet prasideda **Tarptautinės muziejų dienos renginiais**. Gegužės 14 dieną Jūrų muziejuje – atvirų durų diena, įėjimas į jį tą dieną nemokamas. Šventės rytą muziejaus teritorijoje iškilmingai kyla Kopgalio tvirtovės vėliava. 2010 metais buvo atidaryta paroda „Ruoniai – Baltijos jūros šeimnininkai“, kuri vėliau pradėjo savo kelionę po Klaipėdos regiono mokyklas, kur primena moksleiviams, kad tikrieji Baltijos jūros šeimnininkai yra ruoniai. Muziejų dieną lankytojai susipažįsta muziejaus gyventojais – pingvinais, pilkaisiais ir Rytų Atlanto paprastaisiais ruoniais, gali stebėti, kaip jie šeriami, nemokamus pasirodymus rengia Šiaurės jūrų liūtas Piratas ir 2011 metais jį pakeitusi Kalifornijos jūrų liūtų šeima. Atvirų durų dienos programos „vinimi“ tampa iškilmingos ruoniukų vardynos. Jiems vardus kasmet siūlo vaikai iš visos Lietuvos. Muziejaus Jūrų žinduolių ir paukščių skyriaus vedėjo Arūno Grušo vadovaujama komisija išrenka du pačius gražiausius, kurie paskelbiami ir suteikiami bevardžiams mažiesiems muziejaus gyventojams. 2010 metais ruoniukai gavo Jungos ir Brigo vardus, o 2011 m. du bevardžiai ruoniukai pavadinti Druskiumi ir Botniu. Muziejaus amfiteatre koncertavo Klaipėdos jaunimo centro kolektyvai.

Lietuvos jūrų muziejus yra kitoks nei dauguma muziejų, jungiantis jūros biologiją ir istoriją, ieškantis informacijos pateikimo ir pramogos balanso. Kadangi istorinė muziejaus ekspozicija susilaukia mažiau lankytojų dėmesio nei gyvūnų pasirodymai, Muziejų nakties tema du metus iš eilės buvo pasirinkta istorinė – „**Baltijos jūros piratai**“. Muziejus šeštadienio vakarą kvietė klaipeidiečius pabūti piratais. Virš muziejaus suplevėsavo Nerijos forto ir piratų vėliavos, nugriaudėjo patrankos šūvis, skelbdamas piratų viešpatavimo pradžią. Susirinkusiųjų laukė staigmenos

– visi ieškojo piratų lobio, ieškodami išmoko kautis kaip piratai, piratiškų dainų, šokių ir žaidimų. Buvo rodomas filmas apie piratus, istorikas Dainius Elertas pasakojo apie piratavimą Baltijos jūroje, fotoateljė buvo galima įsiamžinti visu piratišku grožiu. Buvo renkama piratiškiausia šeima. 2011 m. prie piratiškos nakties prisijungė ir „Smiltynės perkėla“, skirdama nemokamą keltą. Specialus piratiškas keltas piratus plukdė tiesiai į jūrų muziejų.

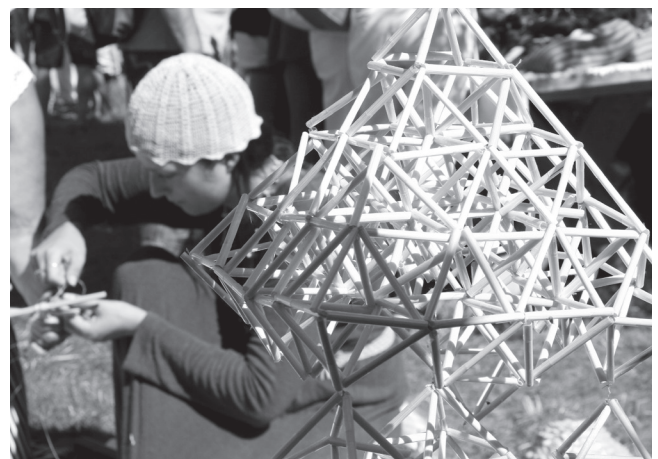
■ „Baltijos jūros piratai“. A. Mažūno nuotrauka

Gamtosaugine „**Apkabinkime Baltijos jūros kiaulę**“ akcija Jūrų muziejus 2010 metais jau aštuntą kartą pažymėjo Tarptautinę Baltijos jūros kiaulės dieną. Mažųjų banginių yra beveik visose pasaulio jūrose ir kai kuriose upėse. Kelių rūšių atstovai dažni Šiaurės jūros, Šiaurės Atlanto ir Airijos jūros gyventojai. Vienintelė Baltijos jūroje natūraliai gyvenanti mažųjų banginių rūšis – tai paprastoji jūrų kiaulė. Ji priklauso dantytųjų banginių pobūriui. Mokslininkai mano, kad dabar Baltijoje gyvena apie 500 jūros kiaulių, daugiausia – vakarinėje Baltijos dalyje. Gegužės 16 dieną daugiau nei pusantro tūkstančio žmonių Smiltynės paplūdimyje sustojo gyva vorele, vaizduojančia Baltijos jūros kiaulės figūros kontūrą. „Gyvoji“ Baltijos jūros kiaulė buvo nufotografuota iš paukščio skrydžio. 2010 metus UNESCO paskelbė visų rūšių išsaugojimo metais, ypač pabrėžiant žmogaus ūkinės veiklos įtaką gamtai. ASCOBANS (Baltijos jūros kiaulių apsaugos organizacija) taip pat prisijungė prie šių idėjų. Todėl kiekvienas jūros kiaulės figūrą sudarantis žmogus atspindėjo simbolinę rūšių įvairovę Baltijoje. Renginiu ypač domėjosi Lietuvos moksleiviai: į gyvąją grandinę atvyko organizuotos grupės iš Panevėžio, Akmenės, Šiaulių, Mažeikių, Plungės, Tauragės, Telšių, Šakių. 2011 metais Jūrų muziejuje apsilankė Klaipėdos Adomo Brako dailės mokyklos moksleiviai. Čia jie edukacinio užsiėmimo metu sužinojo, koks gi yra tas paslaptingas Baltijos gyventojas juokingu pavadinimu – jūros kiaulė. Savo mintis, impresijas, susijusias su šiuo gyvūnu, jūra, jos ekologija, vaikai išsakė meniniais darbais: piešiniais ir tūriniais objektais. Muziejuje atidaryta paroda „**Susipažinkite – Baltijos jūros kiaulė**“ žavėjo žaismingomis spalvomis, išradingais temos perteikimo būdais. Atidarant parodą griežė Klaipėdos Jeronimo Kačinsko muzikos mokyklos styginių instrumentų ansamblis.

2010 metų birželio 8-ąją, minint Tarptautinę pasaulinio Vandenyne dieną, Jūrų muziejaus delfinariume buvo išrinkta ekologiškiausia mokykla. Rengiamose žinių apie vandenų ekologiją „**(Ar) Sveikas, pasaulio Vandenyne!**“ varžytuvėse dalyvavo vienuolika vyresniųjų klasių komandų iš devynių Klaipėdos ir Kretingos rajono mokyklų. Pasaulyje ši diena pažymima nuo 1992 metų. Jūrų muziejus pirmasis Lietuvoje pradėjo minėti ją 2003 metais, taip prisijungdamas prie pasaulinio Vandenyne tinklo. Šis projektas, kurio tikslas – skleisti ekologines idėjas, vienija skirtingų valstybių akvariumus, zoologijos sodus, muziejus, įvairias gamtosaugos organizacijas. 2011 metais ta proga Lietuvos jūrų muziejus sukvieta Klaipėdos šeštų-aštuntų klasių moksleivius pa-

rungtyniauti orientacinėse žinių varžytuvėse. Moksleiviai, pasiskirstę komandomis, su kompasu ir žemėlapiu ieškojo atsakymų į klausimus visose Jūrų muziejaus ekspozicijose. Ir ypač – tądien Lietuvos gamtos fondo muziejuje atidarytoje parodoje „Atgal į ateitį“, lyginančioje tradicinius žvejybos budus su agresyvia pramonine žūkle. Kompasas leido moksleiviams susipažinti su orientavimosi ne tik sausumoje, bet ir jūroje galimybėmis, o kartu – tai tapo simboliu, muziejaus ekspozicijose jungiančiu laivybos istorijos ir gamtos temas. Komanda, suradusi daugiausiai tikslų atsakymų, buvo apdovanota ypatingu prizu – išplaukimu į Kuršių marias plaukiojančiu muziejaus eksponatu – kurėnu.

Etnografinė pajūrio žvejo sodyba per Jūros šventę vėl skambėjo nuo liaudiškų dainų ir jomarko klegesio žvejo kiemo šventėje „**Žuvys išgalvojo giesmes**“. Čia lankytojus viliojo rūkomos žuvies (jos atgabentos plaukiojančiu muziejaus eksponatu – kurėnu) ir verdamos tikros šyšioniškių žuvienės kvapas, tradiciniai pamario pyragai ir ypatingi gėrimai. Galima buvo ir su žolininkais ar užkalbėtojais pabendrauti, buvo demonstruojami žvejiški amatai: bučiukų pynimas, tinklų mezgimas ir adymas, vėtrungių gamyba, riešinių mezgimas, pynimas iš šiaudų, pristatomos bitininkystės tradicijos, kuršių moterų papuošalai. Į sodelį nuo kvapų ir reginių pavargusias galvas kvietė Akademijs po obelims „Einu į jomarką savęs rodyt, kitų žiūrėt“ ir Žemaitijos dailininkų sąjungos bei Klaipėdos E. Balsio meno gimnazijos moksleivių darbų parodos po atviru dangumi. O šeimininkavo sodyboje ir šyšioniškių tarme susirinkusiuosius kalbino pamario tradicijų žinovė **Vaida Galinskienė**. 2011 metų vasarą tuo pat metu muziejus visus šventės lankytojus pakvietė keliauti gintaro keliu: buvo demonstruojamos gintaro apdirbimo galimybės, gintaro

■ Žvejo kiemo šventė „Žuvys išgalvojo giesmes“.
A. Mažūno nuotrauka

■ Žvejo kiemo šventė „Žuvys išgalvojo giesmes“. A. Mažūno nuotraukos

vaistinės savybės. Svečius linksmo ir graudino folkloro kolektyvai „Aušrinė“, „Pilotė“, „Ramytė“, „Lažupis“, „Cyrulėlis“, „Kamana“, „Luotužė“, „Kuršių ainiai“, „Kuršiukai“, „Dainoriai“, „Vorusnėlė“.

2010 metų vasarą, kiekvieną liepos ir rugpjūčio mėnesio savaitgalį Lietuvos jūrų muziejus siūlė dar vieną nieko nekainuojančią, senųjų amatų mokančią pramogą. Etnografinėje pajūrio žvejo sodyboje galima buvo ne tik pamatyti, kaip mezgami tinklai, pinami bučiukai ir gaminamos vėtrungės, bet ir žvejiškų amatų subtilybių išmokti bei patiems pasigaminti tikrą pajūrietišką suvenyrą. Amatų savaitgalių „**Močia mezza tinklelius, aš vilioju bernelius...**“ programa prasidėdavo 11.30 ir baigdavosi 15.30 val., jos metu galima buvo bandyti megzti tinklą, austi drobes ir juosteles, megzti riešines, lieti žvakes, pinti iš šiaudų, drožti ir dažyti vėtrunges, meistrauti iš medžio, velti vilną ir iš jos gaminti papuošalus.

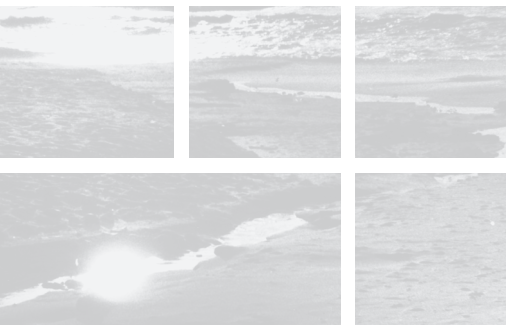
Keturis šeštadienio ir sekmadienio vakarus 2010 metų vasarą (liepos 31 ir rugpjūčio 1, 2, 7, 8 d.) delfinariume buvo laukiami lankytojai, išsiilgę romantikos ir geros muzikos. Čia buvo demonstruojama roko opera „**Eglė žalčių karalienė**“.

Tai pirmoji Lietuvoje roko opera, kurioje dalyvavo ir delfinai. Roko operos kūrėjai – studija „Grock“. Tai netikėtas klaipėdiečių jaunųjų muzikų, vadovaujamų Lino Švirino, Salomėjos Neries poemos perkėlimas į roko operos žanrą, per porą metų spėjęs tapti veik kultiniu jaunimui. Jautri muzika, lyrizmas puikiai dera su delfinų demonstruojamais triukais. Taip nelauktai scenoje susijungia du pasauliai: žemės ir vandens. Prieš renginį delfinariumo fojė buvo demonstruojamas Aurikos ir Algirdo Selenių 2003 metais sukurtas autorinis animacinis filmas „Eglė žalčių karalienė“.

2010 metų rugsėjo mėnesį buvo pradėta Delfinariumo rekonstrukcija, o delfinai paliko delfinariumą ir specialiu lėktuvo reisui iškeliauvo į Graikiją, kur įsikūrė naujuose laikinuose namuose, Atikos zoologijos sode, Atėnuose. Spalio 20 d. Druskininkų vandens parke buvo surengtas atsisveikinimo su delfiniais koncertas „**Iki pasimatymo, delfinai**“. Renginio, kuris tęsėsi beveik tris valandas, metu netrūko jausmingų pasakojimų apie delfinus, apie tai, kaip jie padeda sergantiems vaikams, dalyvaujantiems delfinų terapijoje. Koncertą tiesiogiai transliavo LNK televizija.

MUZIEJAUS LEIDINIAI ■

„ŽVEJŲ KAIMELIO KRONIKĄ“ BESKAITANT

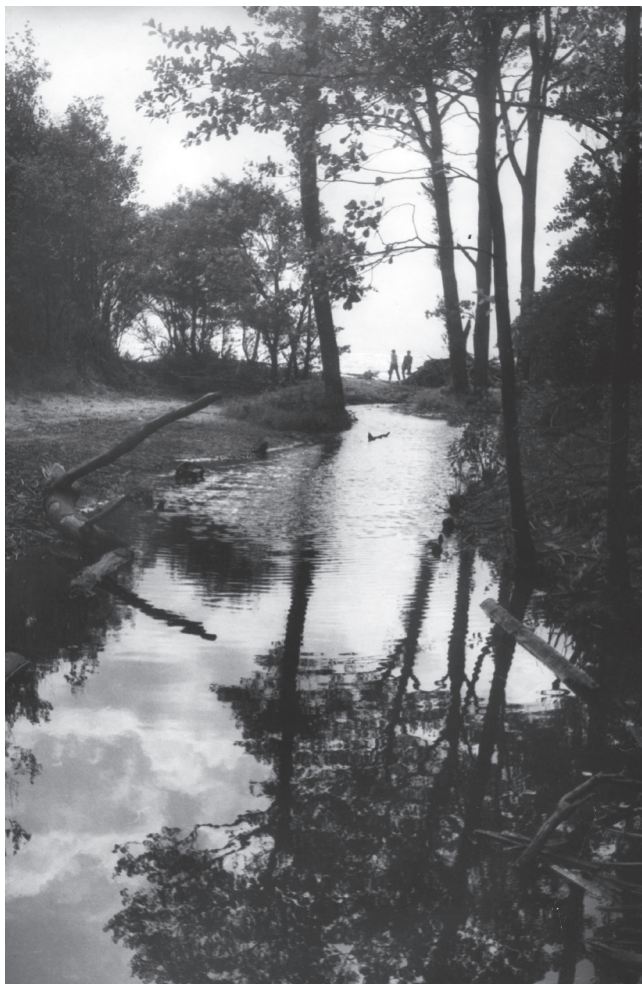
Dainius ELERTAS

Lietuvos jūrų muziejaus Laivybos istorijos skyriaus muziejininkas-istorikas

Prieš ketvirtį amžiaus prakalbinti mažo žvejų kaimelio – Kukuliškių gyventojai ir buvę vasarotojai noriai dalijasi savo atminties turtais. Bernardo Aleknavičiaus fotografijomis bei tekstu perteiktame pasakojime atgyja Anapilin iškeliaavę žvejai lietuvininkai, jų bičiuliai garbūs profesoriai ir besikeičiantis pajūrio kraštovaizdis. Istorikas gali papriekaištauti dėl kai kurių detalių tikslumo, subjektyvumo ar kažkokių teiginių pagrindimo. Etnografas

apgailėstaus dėl kai kurių neišklausinėtų dalykų. Tačiau neabejotina knygos vertė lieka užfiksuotas amžininkų liudijimas.

Lietuvos jūrų muziejus, vykdydamas savo misiją su pažindinti su pajūrio žvejų kultūros paveldu, padėjo Bernardo Aleknavičiaus knygai pasiekti skaitytoją. Tikimės, kad skaitytojui taps suprantamesnis jūros ir pušyno ošimo pripildytas Klaipėdos krašto pajūrio senbuvė žvejų pasaulis.

■ B. Aleknavičiaus nuotrauka

Prof. Česlovas Kudaba
Spausdinta iš: Šilutės rajono laikraštis
„Komunistinis darbas“, 1985 m. liepos 11 d.

Bernardo Aleknavičiaus apybraižoje „Žvejų kaimelio kronika“ rašoma apie vieną mažą pajūrio lietuvininkų kaimelį.

Net nekalbėjęs su autoriumi drįstu spėti, jog tai ne vieno rudens, ne metų darbas. Rinko, tikslino, vis jautė pažinimo pertrūkius ir juos stengėsi užpildyti – tikėdamas, laukdamas, kad išeis „Kronikos“ – kad ir vieno mažo kaimelio. Per tą kaimelį autorius pažvelgė į tokį svarbų mūsų kultūros relikatą kaip amžių nedalios grūdintą lietuvininką. Gerai, kad autorius neatidėjo šio darbo (mes dažnai manome, jog laiko dar daug, spėsime. Deja...). Štai ir čia tame Kukuliškių kaimelyje liko vos keli žmonės... Nereikia niekam nuogaštauti šios kraupokos tiesos – juk tai ne kaltinimas. Niekas čia nekaltas. Užtenka pasakyti – toks gyvenimas... Gražiai ties šia mintimi parimo gabus žurnalistas (rašydamas ir vis fotovaizdą pridėdamas).

Atsekė to neišdidaus kaimelio pradžią, restauravo net gerokai dramatišką jo pradininko gyvenimą. O paskui skaitytoją pavedžiojo tais takais, tomis dienomis, kai dar anų jaunų čia vaikščiota buvo, svajota, mylėta ir kentėta, žodžiu, – gyventa.

Dar viena pašalinė, bet ne visai svetima šiai temai mintis. Pamenu, prieš keletą metų dar tokių rašinių vengta,

■ B. Aleknavičiaus nuotrauka

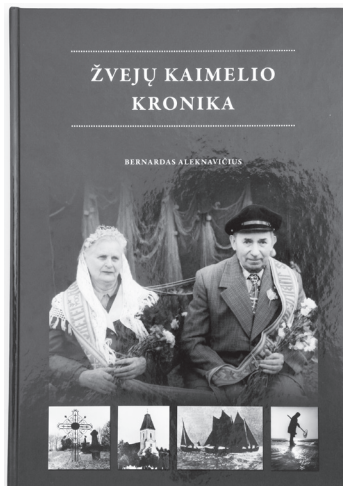
lyg ir drovėtasi ar kaip kitaip. Ar ne sentimentai? – vis abejota. Manau, reikia rašyti tik tikroviškai, vertai, taip, kad skaitytojas pritariamai atsidustų. Beje, reikia priminti, koks skaitytojas. Ogi amžininkas. Amžininkas šių permainių – mūsų kartos skaitytojas. Toks, kurio biografija prasidėjo Kukuliškiuose, o tęsiama štai mūsų dienomis, – pilnomis greičio, sklidinomis gero ir... nerimo. Dienomis, kuriomis sunkiai nedirbama, daug įdomumo turima, bet laiko stokojama... Net padainuoti jau nėra kada. Tad ir nedainuojame, o vieni vaidiname tėvų dainą, kiti plojame. Dažnai vaidinama daina skamba gražiau nei gyvenant dainuota. Tokie nemaži gyvenimo pasikeitimai. Keičiamės, matyt, su viskuo ir žmonės, jei dar nebėgame nuo viso to, o patį didžiausią nerimą priimame kaip savą.

B. Aleknavičius savo apybraižą pradeda publicistiška įžanga apie žemės ir vandenių vardus, žodžius, artimo pasaulio sąvokas. Koks patrauklus jų brangumas, spindėjimas!.. Bet gaila, kad ir šių grožybių mums jau nebereikia. Mūsų kasdiniame gyvenime tiesiog neliko joms vietos.

...Atsiduriame Kukuliškiuose per auksines vestuves. Iš žodžių, nuotraukų byloja išjaustas tų vestuvių grožis, profesiškai sukilnintas pagal senuosius Mažosios Lietuvos tautosakos šaltinius.

Nejučiom iš tų auksinių vestuvių mintimis patenkame į šių žmonių jaunystę, jų saulėtų paplūdimių dienas,

kai toms jų dienoms čia didumo teikė apsilankydamas Vydūnas, dar visai jaunas Viktoras Falkenhanas, čia tada ėjęs lietuvių kalbos praktines studijas, vėliau mūsų kalbos profesorius Berlyno Humboldtų universitete, jos uolus tyrinėtojas.

Taip epizodas po epizodo mezgasi kronikos. Kitur atskirų likimų takai išsitrynę, jau ir nebus restauruoti. Jauti skaitydamas (autorius gal dar aiškiau suvokia), kad būta kažkokios didelės geros lemties ir išnykta. Likusi tik jos veikimo jėga, raiški iki šiol. Kitur stebiesi, kaip mažai reikėjo, kad nebūtų įvykę kurio nors susitikimo, tapusio pradžia ilgam įvykių vėriniiui ar net likimui. Kad ir ta trečioje apybraižoje atsargiai stebima lemtingo Marikės bei Gretutės susitikimo idilė jūdvių mažystės dienose pas Tydeko tvorą Kukuliškiuose su berniuku – ateity profesoriumi. O juk kiek nedaug reikėjo,

anot V. Falkenhano, pasukti kitu keliu. Likėtų nepažintos, jojo „bildesiuose“ netapytos tos „labai gražios mergytės“. Dabar B. Aleknavičiaus nuotraukoje vėl visi trys pas aną tvorą su tinklais, kad ir ne tie, o ir nūnai visi labai gražūs.

Daug laiko būta. Būta baisaus karo, kuris lyg praraja padalijo tą laiką, likimus, galvojimus į dvi dalis: *iki ir po*, *už ir prieš*, nepagailėdamas nei didelių, tarsi amžinų, dalykų, nei ir, rodos, nereikšmingų, tačiau brangių dabar, – kaip tie jauno V. Falkenhano „muliaivoti bilderiai“. Nuėjo į legendą.

Legendon ir dar daug kas nuėjo: paslaptinngasis

■ B. Aleknavičiaus nuotrauka

išminčius Mauras, žoliautoja ir tiesos nujautėja Bajorienė, išgarsinusi net nuošaliųjų Kukuliškių vardą. Legendose garbingą vietą užėmė ir „labai gražių mergyčių“ jaunystės dienų pakeleivis profesorius V. Falkenhanas. Visos ties Kukuliškiais švytėjusios dienos su pačiu kaimeliu nueina štai mūsų akyse į legendą. Į legendą, o ne užmarštį. Štai ką reiškia panašūs žurnalistų darbai. O juk kiekvienas esame skolingi savai gimtinei tokių ar panašių darbų.

Mažieji Kukuliškiai... kurių apylinkių žemė išmaitino, pasaulin su gimtojo žodžio branguma širdyje išlydėjo pajūrio kalbininką Pilypą Ruigį, o anot autoriaus, jaunam vokie-tukui, būsimam mūsų kalbos profesoriui V. Falkenhanui šis kaimelis tapo lietuvių kalbos praktikos universitetu. Kas bendravo su profesoriumi, tas patyrė, kad jo lietuvių kalba turi motininę dirvą. Toji dirva – Mažosios Lietuvos lietuviškasis pašalys prie Nemuno, apie Šilutę, Klaipėdą ir... Kukuliškius. Ne veltui jis, profesorius, kai taria šio kaimelio vardą, tai taip: „mano Kukuliškiai“.

Neseniai keliese su profesoriumi laipiojome po Kernavės piliakalnius, paskui užsukome į jaukų šios vietovės kraštotyros muziejų. Buvo po lietaus, ir profeso-rius, varžydamasis eiti į švrią patalpą, teisinosi: „Kad tie mano kurpiai...“ Ar ne iš kokių nors pajūrio Karklininkų ar Kukuliškių šis mūsų, o mums retas žodis?..

Kokį ryžtą ir nepalenkiamą tvirtumą tie kaimeliai parodė, apgindami gimtąjį žodį? Nepabūgo vokiškai apgal-votos priespaudos, pavojų – nesutiko nei geruoju, nei kitaip likti bežadės genties palikuonimis. Be pasirinkimo, anot poeto: „*Jei man bus aišku, jog rytoj mirs manoji kalba, aš mirti sutinku šiandieną*“ (Č. Aitmatovas). Nėra ką čia veikti bežadžiam, kad ir sočiam. Tokie jie, žmonės iš legendos, ne rašalu, o krauju dažyta plunksna pasirašinęjusieji po savo teisės į kalbą įrodymo raštais kaizeriui. Šiuo reikalu buvo visi vienodai panašūs, nors vienus vadino jūrininkais, kitus laukininkais, trečius medininkais (miško verslo žmonėmis), – pagal tai, kas kokią duoną valgė. Jautė lietuvininkai lietuviškai.

Kad ir ką kalbėtume apie žmonių gyvenimus, nuo-taikas, pasaulėjautos savitumus, – nuo gamtos turime pradėti. Natūralioji gyvenimo pasaulio ar net visai mažo pasaulėlio (gal toks prašvinta vaikystėje, užsisklendžia senatvėje) gamtojauta priklauso nuo sambūvio su ja, su joje viešpatuojančiais josios nariais. Kartais tai galiūnai – kaip jūra, miškas, išpūdingi dievkalniai. Jūros ir miško kaimynystė, tas pajūrgiris čia svarbiausia. Jūros ir sausumos, kitaip tariant, kranto gamta B. Aleknavičiaus aprašymuose dviem požiūriais savitai pajausti. Pirma – pajausta nuėjusio laiko giluma, antra – gamtojautinis dvasingumas. Abu

privalumai svarbūs, dažnai jų nūdienos žurnalistikoje stinga. Apie pirmą. Juk žemės skulptūroje vyksta tokie žymūs kitimai. Deja, bene dažniau į suprastėjimą. Ypač kai žmogus virš natūralios eigos iškelia savo siekius. Taigi kurti gamtos kroniką – ne mažiau svarbu. Ypač šiandieną. Tai skaitome ne tik „Lietuvininkų“ cikle. Noriu šia proga prisiminti B. Aleknavičiaus analitinius rašinius apie mažus Klaipėdos apymiesčio upelius. Tuos drąsuolius (mažyčiai, o tiesiai į jūrą braunasi!), kurių „biografijas“ ir likimus prieš porą metų jis, lyg koks paleohidrologijos pėdsekys, nepaprastai kruopščiai atsekė. Tai irgi kažkuria prasme „Lietuvininkų“ ciklo dalis, jų gyventos gamtinės aplinkos reliktas.

Apybraiža ištisais epizodais primena prof. T. Ivanausko Gudų girios sodžių gyvenimo aprašymus, vietom – M. Valančiaus Juzės porinimus. Čia irgi randame tokių retų etnografinių vaizdelių, kurių gal nė uoliam, išsimokslinusiame rinkėjui surasti nepavyks. Paprasčiausiai – trūks to gyvo vientiso vyksmo, ant kurio suvarstyti šie pasakojimai. Tad reiktų nelaikyti „Lietuvininkų“ publicistinės legendos baigta. Prie jos būtina sugrįžti, paskubėti ir dar pakalbinti žmones, upelius, medžius, laukus... Neabejoju, kuri nors iš leidyklų atliks kilnią paslaugą mūsų etnografinėi kultūrai, išleisdama B. Aleknavičiaus originalių apybraižų apie mūsų pamarį knygą.

MUZIEJAUS SVEČIAS ▪

PASAULINIO VANDENYNŲ MUZIEJUS KALININGRADAS ETNOKULTŪRINIS PROJEKTAS „IŠ KLAIPĖDUŽĖS LINK KARALIAUČIAUS“

Lietuvos jūrų muziejaus ir Pasaulinio vandenyno muziejaus draugystė tęsiasi jau dešimtmetį. Muziejų specialistai keičiasi žiniomis ir patirtimi seminaruose, konferencijose ir bendruose projektuose (kaip pvz. Baltic Museum 2.0).

Pasaulinio vandenyno muziejus yra didžiausias muziejus Rusijoje, Kaliningrade įkurtas 1990 m. Muziejuje sukaupta istorija apie mokslinius vandenyno tyrinėjimus, eksponuojami jūriniai laivai, mokslinių tyrimų laivai ir ledlaužiai.

Istorinėje Kaliningrado krantinėje prišvartuoti laivai, tarp jų – mokslinių tyrimų laivai „Karžygys“ (Витязь) ir „Kosmonautas Viktoras Pacajevas“ (Космонавт Виктор Пацаев), povandeninis laivas-muziejus B-413 ir žvejybinis

traleris SRT-129. Mokslinių tyrimų laivas „Karžygys“ – pirmasis Pasaulinio vandenyno muziejaus eksponatas. Jis yra nuplaukęs 800 000 jūrmylių, išmatavęs Marianų įdubos gylį (11 022 m) ir suradęs naują gyvybės formą, nesušijusią su saulės energija – 4–5 km gylyje gyvenančius vadinamuosius juoduosius rūkalius, mintančius po vandeniu esančių vulkanų išmetama siera.

„Karžygys“ kaip mokslinis laivas dirbo nuo 1949 iki 1979 metų. Jis atliko 65 mokslinius reišus, aplankė 49 pasaulio šalis.

Povandeninis laivas B-413 taip pat traukia visų dėmesį. Tai povandeninis laivas, pastatytas prieš atominių karinių laivų epochą, kuriame veikia ekspozicija „Tarybinių povandeninių laivų istorija“. Mokslinių tyrimų laivas „Kos-

■ „Vandens asamblėja“ Kaliningrade. Pasaulinio vandenyno muziejaus nuotrauka

■ Lietuvos jūrų muziejaus kurėnas Kaliningrade. Pasaulinio vandenyno muziejaus nuotrauka

monautas Viktoras Pacajevas“ – vienintelis laivas-muziejus pasaulyje, kuriame sumontuota kosminė ryšio sistema. Šis laivas buvo naudojamas erdvėlaiviams bandyti. Net ir dabar jis yra naudojamas ryšiams su Tarptautine kosmine stotimi.

Mintis kurėnu plaukti į Kaliningradą Lietuvos jūrų muziejaus specialistams kilo jau seniai ir buvo keletą kartų bandyta ją įgyvendinti, tačiau dėl itin sudėtingų procedūrų ir biurokratinių trikdžių tai vis nepavykdavo. Tarp Rusijos ir Europos sąjungos nėra sutarties dėl laivų plaukiojimo Kuršių mariose – Rusijos vidaus vandenyse, todėl, norint įplaukti laivui į rusiškąją Kuršių marių dalį, reikia net leidimo iš Rusijos saugumo. 2011 m. ši mintis virto tikrove ir Lietuvos jūrų muziejus, gavęs reikalingą raštišką leidimą su Lietuvos vėliava įplaukti į Rusijos Federacijos vidaus vandenį, kurėno bures pakėlė ekspedicijai „Iš Klaipėdužės link Karaliaučiaus“.

Į šią dešimtąją ekspediciją kurėną išsiruosti paskatino Kaliningrado Pasaulinio vandenyno muziejus. Dar gegužę šis muziejus atidarė naują savo skyrių, skirtą laivų statybai. Šalia jo įrengta tradicinių laivų statybos aikštelė. Pirmas

sis laivų, kuriuos bandys atkurti rusų muziejininkai, yra kurėnas. Lietuvos jūrų muziejaus Laivybos istorijos skyriaus vedėjas ir kurėno kapitonas Romaldas Adomavičius, turintis tokio laivo atkūrimo patirtį, simboliškai sujungė būsimojo kurėno dugno lentas Kaliningrade. Šis kurėnas statomas remiantis Jūrų muziejaus surinkta ir pasidalinta su kolegomis iš Kaliningrado istorine medžiaga.

Pavasariį Pasaulinio vandenyno muziejuje buvo eksponuojama paroda „Kurėno sugrįžimas“. Paroda buvo rengiama abiejų muziejų: Lietuvos jūrų muziejus teikė informaciją, nuotraukas ir kitą reikalingą medžiagą, o Pasaulinio vandenyno muziejaus kolegos rengė parodos dizainą.

Baigiamasis projekto „Iš Klaipėdužės link Karaliaučiaus“ etapas – etnokultūrinė ekspedicija plaukiojančiu Lietuvos jūrų muziejaus eksponatu – kurėnu Sūd 1. Projekto tikslas – Kaliningrado gyventojams pristatyti Kuršių marių arealo etnokultūrinį paveldą. Ekspedicijai, trukusiai 13 dienų, buvo parinktas toks maršrutas: Klaipėda – Nida – Rybačij – Polieskas – Gvardeiskas – Kalinigradas –

■ „Vandens asamblėja“ Kaliningrade. Pasaulinio vandenyno muziejaus nuotrauka

Gvardeiskas – Polieskas – Rybačij – Nida – Klaipėda. Į šią kultūrinę ekspediciją įgula išplaukė rugsėjo 4 dieną, o kurėnui kursą nustatinėjo Jūrų muziejaus Laivybos istorijos skyriaus vedėjas Romaldas Adomavičius, kartu plaukė istorikas Romualdas Adomavičius ir laivadirbys iš Rusnės Simas Knapkis. Prie lietuvių prisijungė ir trys Kaliningrado Pasaulinio vandenyno muziejaus darbuotojai: Dmitrij Mamonov, Dmitrij Aksionkin ir Andrej Dolgov.

Muziejininkai po ekspedicijos apgailestavo, kad kirsti Rusijos vidaus vandenį yra taip sudėtinga. Vidaus vandenimis iš Lietuvos galima nuplaukti iki pat Paryžiaus ar Viduržemio jūros. Jeigu Rusija būtų atviresnė, galima būtų plėtoti be galo įdomius ir egzotiškus kultūrinio turizmo maršrutus. Juk tai senieji LDK prekybos keliai – Nemunu, Kuršių mariomis ir Aistmarėmis vytinės plukdė medieną, javus, linus į Gdanską ir Karaliaučių.

Ekspedicijos kulminacija tapo Karaliaučiuje vykęs tradicinių laivų festivalis „Vandens asamblėja“, kuriame sudalyvavo ir plaukiojantis Jūrų muziejaus eksponatas kurėnas „Sūdi“. Tradicinė Kuršių marių burvaltė tapo Rusijos forposte – Karaliaučiuje – vykusio laivų parado flagmanu ir žvaigžde. Paskui kurėną Priegliumi plaukė Kaliningrado Pasaulinio vandenyno muziejaus istoriniai laivai: iš vėplio odos pasiūtas čiukčių kajakas, tošinė valtis, suomiškos ir norvegiškos valtys. Ši graži idėja – suburti į vieną vietą visus istorinius tradicinius laivus – turėtų atgyti 2012 metais Klaipėdoje, kai švęsime 760-ąjį miesto gimtadienį. Muziejus inicijuoja tradicinių istorinių laivų dieną „Dangės flotilė“, kuria būtų paminėta Europos jūros diena – gegužės 20 d. Dienos metu Danėje ir Pilies uostelyje planuojama pristatyti tradicinius istorinius laivus: lankytojai būtų supažindinami su istorinių laivų tipais, jų paplitimu ir naudojimu.

LEIDINIO STRAIPSNIŲ AUTORIAI

Olga ŽALIENĖ
Lietuvos jūrų muziejaus direktorė

Nina PUTEIKIENĖ
Lietuvos jūrų muziejaus Ryšių su visuomene skyriaus vedėja

Rūta MAŽEIKIENĖ
*Lietuvos jūrų muziejaus vyr. fondų saugotoja-
direktorius pavaduotoja*

Vaiva LANKELIENĖ
*Lietuvos jūrų muziejaus Tarptautinių ryšių
ir projektų valdymo skyriaus vedėja*

Romaldas ADOMAVIČIUS
*Lietuvos jūrų muziejaus Laivybos istorijos
skyriaus vedėjas*

Romualdas ADOMAVIČIUS
*Lietuvos jūrų muziejaus Laivybos istorijos
skyriaus muziejininkas istorikas*

Dainius ELERTAS
Lietuvos jūrų muziejaus Laivybos istorijos
skyriaus muziejininkas istorikas

Andra LUKOŠIENĖ
Lietuvos jūrų muziejaus Ryšių su visuomene
skyriaus muziejininkė-educologė

Vismantas RAGAIŠIS
Lietuvos jūrų muziejaus sistemos
administratorius

Loreta RIMKIENĖ
Lietuvos jūrų muziejaus Ryšių su visuomene
skyriaus muziejininkė-educologė

Dr. Brigita KREIVINIENĖ
Lietuvos jūrų muziejaus Ryšių su visuomene
skyriaus muziejininkė-educologė

Simas KNAPKIS
Laivadirbys

PO MUZIEJAUS BURĖMIS

MUZIEJININKŲ DARBAI IR ĮVYKIŲ KRONIKA

Metraštis. 2011, 2

Leidinio rengėjas

LIETUVOS JŪRŲ MUZIEJUS

Smiltynės g. 3, LT-93100 Klaipėda

Tel. +370 46 490740

El. paštas ljm@muziejus.lt

www.muziejus.lt

Spausdino

UAB „SAPNŲ SALA“

Moniuškos g. 21, LT-08121 Vilnius

Tel./faks. +370 5 2780580

El. paštas info@sapnusalas.lt

www.sapnusalas.lt

Maketavo

UAB „AKTIN“

Trakų g. 9/1-106, LT-01132 Vilnius

Tel./faks. +370 5 2609094

El. paštas info@aktin.lt

www.aktin.lt